

LENDAVSKE GORICE
GEOGRAFSKA MONOGRAFIJA

LENDAVSKE GORICE — LENDA VA VINEHILLS (NE SLOVENIA)
GEOGRAPHICAL MONOGRAPH

VLADIMIR BRAČIĆ

IZVLEČEK

UDK 911:634.8(497.12—18/11 »Lendavske gorice) = 863

Lendavske gorice, geografska monografija

Razprava Lendavske gorice predstavlja geografsko monografijo o najmanjši vinogradniški pokrajini v Severovzhodni Sloveniji. Grajena je v konceptu kompleksne geografske študije s podrobno analizo naravnogeografskih elementov in družbeno-geografskih faktorjev, ki so v zapletenem medsebojnem delovanju ustvarili specifične gospodarske, socialne in narodnostne razmere v gospodarsko manj razviti obmejni in nacionalno mešani pokrajini. Primerjava z drugimi goriškimi pokrajinami v slovenskem subpanonskem območju kaže na mnoge podobnosti pa tudi bistvene razlike.

ABSTRACT

UDC 911:634.8(497.12—18/11 »Lendavske gorice«) = 20

Lendavske gorice — Lendava Vinehills (NE Slovenia). Geographical Monography

The treatise named Lendavske gorice (the Lendava vinehills) represents an economic monography of the smallest viticultural region in North-East Slovenia. It is built up in the concept of a complex economic study with a detailed analysis of the natural geographic elements and the social geographic factors which in a complicated mutual action created specific economic, social and national conditions in an economically less developed and linguistically mixed region. In comparison with other viticultural regions in the Slovene Sub-Pannonian area it shows a lot of similarities, but also essential differences.

Naslov — Address

Dr. Vladimir Bračić
Gospodetska 24
62000 Maribor
Jugoslavija

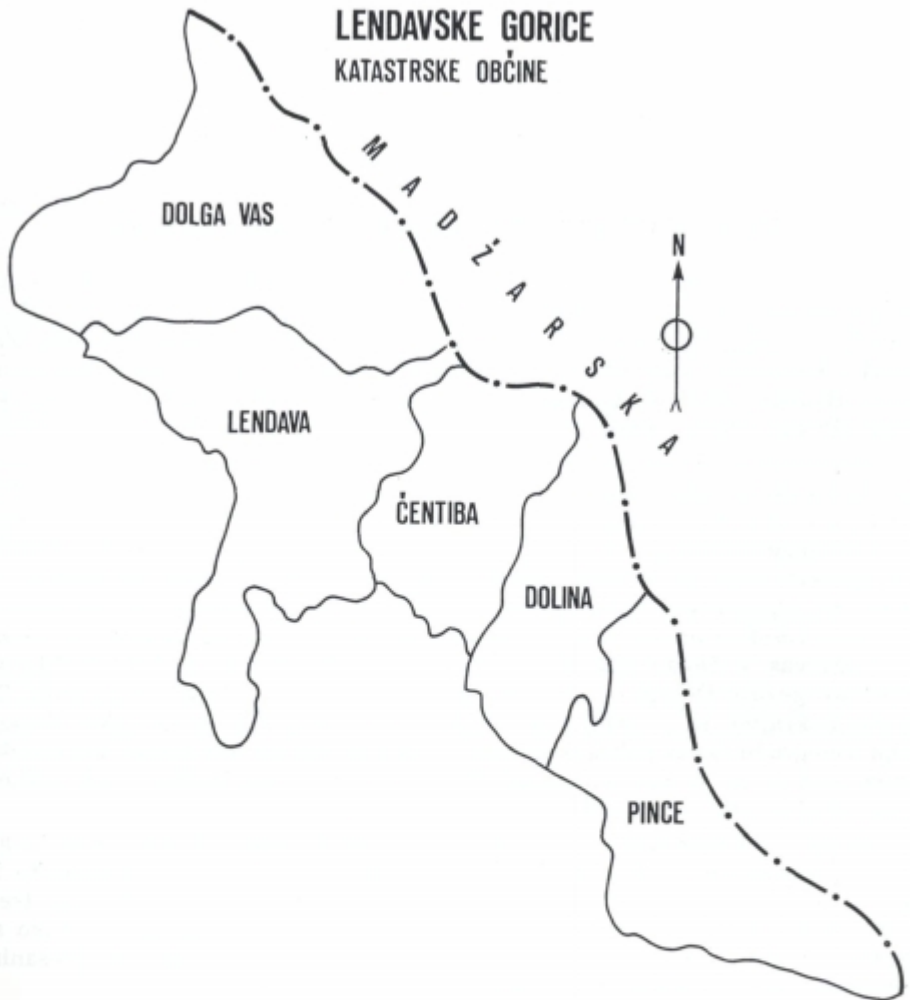
1. UVOD IN OPREDELITEV PREUČEVANEGA OZEMLJA

V Severovzhodni Sloveniji so geografske monografije dobile vse goriške vinogradniške pokrajine: Mariborske gorice (Kert, 1955/56), Vinorodne Haloze (Bračič, 1967), Ljutomersko-ormoške gorice (Belec, 1968), Osrednje Zahodnih Slovenskih goric (Kert, 1973), Svečinske gorice (Šilih, 1980), Gozdnate Haloze (Bračič, 1982), Radgonsko-kapelske gorice (Bračič, 1984) in Dravinjske gorice (Bračič, 1985). Ostale so še Lendavske gorice — predmet naše študije.

Lendavske gorice so po Ilešičevi (Ilešič, 1967) regionalizaciji Slovenije naša najvzhodnejša goriška pokrajina Nizkega slovenskega (Subpanonskega) Podravja oziroma Slovenskega Pomurja. To je jugovzhodni osamel podaljšek prekmurskega Goričkega, majhna skupina goric med nižinskim svetom ob spodnjih tokovih Krke na vzhodni (madžarski), Kobiljskega potoka na severni in Ledave na jugozahodni strani. Domačini že od davna uporabljajo za posamezne dele goric posebna imena, ki so jih povzeli po naseljih na jugozahodnem vnožju: Dolga vas — Dolgovaške gorice, Lendava — Lendavske gorice, Čentiba — Čentibske gorice, Dolina — Dolinske gorice ter Pince — Pincovske gorice. Za celotno pokrajino se je uveljavilo skupno ime Lendavske gorice. Med slovenskimi vinogradniškimi pokrajinami so Lendavske gorice površinsko najmanjše, vendar sodijo po deležu vinogradniških površin in po izgledu med najbolj vinogradniške pokrajine na Slovenskem.

Goriški svet med Krko, Kobiljskim potokom in Ledavo obsega okoli 15 000 ha. S trianonsko mirovno pogodbo določena državna meja med Madžarsko in takratno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je dodelila manjši (okoli tretjine) zahodni del goric kraljevini SHS, večji vzhodni pa Madžarski. Tako so postale Lendavske gorice izrazita obmejna pokrajina z narodnostno mešanim prebivalstvom — Slovenci in Madžari.

Preučevane Lendavske gorice obsegajo zahodno od državne meje pet katastrskih občin (k. o.), ki si sledijo proti jugovzhodu: Dolga vas — Hosszúfalu, Lendava — Lendva, Čentiba — Csente, Dolina — Völgyifalu ter Pince — Pince. Na severu in severozahodu obsega k. o. Dolga vas nižinski, vlažni svet ob Kobiljskem potoku, Radmožanskem kanalu, Črncu in Ledavi. Tudi k. o. Lendava sega v sorazmerno ozkem pasu prek Ledave proti Muri. K. o. Pince je po državni razmejitvi dobila pretežni del ozemlja k. o. Lendva Ujfalu (Lendavska Nova vas) (okoli 950 ha) in se tako razširila daleč proti jugu med Ledavo in Muro. Meja goric poteka po cesti vrh pleistocenske terase na zahodni strani in povezuje naselja: Dolga vas — Lendava — Čentiba — Dolina in Pince. Ker pa je nižinski svet ob omenjenih vodotokih agrarnoproizvodno povezan z goricami, omenjenih k. o. nismo delili na goriški in ravninski del. Smo pa izpustili tisti

SL 1

del k. o. Pince, ki ga je pridobila od k. o. Lendva Ujfalu in ki pripada sedaj Madžarski. To je svet med Ledavo in Muro, ki dejansko nima zveze z Lendavskimi goricami in bi nam delal tudi težave pri upoštevanju sprememb zemljiških kategorij.

Ilešičevi ugotovitvi, da so Lendavske gorice premajhen in preveč v neposrednem zaledju lendavskega mestno industrijskega področja ležeč odrastek osamelih prekmurskih goric, da bi jih mogli navzlic njihovi svojskosti obravnavati kot mikroregijo zase (Ilešič, 1959), ne gre oporekati. Saj so kot ena

najbolj tipičnih vinogradniških pokrajin v Sloveniji delo ljudi na njihovem vznožju in to tako na naši kot na madžarski strani. Zato smo Lendavskim goricam priključili že omenjenih pet naselij, ki tvorijo z njimi kulturnozgodovinsko in socialnoekonomsko enoto.

Z naštetimi petimi k. o. (brez dela k. o. Pince) merijo Lendavske gorice 5167 ha. Osrednja naselja omenjajo najstarejši znani zgodovinski dokumenti. Današnji samostojni naselji Dolgovaške Gorice in Lendavske Gorice sta postali samostojni šele po drugi vojni, prej sta pripadali Dolgi vasi in Lendavi kot zaselka. V goricah se je razvilo potem, ko so mnoge kleti-hrame naselili, precej zaselkov, ki pa imajo samo madžarska imena, čeprav biva v nekaterih večina Slovencev. Tako je v Dolgovaških Goricah deset zaselkov: Belsőhegy, Bükös, Cserhegy, Dolac, Hidegkut, Kishegy, Kisszenégető, Kövesces, Nagyszenégető in Ujhegy. V Lendavskih Goricah jih je trinajst in se vrstijo od zahoda proti vzhodu: Ujhegy (del zaselka leži v Dolgovaških Goricah), Vadkert, Cserhegy, Ujtemetőrend, Szentháromságláb, Szentháromságalja, Kurtahegy, Ujtamás, Bako, Bakoalja, Felsőböhmeč, Alsóböhmeč in Malivölgy. V Čentibskih goricah je zaselkov kar 14: Bánhegy, Barbirend, Bük, Férigyfalú, Kásehegy, Kisvölgy, Magyardiák, Majorka Málihegy, Szücs, Telekszer, Tüske, Zatak in Zoknjak. V goricah nad Dolino so zaselki: Diosvölgy, Garahegy, Tamáskut, Bük — Bükovje, Böhec — Benéc, Mélyvögly, Ráchehy in Művég.

Beseda »hegy« pomeni gorica ali vrh ali breg. Med navedenimi zaselki jih kar enajst nosi pristavek gorica ali vrh ali breg. Tako imamo na primer: Mali Breg (vrh), Novi Breg, Čerov Breg, Banov Breg, (vrh) itd. Beseda »völgy« pomeni dolino, te so štiri. Krajevni leksikon IV. navaja poleg madžarskega samo v enem primeru tudi slovensko ime (Bük — Bukovje). Ugotovili smo, da domačini res ne poznajo slovenskih imen, čeprav živijo v Dolgovaških in Lendavskih Goricah pretežno Slovenci. Razgovor z večimi domačini ni dal ustreznega pojasnila. Sprejeli pa so naslednje tolmačenje.

Upoštevač zgodovinski časovni potek poselitve preučevanega prostora domnevamo, da so bili prvi prebivalci v naseljih (vaseh) na vznožju goric Slovencev. Takrat vinogradništvo v goricah prav gotovo ni bilo močnejše razvito. Mogoče so domačini posameznim hrbtom ali bregom dali posebna imena, tudi ime gorica ali po prekmursko vrej. Kasnejši razvoj je pripeljal v vasi pod goricami Madžare, ki so postopoma številčno prevladali. Morebitna slovenska imena goric so pomadžarili, ob intenzifikaciji vinogradništva pa so novozasajenim vinogradniškim površinam na vrhovih dajali svoja imena, ki so prišla v uradne dokumente. Kot bomo podrobneje spoznali kasneje, so lendavski graščaki razdelili posamezne gorice kmetom iz širše okolice in pri tem celo ustvarili nekake rajone (medžimurske vasi posebej, madžarske vasi posebej in slovenske vasi posebej). Tako so npr. dobili kmetje iz Polane vinograde na bregu (vrhu) v Lendavskih Goricah. Mogoče so jih takrat celo kolektivno zasadili, kot razmišlja Sever (1961). Kmetje iz oddaljenih slovenskih vasi so uporabljali skupni izraz gorice, torej kvečjemu Lendavske gorice ali Dolgovaške gorice, pri tem pa posameznim vrhovom niso dajali posebnih imen ali pa so madžarska slovenili, vendar ta niso bila nikoli uradno priznana in zapisana.

2. NARAVNO OKOLJE

2.1. **PETROGRAFSKA SESTAVA TAL IN RELIEFNE OBLIKE.** V terciaru sta nastala ob močnih tektonskih premikih širši graški in ožji podravski morski zatok. Večina panonskega sveta v Severovzhodni Sloveniji pripada območju podravskega (Slovenske gorice, Haloze, Dravinjske gorice), Prekmurje pa leži v zunanjem robu graškega zatoka.

Vitanjski prelom, ki loči Centralne in Južno Apneniške Alpe, se nadaljuje proti vzhodu prek Slovenske Bistrice, Ptuja in Ljutomera do Genterovcev in naprej na Madžarsko. Ta prelom je bil v vzhodnem predelu natančneje določen šele pri novejšem raziskovanju nahajališč nafte in je dobil ime po Ljutomeru. Na severni strani ljutomerskega preloma so pri naftnih vrtinah pri Murski Soboti in Filovcih zadeli na metamorfne kamnine, v medžimurskih vrtinah pa na triadne sedimente. Metamorfne kamnine Centralnih Alp so amfibolit, gnajs, bistri blestnik in filit z vložki kvarcita in grafitnega skrilavca. Nastale so verjetno iz paleozojskih škrilavcev. Temeljno gorovje proti vzhodu in jugu pada. Nanj so naleteli pri vrtini Murska Sobota 2 že na globini 1183 m, pri vrtini Filovci 1 pri globini 2582 m, pri vrtinah Renkovci in Fokovci pa na globini 2614 in 2692 m. Geofizikalne in seizmične meritve nakazujejo, da je globina temeljnega gorovja ob ljutomerskem prelomu pod 4000 m. Arhiv INA.

Južno od ljutomerske prelomnice, kjer tvorijo podlago terciarnim usedlinam kamnine Južnih Apneniških Alp, so naleteli pri vrtini Medžimurje 1 v globini 2840—2890 m na kristalizirani apnec z žilicami, ki naj bi pripadal mezozoiku. V vrtini Selnica 1 so v globini 2600—2844 m ugotovili srednjetriasni temni glinasti lapor, temnosiv kremenov peščenjak in kremenov konglomerat.

Nagubana zgradba obeh gorstev poteka v temeljni smeri JZ—SV v obliki antiklinalnih in sinklinalnih prog. Na jugu se haloška antiklinala nadaljuje čez Ormož—Kog—Selnico—Peklenico proti Lendva Ujfalu in Lovaszi na Madžarskem. Najčešče jo imenujejo ormoško-selniška antiklinala, ali tudi koška (Kog), ker dosega njen lok tam najvišji nivo, ki je delno odkrit v starejših kameninah. Od Koga proti vzhodu se antiklinalni hrbt pogreza in je pri Lendva Ujfalu najnižji. Ormoško-selniška antiklinala naj bi se nagubala proti koncu panona, ko se je morska obala umaknila iz Ormoško-ljutomerskih ter Medžimurskih goric, medtem pa so se na območju Lendavskih goric še odlagali brakični sedimenti, ki tvorijo danes temeljne kamnine površja. Na severnem pobočju ormoško-selniške antiklinalne je v vzporednem, toda nižjem antiklinalnem svodu naftno območje pri Petišovcih, Dolini in Čentibi ter še bogatejše proti vzhodu na madžarski strani pri Lovaszi.

Vzporedno z ormoško-selniško antiklinalo poteka skladno z ljutomerskim tektonskim prelomom sinklinala čez srednje Slovenske gorice v smeri Ljutomer—Genterovci in naprej proti srednji dolini reke Krke na Madžarskem. Kaže, da gre za sorazmerno mlado tektonsko grezanje, saj se k tej sinklinali sorazmerno hitro znižujejo jugovzhodna gorička slemena, ki se celo zgubijo pod mlajšimi nanosi. S tem je nastalo tako imenovano genterovsko pretržje, ki je Lendavske gorice povsem odrezalo od Goriškega. Lendavske gorice so bile pred ugrezanjem ljutomerskega preloma in z njim povzročnim pretržjem najjugovzhodnejši rob Goriškega.

Severno od ljutomersko-genterovske sinklinalne poteka kot podaljšek Centralnih Alp druga antiklinala od Dupleka proti Radgoni (Kapeli) in Radencem ter naprej proti Goričkemu. Običajno jo imenujejo radgonska ali kapelsko-puconska antiklinala. Tudi ta se proti vzhodu znižuje. Pri iskanju nafte so usmerili prva vrtanja prav na njen hrbet. Vendar tudi v tem primeru nafte in plina niso našli na glavnem hrbtu, temveč na njenem južnem pobočju v sekundarnem antiklinalnem hrbitišču, imenovanem bogojinska antiklinala.

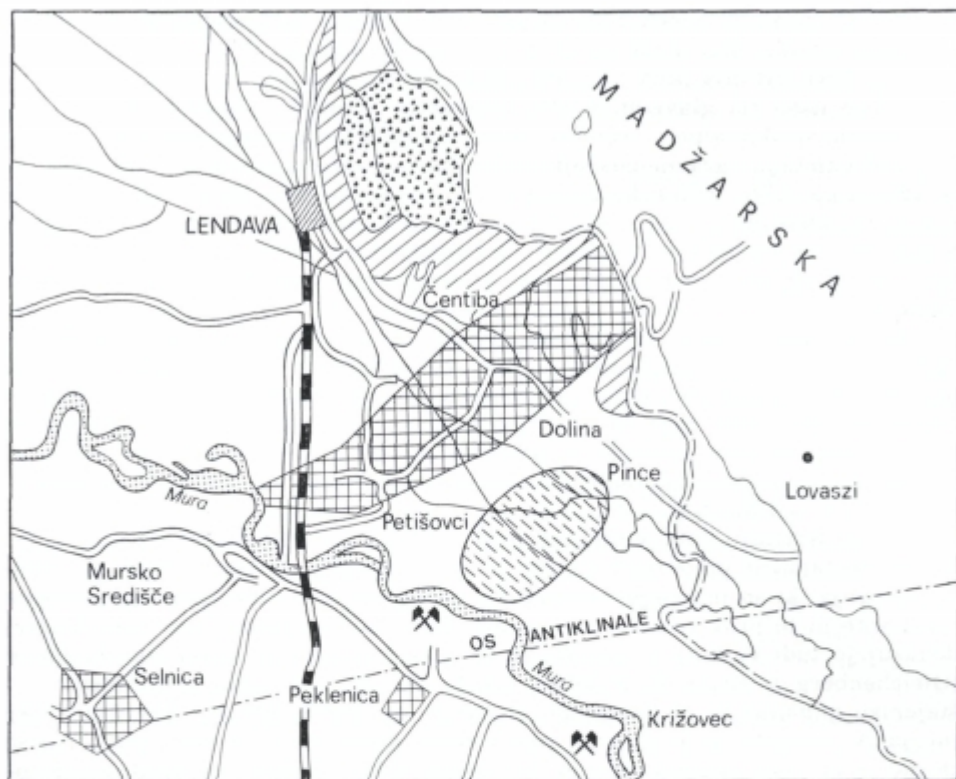
V Prekmurju naravne pokrajinske enote — gorice in ravnice — ne potekajo skladno z geološko tektonsko zgradbo, temveč skoraj pravokotno na njo. Antiklinali in sinklinala imajo osnovno smer JZ—SV, gorice graškega zatoka pa potekajo od Gradca prek avstrijskega Grabenlanda in našega Goriškega v smeri SZ—JV; v tej smeri pa tečeta, vsaj v Prekmurju, tudi glavni reki Mura in Ledava.

Ker je bilo ozemlje današnjega Prekmurja v oligocenu kopno, so bile starejše kamnine odstranjene. Skoraj skozi ves miocen in do srednjega pliocena, oziroma od tortona prek sarmata do panona, je bilo Prekmurje, z izjemo severozahodnega dela Goriškega (Sotina, Serdica), pod morjem, ki je bilo zdaj globlje in bolj slano, pa spet plitvejše in brakično ali celo sladkovodno. Poleg morskih usedlin so se v prekmurski udorini odlagali prod, pesek in gline. Tako so nastale debele plasti sedimentov.

V vsej terciarni dobi je bilo panonsko obrobje podvrženo tektonskemu delovanju. Nastajali so prelomi in z njimi povezana navpična gibanja (dvigi in udori) ter gubanja, ki so marsikje premaknila poleg starejših tudi mlajše pliocenske sedimente in to prav znatno, celo do 60°. Ta tektonski nemir nam med drugim dokazujejo tudi vulkanski izbruhi, ko so prišle na površje vulkanske kamnine (Gleichenberg v Avstriji). Posebno močno je bilo v tortonu tako imenovano štajersko gubanje, ki je povzročilo močnejše ugrezanje tudi na območju Prekmurja. V sarmatu se je globina panonskega morja večkrat menjavala. Ko se je morje za neko obdobje skrčilo, so morale reke s potoki podaljšati svoje tokove ter so pri tem prekrile morske usedline z nasipinami peska, proda in ilovice. Ko se je morje zopet razširilo in poglobilo, so rečne nasipine prekrili morski sedimenti (laporji). Tako nam navpični prerezi (naftne vrtine) odkrivajo menjavanje morskih usedlin in rečnih nasipin, vmes pa se zlasti v zgornjih plasteh pojavljajo še sladkovodni sedimenti s tankimi plastmi lignitnega premoga. Posamezne plasti so v povprečju debele od 20—60 m. Peščeni sedimenti so ugodni kolektorji (zbiralci) za nafto in prav v teh sedimentih so tudi v Prekmurju našli največ nafte in plina. To nam tudi pojasni, zakaj na širšem območju Petiškovskih vrtin nastopa nafta v sinklinalnem severnem pobočju ormoško-selniške antiklinalne in ne na njenem hrbtu. Hrbet je namreč lapornat in tvori tako imenovano zaporno plast, prodnate in peščene plasti pa so kolektorji nafte. Za nahajališča nafte je torej pomembnejši petrografski sestav kamnin kot pa strukturna oblika. (Arhiv INA . . .)

Po panonu se panonsko morje ni umaknilo z regresijo, kot se je to dogajalo v prejšnjih časih, temveč je nastopilo obdobje njegovega zasipavanja z rečnimi nanosi. Akumulacijo rečnih nanosov, ki jih sestavljajo pontski, dakijski in postdakijski pliocenski prodi, peski in gline, so občasno prekinila daljša ali krajša obdobja bolj ali manj intenzivne erozije. Rečna erozija in akumulacija sta se

NAFTA, PLIN IN PREMOG

Sl. 2

v Prekmurju (v Murski dolini) nadaljevali tudi v pleistocenski dobi, ko sta bili v močni odvisnosti od menjajočih se poledenitev in otoplitev.

Lendavske gorice so bile že dvignjene nad Mursko dolino, ko jo je Mura zasipavala. Zato prevladujejo tod na površju plasti Unio Wetzleri in dakijski prod. Vznožje pa spremlja pleistocenska terasa, sestavljena iz gline.

Na koncu pleistocena se je zaradi hitrejšega pogrezanja južnega dela Prekmurja tudi erozijska baza Mure in Krke hitreje zniževala in obe reki sta se

močneje urezovali v uravnani svet, ki sta ga bili med kvartarjem še dodatno razširili.

Po Pleničarju (1954) naj bi prišlo v postdakisem obdobju v panonskem obrobju do splošne izravnave. V graškem zatoku, torej tudi v Prekmurju, pa naj bi bilo nekaj izravnav še v poznejših obdobjih. Takšno mišljenje se sklada tudi z Gamsovo ugotovitvijo, zasnovano na podrobnem kartiranju slemenskih nivojev na Goričkem. Gams pravi: »V gričevju med Mursko in Rabsko dolino ne gre za enotni, erozijski, naknadno malo preoblikovani ravniki, ki visi v celoti proti vzhodu . . ., temveč gre za več nivojev, ki se z minimalnim strmecem širijo na večjem območju.« (G a m s , 1959.) Na severnem Goričkem se je ohranilo devet terasnih nivojev. Najvišji in najstarejši segajo od 400—420 m (Sotinsko, Srebrni breg), medtem ko so najizrazitejši oziroma najpogostejši na višini okoli 300 m. Tudi v Lendavskih goricah najdemo različne slemenske nivoje v višinah od 265—328 m.

Lendavske gorice so nekaj denudacijski ostanek med spodnjo dolino Krke na vzhodu v Madžarski, nekoč močno poplavnim in zamočvirjenim svetom ob spodnji Ledavi na jugozahodu ter plano dolino Kobiljskega potoka na severozahodu. Predstavljajo skrajno vzhodno slovensko panonsko obrobje in najjužnejši del prekmurskega goriškega sveta. Državna meja pušča Jugoslaviji — Sloveniji njihov manjši jugozahodni del.

Lendavske gorice so se razvile na severnem pobočju ormoško-selniške antiklinale, torej na temeljnem gorovju Južnih Apneniških Alp. Sestavljene so

Sl. 3 Pogled na Lendavske gorice okrog sv. Trojice.

podobno kot slemena jugovzhodnega Goriškega iz pliocenskih sedimentov, ki jih zastopajo slabo vezane kamnine, kot so: kremenčevi peski, peščeni laporji in ilovice, ki pripadajo horizontu Unio Wetzleri. Prevladujejo predvsem v obeh glavnih slemenih, jugozahodnem na naši in vzhodnem na madžarski strani. Na severozahodni strani, kjer je svet nižji in se bolj položno spušča proti genterovskemu pretržju oziroma dolini Kobiljskega potoka, so starejši skladi Unio Wetzleri prekriti z mlajšim dakijskim prodom. Vznožne dele sorazmerno strmo se dvigajočih slemen spremlja na naši strani zelo ozka, na madžarski strani pa nekoliko širša pleistocenska terasa iz gline, ki je tudi dala osnovo za nastanek opekarn pri Dolgi vasi in blizu Lovaszi na Madžarskem. Na naši strani predstavlja nekoliko dvignjena pleistocenska terasa prehod od nekoč poplavnega in zamočvirjenega ter težko prehodnega sveta v strmo se dvigajoča pobočja goric. Večina naselij, tako na naši kot na madžarski strani, se je naslonila na to pleistocensko teraso oziroma na vršaje kratkih potočkov, ki pritekajo iz goric.

Lendavske gorice imajo obliko neenakostraničnega trikotnika, z osnovnico na severu in vrhom na jugu. Na severu se gorice od genterovskega pretržja polagoma dvigajo prek dokaj široke pleistocenske terase, ki je v njivah. Severna obronka obeh krakov sta si vsaksebi okoli 8 km, to je osnovnica trikotnika, ki v večini pripada Madžarski. Za Lendavske gorice sta značilni predvsem obe stranici, obe slemeni. Naše poteka v smeri SZ—JV, torej v osnovni smeri prekmurskih goric, madžarsko pa v poldnevniški smeri. Naši državi pripadajoče jugozahodno sleme začenja na severu pri Dolgi vasi — Dolgovaške gorice in končuje na Madžarskem pri Lendavski Novi vasi (Lendva Ujfalu) z Novovaškim vrhom (265 m) in je dolgo deset km. Naš del slemena se končuje s Pincovskimi goricami. Vzhodno, madžarsko sleme se začenja na severu z Lentskimi goricami in končuje z Lovaszskimi goricami in je dolgo okoli 8 km. Obe slemeni se sorazmerno hitro dvigneta in dosemeta v osrednjem delu prevladujoče višine okoli 300 m. Posamezni vrhovi so nekaj višji. Obe slemeni v srednjem delu povezuje prečno sleme, kjer so najvišji vrhovi Lendavskih goric. Obe slemeni se torej dvigujeta proti notranjosti. Tod so pobočja bolj zložna in med vršinami so lepo vidni posamezni nivoji, pomoli in terase v višini med 265—280 m. Na naši strani se dviguje sleme v Lendavskih Goricah do višine 328 m, na madžarski pa do 317 m, med njima pa je tik ob meji na madžarski strani najvišji vrh Lendavskih goric, ki dosega 334 m. Prečno sleme je hkrati glavna razvodnica.

Siroko in položno severno pobočje je razrezano po mnogih grapah, ki se stekajo v tri potoke. Severna pobočja Dolgovaških in Lendavskih goric odmaka Dolgovaški potok, ki se izliva v Kobiljski potok. Na madžarski strani zbirata vode neimenovani potok, ki teče skozi Redicz in se nato izliva v Kobiljski potok, ter potok Liponjak, ki se pri Lentiju izliva v Krko. Na južnih pobočjih osrednjega povezovalnega slemena ima svoje izvire potok, ki s svojo ozko dolino loči približujoče se južne odrastke obeh glavnih slemen. V Krko se izliva pri sv. Križu ob Krki. Z jugozahodnih pobočij našega slemena Lendavskih goric pritekajo le majhni potočki (jarki); med njimi sta pomembnejša Čentibski in Dolinski potok ter potoček, ki priteka ob lendavskem gradu izza položno se dvigajočega hrbta, ki končuje pri cerkvi sv. Trojice (266 m). Od tod je lep pogled na Lendavo, na Dolinsko in prek Mure na Medžimurje.

Lendavske gorice se vlečejo v devet kilometrov dolgem in ozkem pasu. Najširše so na severu v Dolgovaških goricah, kjer je med vasjo in državno mejo 3 km, pri Lendavskih goricah okoli 2 km, v Čentibskih goricah 2,5 km in pri Pincah komaj en km. Od ostalih prekmurskih gor (Goričkega) se ločijo predvsem po tem, da je celotno prisojno pobočje od Dolge vasi do Pinc zasajeno z vinogradi, med katerimi je obilje zidanic, nekdanjih viničarij, sodobnih počitniških hišic in tudi novih stanovanjskih hiš. Težko bi našli na Slovenskem tako gosto poseljeno vinogradniško krajino. Pogled na Lendavske gorice z juga (od Lakoša) nam ustvarja podobo enega od najbolj tipičnih slovenskih vinogradniških pejzažev. (Podobno je pod vinogradi vse vzhodno pobočje slemena na Madžarskem.) V notranjosti se med obema slemenoma, na naši strani pa do državne meje, razprostirajo obsežni sklenjeni listnati gozdovi (bukev, akacija), med njimi pa so na sončnih pobočjih višjih hrbtov tudi zaplate vinogradov.

Slabo sprijete kamnine, kot so karbonatni pesek, peščeni lapor, pomešan s silikatnim peskom in ilovico, tvorijo dobro osnovo za razvoj rahlih prsti, ki so dovolj zračne. Zato imajo Lendavske gorice med prekmurskimi goricami za vinogradništvo najboljše prsti. To so v glavnem rjava karbonatna tla z močno vsebnostjo apnenca, pomanjkanjem fosforja in so slabo humusna. Na izrazito lapornih osnovah ima prst tudi do 40 % apnenca, tako da je čutiti njegov negativni vpliv v obliki kloroze. Visoka vsebnost apnenca in pomanjkanje humusa sta posledica izpiranja in erozije, ki je na strmih pobočjih še posebej intenzivna. Intenzivno obdelovanje vinogradov pospešuje erozijo. Poleg erozije se pojavlja še polzenje zemlje in celo usadi. Še močnejša kot v vinogradih je erozija na njivah, ki so jih naredili po vrheh na nekdanjih vinogradniških parcelah. V nekaj letih se kvaliteta zemlje tako spremeni, da je opazna razlika med spodnjim in zgornjim delom njive. Ob močni eroziji in denudaciji zemlja tako osiromaši, da so njive marsikje spremenili v travnike in s tem zavrli razdiralni proces. Nekatera strma pobočja, nekoč zasajena z vinogradi, ki sta jih erozija in denudacija osiromašili, so danes zarasla z akacijevim gozdom. Ljudje so skušali in še poskušajo omiliti delovanje erozije z napravo prečnih jarkov, v novejšem času pa ob izdatnejši uporabi mineralnih gnojil z uvajanjem zelenega gnojenja. V takšnem sistemu prekopljejo vinograd samo vsako tretje ali četrto leto. To pa erozijski proces občutno zavre.

V Lendavskih goricah lahko često opazimo na pobočjih vegaste oblike, značilne za polzenje zemlje in usade. Polzenje zemlje nastopa najčešče ob pomladanskih odjughah in večjih nalivih v aprilu in maju, ko je zemlja napita in težka. Vsakoletno polzenje in usadi uničujejo vinogradniške površine, ki jih je ponekod že zarasla naglo napredujoča robinija. V novejšem času nekmečki lastniki (vikendaši) od kmetov zapuščene vinograde obnavljajo in se z modernjšimi agrotehničnimi ukrepi upirajo naravnim razdiralnim silam. Predvsem temu dejstvu je pripisati, da površine vinogradov v Lendavskih goricah ne nazadujejo, kot smo to opažali v večjem ali manjšem obsegu v vseh vinogradniških pokrajinah na Slovenskem.

2.2. PODNEBNE ZNAČILNOSTI. Področnejšo podobo klimatskih razmer smo izdelali na osnovi podatkov v vremenoslovne postaje Lendava, ki leži na nadmorski višini 236 m na pobočju Lendavskih gor. (Opozorimo, da so postajo

nekajkrat predstavljali.) Njene podatke bomo primerjali s postajo Jeruzalem v Jeruzalemsko-ormoških gorica, ki je postavljena na slemenu na nadmorski višini 345 m, in z bližnjo nižinsko postajo v Murski Soboti oziroma Rakičanu (187 m). Pri splošni in podrobni oceni podnebnih značilnosti v Lendavskih gorica, bomo posebej upoštevali vpliv teh značilnosti na vinogradništvo in sadjarstvo.

2.2.1. Toplotne razmere. Pri vinski trti je kakovost pridelka — grozdja in s tem vina — odločujoče odvisna od toplotnih razmer. Najkvalitetnejša vina v tako imenovanem severnem evropskem vinorodnem rajonu so tam, kjer so srednje letne temperature med 10 in 11° C, oziroma tam, kjer dosežejo srednje temperature v treh letnih mesecih (junij, julij, avgust) 20° C in več. Za ugodne toplotne razmere za gojitev vinske trte se štejejo še srednje letne temperature med 9 in 10° C. V takih pokrajinah nastopajo često med posameznimi leti precejšnje razlike, to pa pomeni nihanje kvalitete pridelka. Kvalitetno vinsko letino zagotavlja več kot 40 dni z dnevno temperaturo nad 25° C. Za uspešno rast vinske trte in tudi drugih zahtevnejših kulturnih rastlin pa niso pomembne samo srednje letne temperature, temveč tudi temperature v posameznih obdobjih rasti. (Colnarič, 1965.)

V naših klimatskih razmerah poteka letni biološki cikel vinske trte v Podravskem vinogradniškem rajonu, torej tudi v Lendavskih gorica, po naslednjih fenofazah:

2.2.1.1. Solzenje — prvi znak novega letnega življenjskega obdobja — se prične, ko dosežejo srednje dnevne temperature vsaj 6—8° C. Takšno stanje nastopa v Lendavskih gorica običajno v začetku marca, včasih pa tudi že v zadnji dekadi februarja. Ker je to obdobje temperaturno zelo nestalno, saj prihaja često do bistvenih padcev temperature in nemalokrat zapade vmes celo sneg, je proces solzenja večkrat prekinjen. Praviloma opravijo rez vinske trte pred začetkom solzenja.

2.2.1.2. Brstenje pomeni prvi začetek rasti. Prične se takrat, ko se dvigne povprečna dnevna temperatura do 10° C in več. Takšno stanje nastopa v našem primeru običajno v prvi polovici aprila, v zgornjih pomladih že zadnje dni marca, v poznih, kot sta bili leti 1962 in tudi 1984, pa šele v drugi polovici aprila.

2.2.1.3. Rast mladik poteka v dveh fazah: prva traja do cvetenja, ko se začasno prekine, in nato do avgusta, ko rast preneha. Takrat trto tudi »vršičkamo«. Rast mladik je različno intenzivna, odvisna od temperatur. Te so najugodnejše, če znašajo od 12—16° C.

2.2.1.4. Cvetenje in njegov potek je odločujoč faktor za količino pridelka. Za cvetenje so najugodnejše povprečne dnevne temperature okoli 16° C, minimalna pa mora biti vsaj 13° C. V Lendavskih gorica prične trta cveteti običajno zadnje dni maja ter se ob neugodnih vremenskih razmerah zavleče tudi do konca junija. Seveda je čas cvetenja odvisen tudi od sorte. Najintenzivnejše je cvetenje običajno v prvi polovici junija, ko so povprečne temperature med 16 in 17° C (povprečje junija je 18° C). Daljše deževno obdobje in nižje tempera-

ture v tem času lahko povzročijo občutno škodo, saj se cvetje osuje in grozdje ne »zaveže«.

2.2.1.5. Rast jagod se začne brž ko je oploditev izvršena, torej takoj po končanem cvetenju. Čas, da jagode dorastejo, je pri posameznih sortah različen. Grozdna jagoda potrebuje, da povsem doraste, okrog 550°C toplote. V našem primeru traja najbolj intenzivna rast jagod ves mesec julij; v tem mesecu pa imamo v povprečju nekaj nad 580°C , torej dovolj, da jagode povsem dorastejo že meseca julija. In res se pri ranih sortah konča rast že okoli 20. julija, pri poznih pa se zavleče do prvih dni avgusta. Vse velja za tako imenovane normalne letine.

2.2.1.6. Dozorevanje jagod se začne potem, ko dorastejo. Kot prvi znak dozorevanja se pokaže izpreminjanje osnovne barve in meščanje. Zorenje traja pri različnih sortah različno dolgo. Večina sort, ki jih gojijo vinogradniki v Lendavskih goricah za predelavo v vino, doseže v normalnih letinah tehnološko zrelost v začetku oktobra.

2.2.1.7. Dozorevanje lesa in odpadanje listja se začne že v času dozorevanja jagod, konča pa takrat, ko padejo povprečne dnevne temperature pod 10°C , to je v našem primeru praviloma v zadnji dekadi oktobra. Odpadanje listja pomeni konec letnega vegetacijskega procesa. Začne že v prvi polovici oktobra in traja do začetka novembra. (Reicher, 1963.)

Letni vegetacijski cikel vinske trte traja v Lendavskih goricah pri različnih sortah vinske trte od 165 do 210 dni. Poleg tega je dolžina vegetacijskega ciklusa odvisna od toplote in vlage, trsne podlage ter pedoloških in mikroklimatskih razmer.

Iz tabel 1, 2, 3, 4 in 5 razberemo naslednje: Srednja letna temperatura je bila na postaji Lendava, to je v Lendavskih goricah, v petdesetletnem obdobju $10,2^{\circ}\text{C}$ in s tem najvišja med vsemi vinorodnimi pokrajinami v Severovzhodni Sloveniji. V Jeruzalemu (Ljutomersko-ormoške gorice) in Zavrču (Vinorodne Haloze) je dosegla $9,8^{\circ}\text{C}$, na Kapelskem vrhu (Radgonsko-kapelske gorice) pa $9,9^{\circ}\text{C}$. Po Belcu (1968) je bil Jeruzalem v desetletnem obdobju 1951—1960 toplejši, saj je doseglo letno povprečje $10,1^{\circ}\text{C}$, vendar še vedno zaostaja za petdesetletnim povprečjem Lendavskih goric. Razlike niso velike, vendar dajejo Lendavskim goricam prednost, ki je izražena skoraj v vseh mesecih, še posebej pa v treh poletnih. Povprečna letna temperatura v Murski Soboti bistveno zaostaja, ker je vremenska postaja na ravnini (50 in 150 m nižje od ostalih dveh), kjer se v zimskih mesecih često po več dni zadržuje megla in hladen zrak, medtem pa so prisojna pobočja goric obsijana s soncem in nastopa toplotna inverzija. Zato so v Murski Soboti trije zimski meseci bistveno hladnejši, v povprečju za eno stopinjo Celzija.

Seveda nastopajo med posameznimi leti precejšnje razlike, tako v mesečnih kot v letnih povprečjih, o tem nam prepričljivo govorijo podatki o srednjih mesečnih in letnih maksimalnih in minimalnih temperaturah (tabeli št. 2 in 3). V Lendavskih goricah niha letno povprečje med $15,2^{\circ}\text{C}$ in $5,3^{\circ}\text{C}$ in znaša tako razlika v letnem povprečju kar $9,9^{\circ}\text{C}$, pri posameznih poletnih mesecih pa celo nad 10°C . Še večje razlike ugotavljamo pri srednjih mesečnih absolutnih maksi-

malnih in absolutnih minimalnih temperaturah, ki dosegajo pozimi celo nad 20° C.

V opazovanem obdobju je bil v Lendavskih goricah dosežen absolutni temperaturni maksimum 8. julija 1957 s 35,6° C, absolutni minimum pa 3. januarja 1963 z -23,1° C. Amplituda znaša 58,7° C. V Jeruzalemu odstopajo ekstremne temperature za melankost navzdol, v Murski Soboti pa občutno navzgor (39,8° C in -31° C, amplituda 70,8° C).

Tabela 1. Srednje mesečne in letne temperature v °C (1956—1975)
Table 1. The mean monthly and annual temperatures in °C (1956—1975)

Ime postaje	NV	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	230	-1,4	1,2	5,6	10,7	15,2	18,4	20,1	19,5	16,2	10,5	5,6	0,6	10,2
Murska Sobota	187	-2,8	0,0	4,4	9,7	14,2	17,6	19,4	18,5	14,8	9,3	4,7	-0,3	9,1
Jeruzalem	345	-1,1	1,0	4,9	9,9	14,5	17,7	19,7	19,0	16,1	10,7	5,1	0,5	9,8

Tabela 2. Srednje mesečne in letne maksimalne temperature v °C (1956—1975)
Table 2. The mean monthly and annual maximum temperatures in °C (1956—1975)

Ime postaje	NV	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	230	2,4	5,8	10,3	16,1	21,0	24,0	25,9	25,4	22,0	16,3	9,6	3,9	15,2
Murska Sobota	187	1,4	5,1	9,9	15,5	20,3	23,4	25,3	24,7	21,1	15,6	8,8	2,8	14,5
Jeruzalem	345	1,9	5,1	9,2	14,8	19,5	22,5	24,3	23,8	20,4	15,2	8,8	3,2	14,1

Tabela 3. Srednje mesečne in letne minimalne temperature v °C (1956—1975)
Table 3. The mean monthly and annual minimum temperatures in °C (1956—1975)

Ime postaje	NV	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	230	-4,6	-2,4	0,9	5,4	9,2	12,6	14,0	13,6	10,3	5,4	2,0	-2,7	5,3
Murska Sobota	187	-6,8	-4,0	-0,3	3,9	8,0	11,6	13,0	12,5	9,1	4,2	1,0	-4,0	4,0
Jeruzalem	345	-3,7	-1,7	1,4	5,9	9,8	13,2	14,8	14,5	11,4	7,0	2,6	-2,1	6,1

Srednje povprečne temperature v dobi rasti so znašale v opazovanem obdobju v Lendavskih goricah 15,8° C, v treh poletnih mesecih pa so se z 19,3° C približale idealni temperaturi, ki je ocenjena na 20° C. Tudi s temi povprečji Lendavske gorice prednjačijo pred Ljutomersko-ormoškimi in Radgonsko-kapelskimi goricami ter Vinorodnimi Halozami. Pri tem pa je opozoriti na podatke tabele št. 5, ki kažejo, da imajo v vseh minimalnih povprečjih (letnih, v dobi rasti in treh poletnih mesecih) Jeruzalemsko-ormoške gorice ugodnejše razmere kot Lendavske gorice. Razliko gre pripisati za dobrih sto metrov višjemu položaju vremenoslovne postaje. Kot najtoplejši mesec se nam kaže julij, sledita pa avgust in junij, vendar nastopajo tudi v teh toplih mesecih v posameznih letih velike razlike, kot nam jih kažejo podatki tabel št. 2 in 3. Tudi

Julij je lahko kdaj sorazmerno hladen, po povprečnih temperaturah zraka podobno »normalnemu« maju.

Ena od osnovnih značilnosti subpanonskega podnebja je, da je september v povprečju toplejši od maja. To posebnost potrjujejo tudi podatki za Lendavske gorice, ko se kaže september v dolgoletnem povprečju toplejši za 1° C. Značilno pa je tudi, da je oktober le malo hladnejši od aprila. Sorazmerno topla jesen je izredno ugodna za dozorevanje grozdja in sadja, godi pa tudi koruzi, ki postaja vse pomembnejša poljščina.

Za vsako kulturno rastlino, še posebej pa za vinsko trto, je važnejša od srednje letne temperature količina sončne energije, ki jo sprejme rastlina v dobi rasti. Za prehod iz ene faze v drugo fenofazo je potrebna določena vsota temperatur. Vsoto vseh temperatur v času vegetacije imenujemo *vegetacijska termijska konstanta*.

Tabela 4. Srednje mesečne temperature, mesečne vsote in kumulativne te vsote temperatur v dobi rasti in treh poletnih mesecih v °C

Table 4. The mean monthly temperatures, the monthly sums and the cumulative of the temperatures at the time of growth and during the three summer months

Ime postaje	Temperature	Meseci								V dobi rasti	V mesecih VI + VII + VIII
		IV	V	VI	VII	VIII	IX	X			
Lendava	Srednje	10,9	15,2	18,4	20,1	19,5	16,2	10,5	15,8	19,3	
Mur. Sobota	mesečne	9,7	14,2	17,6	19,4	18,5	14,8	9,3	14,8	18,5	
Jeruzalem		9,9	14,5	17,7	19,7	19,0	16,1	10,7	15,6	18,8	
Lendava	Mesečne	327	471	552	623	605	486	326	3390	593	
Mur. Sobota	vsote	291	440	528	601	574	444	288	3166	568	
Jeruzalem		312	438	540	597	588	492	321	3288	575	
	Kumulativa	327	798	1350	1973	2578	3064	3390	3390	1780	
	mesečnih	291	731	1295	1860	2434	2878	3166	3166	1703	
	vsot	312	750	1290	1887	2475	2967	3288	3288	1725	

Tabela 5. Srednje, maksimalne in minimalne temperature v °C po letih, v dobi rasti in treh poletnih mesecih

Table 5. The mean, the maximum and the minimum temperatures in °C in the years, at the time of the growth and during the three summer months

Ime postaje	Letne			V dobi rasti			V treh poletnih mesecih		
	sred.	maks.	minim.	sred.	maks.	minim.	sred.	maks.	minim.
Lendava	10,2	15,2	5,3	15,8	21,5	10,0	19,3	25,1	13,4
Mur. Sobota	9,1	14,5	4,0	14,8	20,8	8,9	18,5	24,5	12,5
Jeruzalem	9,8	14,1	6,1	15,6	20,1	10,9	18,8	23,5	14,2

Z dolgoletnimi izkušnjami in novejšimi ampelografskimi raziskovanji je dokazano, da je za normalno dozorevanje grozdja potrebno povprečno od 2800—3200° C, odvisno od sorte, vendar pod pogojem, da je v zraku in v zemlji minimalno potrebna količina vlage (Colnarič, 1965). Iz podatkov tabele št. 4 spoznamo, da dosega vegetacijsko termijska konstanta v Lendavskih goricaх v povprečju 3390° C in je višja od tiste v Jeruzalemu, Zavrču in na Kapeli. To pomeni, da v normalnih letinah tudi normalno dozori vse srednje pozne sorte (laški rizling, šipon) in dajejo kvalitetni pridelek. V hladnejših letih, ko doseže vegetacijska termijska konstanta samo okoli 2900° C, je pridelek slabše kvalitete, vendar še vedno dober; le v izjemno slabih letih (pozna pomlad, hladno in deževno poletje ter jesen) je vinski pridelek slab. Zato pa je v izjemno ugodnih letih (zgodnja pomlad, toplo poletje in jesen), ko doseže vegetacijsko termijska konstanta 3400° C, vinski pridelek izredne kakovosti (primer leto 1983).

Temperaturo nad 10° C imenujejo Blagonravov (1956) temperaturo nad biološko ničlo, dneve s takšno temperaturo pa aktivne dneve. Če pomnožimo število aktivnih dni v vegetacijskem ciklusu vinske trte (od 165—210) s povprečno temperaturo zraka v sedmih mesecih vegetacije (april—oktober), dobimo vsoto aktivnih temperatur, ki je praviloma blizu vegetacijski termijski konstanti. V Lendavskih goricaх nam da takšen izračun naslednji podatek: $15,8 \times 210 = 3318^{\circ} \text{C}$; $15,8 \times 165 = 2607^{\circ} \text{C}$. Tudi pri najkrajši rastni dobi (165 dni) lahko dajo ranjše sorte srednje dober pridelek. Sicer pa vidimo, da nam izračun vegetacijske termijske konstante in vsote aktivnih temperatur dajeta zelo podoben rezultat, ki je nadpovprečno ugoden.

Vinska trta je precej občutljiva za nizke temperature. Jesenske pozebe nastanejo, če pade temperatura na -5°C . V Lendavskih goricaх so zelo redke, saj praviloma nastopajo šele v drugi polovici novembra, ko je grozdje obrano.

Posamezne sorte so različno odporne proti nizkim temperaturam, zato so lahko posledice zimske pozebe v sortno čistih nasadih različne. Vinski trti škoduje že dalj časa trajajoča temperatura -13°C , ko zmrznejo očesa še posebej na nedozorelem lesu, ker niso primerno zaščitena s čvrstimi luskami. Pri temperaturi -20°C zmrzne običajno okoli 50 % oces, pri temperaturi -25 do -30°C pa tudi 100 % oces. Les zmrzne pri temperaturah pod -25°C , a tudi pri -20°C , če traja mraz dalj časa.

Zimske pozebe prizadenejo praviloma vinogradništvo v vsej Severovzhodni Sloveniji, ker nastopajo nizke temperature po vsej pokrajini ob vdoru nizkih temperatur pod vplivom sibirskega anticiklona. Lahko pa so hujše prizadeti samo posamezni predeli. Za prvi primer nam služijo katastrofalne posledice zimske pozebe v zimi 1984/85, ko je v posameznih vinorodnih pokrajinah pozeblo 50—80 % oces, marsikje pa tudi 100 %. V Lendavskih goricaх je po oceni zimska pozeba prizadela trto 30—50 %.

Bolj nevarni in pogosti so zadnji pomladanski mrazovi, ko zmrznejo pri temperaturi $-2,5^{\circ} \text{C}$ nekaj centimetrov dolgi poganjki in letina je delno ali popolnoma uničena. Pri hujših pomladanskih pozebah se lahko trs celo posuši. Pomladanske pozebe nastopajo česče v zaprtih dolinah in na nižjih legah, kjer je odtokanje mrzlega zraka počasnejše. Naši predniki so izkustveno ugotovili do katere višine se pojavljajo pomladanske pozebe pogosteje in so vinsko trto sadili na višje lege. To izkustveno določeno spodnjo mejo vinogradov lepo vi-

dimo na pobočjih. Negativnim posledicam pomladanskih pozeb se danes izogibamo tudi z izbiranjem takšnih sort, ki pozneje odganjajo in hitreje dozoriyo.

Nekoč so ob predvidenih nizkih temperaturah pod vinogradi in med sadovnjaki sežigali šibje in dračje in skušali z dimljenjem ogreti ozračje ter preprečiti ali vsaj zmanjšati škodo. Danes uporabljajo ponekod v boju proti pomladanskim pozebam umetno oroševanje.

2.2.2. **Svetlobne razmere.** O pomenu svetlobe pravi naš priznani vinogradniški strokovnjak Colnarič: »dokler premajhna svetloba omejuje fotosintezo, bi vsaka povečevanje temperature vplivalo prej slabše kot dobro. Zaradi zvečanja temperature prevladuje respiracija, medtem ko fotosinteza ne dohiteva respiracije.« (Colnarič, 1965.) Od količine in jakosti sončnega obsevanja je odvisen začetek, potek in rezultat cvetenja, količina sladkorja, kisline ter buketnih in aromatičnih snovi v grozdju, torej vsega tistega, kar vpliva na količino in še posebej na kakovost vinskega pridelka. Podoben vpliv ima sončno obsevanje na vse zahtevnejše kulturne rastline. Najidealnejše sončno obsevanje imajo odprte južne lege, sledijo jugozahodne in tem jugovzhodne lege. Na čisto južnih legah skoraj ni razlike med astronomskim in dejanskim sončnim obsevanjem.

Podatke o oblačnih in jasnih dnevih, dnevih z meglo in o trajanju sončnega obsevanja smo zbrali v tabelah št. 6—10. Iz njih povzemamo, da imajo Lendavske gorice letno povprečno 114 dni srednje oblačnosti in 74 sončnih dni in s tem povprečno letno oblačnost 5,5. Stopnja oblačnosti je najvišja v treh zimskih mesecih, najnižja pa julija, avgusta in septembra.

Tabela 6. Srednja mesečna in letna oblačnost preračunana na dobo 1946—1975

Table 6. The mean monthly and annual cloudiness calculated for the time of 1946—1975

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	6,6	5,9	5,9	5,5	4,9	5,3	4,5	3,8	4,4	5,2	6,9	7,1	5,5
Murska Sobota	7,0	6,7	6,4	5,9	5,9	5,8	5,0	4,7	5,0	5,8	7,3	7,5	6,1
Jeruzalem	6,9	6,4	6,2	6,0	5,7	5,8	4,8	4,2	4,6	5,3	7,2	7,2	5,9

Tabela 7. Srednje število oblačnih dni (srednja dnevna oblačnost 8,0) preračunano na dobo 1946—1975

Table 7. The mean number of cloudy days (the mean daily cloudiness 8,0) calculated for the time of 1946—1975

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	14	10	10	9	6	8	6	5	6	9	15	16	114
Murska Sobota	15	11	12	9	8	8	6	5	6	10	15	17	122
Jeruzalem	15	12	12	11	10	9	6	6	7	11	16	16	131

Tabela 8. Srednje število jasnih dni (srednja dnevna oblačnost 2,0) preračunano na dobo 1946—1975

Table 8. The mean number of clear days (the mean daily cloudiness 2,0) calculated for the time of 1946—1975

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	4	4	6	6	5	5	9	11	9	7	4	3	74
Murska Sobota	4	3	4	4	4	4	9	7	7	5	2	2	54
Jeruzalem	4	4	6	5	6	9	9	10	10	9	4	4	76

Tabela 9. Trajanje sončnega obsevanja v urah preračunano na ravno matematično površino (upoštevan relief)

Table 9. The duration of the sunrays in hours calculated on an even mathematical area (considered the relief)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno	
													a	b
Murska														
Sobota	70,3	91,0	136,4	183,7	226,4	242,1	274,3	259,7	192,6	146,6	73,4	46,0	1950,0	1942,5
Jeruzalem	94,9	105,1	153,9	194,4	243,3	263,0	295,0	275,5	228,9	160,6	78,4	58,5	2148,1	2151,5

Opomba: a = letna vrednost po podatkih zveznega Hidrometeorološkega zavoda
b = letna vrednost izvednotena iz mesečnih vrednosti

Tabela 10. Srednje število dni z meglo (1951—1970)

Table 10. The mean number of days with fog (1951—1970)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	6,5	3,0	1,0	0,6	0,4	1,0	0,7	2,8	7,2	8,7	6,0	8,6	46,5
Jeruzalem	5,8	4,0	3,6	1,2	1,4	1,6	8,8	0,7	2,3	4,6	8,4	8,2	42,6

Prav podatek za september je značilen za panonski svet in pomeni izjemno ugodnost za gojitev vinske trte. Jasni dnevi in dnevi delne oblačnosti pogojujejo visoko število ur sončnega obsevanja (tab. št. 9), ki dosega 2200 ur. Vremenslovna postaja Lendava ne beleži ur sončnega obsevanja, zato smo podatek povzeli po Jeruzalemu, ki pa ima višjo povprečno oblačnost in smo zato Lendavskim goricam predvideli nekaj več sončnih ur. Sicer pa razlika ni bistvenega pomena. Dejstvo je, da sodijo Lendavske gorice, Jeruzalemske gorice in Vinorodne Haloze v pas z najvišjim številom sončnih dni in s tem tudi ur sončnega obsevanja na Slovenskem; več jih ima samo obalno območje (Koper). Vsi navedeni podatki kažejo, da imajo Lendavske gorice izredno ugodne svetlobne razmere, ki predstavljajo enega odločilnih naravnih pogojev za visoko kakovost vinskega pridelka.

Megla nastopa v naših klimatskih razmerah predvsem v hladnejšem delu leta, torej v pozni jeseni, pozimi in zgodnji pomladi. V našem primeru jo pogojujejo še vedno vlažni travniki ob Kobiljanskem potoku in Ledavi, vendar se drži megla predvsem v nižini, medtem ko so vrhovi goric obsijani s soncem. Po ugotovitvah opazovanj na postaji Lendava imajo Lendavske gorice letno povprečno po 46 dni z meglo. Opozorimo pri tem, da leži megla le izjemoma ves dan, praviloma le v jutranjih urah, in da sta njeno trajanje in gostota različni. Negativni vpliv megle na vinograde in sadno drevje je povsem zanemarljiv.

Skupen vpliv toplote in svetlobe izražamo s *heliotermičnim kazalom*, ki je ob upoštevanju podatkov o povprečnih temperaturah in urah dejanskega sončnega obsevanja v Lendavskih goricah zelo ugodno.

2.2.3. Padavine in vlažnost zraka. Posamezne kulturne rastline so različno občutljive za vlago, oziroma različno odporne proti suši. Vinska trta in sadno drevje sta proti suši dokaj odporni, saj razvijeta koreninski sistem precej globoko. Z intenzifikacijo vinogradništva pa se vse česče pojavljajo tehtna mnenja, da postaja pomanjkanje vlage tudi v naših klimatskih razmerah glavna ovira za izboljšanje kvalitete vinske proizvodnje. Navajamo mnenje Colnariča, ki pravi v zvezi s tem naslednje: »Tudi pri nas opažamo, da na strmih legah padavine ne zadovoljujejo za normalni razvoj in rodnost v intenzivnejših nasadih. Tako smo zlasti v letih z mnogo sonca, v katerih bi pričakovali največje in najkakovostnejše pridelke, razočarani. Kakovost je slaba, še slabši randement (donos), mošt slabo vre, vino se težko čisti itd. Zlasti v najsodobnejših vinogradih se to pojavlja redno skoraj vsako drugo leto.« (Colnarič, 1965.) Za vinski pridelek je zelo važno suho obdobje v času cvetenja in neposredno pred trgatvijo, sicer pa zahteva vinska trta ustrezno vlago, tako v zemlji kot v zraku.

V Severovzhodni Sloveniji nastopa letno povprečno 51 singularitet in to 31 padavinskih in 20 nepadavinskih, ki se izmenjujejo v določenih koledarskih obdobjih. Tako je v pomladanskem času verjetnost nastopa singularitete s toleranco \pm en dan okoli 70 %, s toleranco odstopa \pm dva dni 90 %, v poletnih mesecih celo 100 %. (Furlan, 1980.) Seveda so odstopi v »nenormalnih« letih lahko tudi večji, ko ob koncu julija ali začetku avgusta izostane padavinsko obdobje in nastopi daljše sušno obdobje. Isti avtor navaja, da se pojavljata v Severovzhodni Sloveniji v prvi dekadi julija z veliko verjetnostjo (60—80 %) dve kratkotrajni (3 dni) padavinski obdobji. V treh poletnih mesecih imamo praviloma sedem krajših, tri do štiri dni trajajočih, padavinskih obdobji, med temi mokrimi pa štiri do sedem dni trajajoča sušna obdobja. V drugi dekadi septembra nastopa v povprečju z veliko verjetnostjo do deset dni trajajoče sušno obdobje, ki je zelo pomembno za kvaliteto vinskega pridelka. Temu sušnemu in toplemu obdobju pa sledi ob koncu septembra in začetku oktobra intenzivno padavinsko obdobje s padcem temperature, ki pospeši gnitje grozdja in marsikaterega vinogradnika napoti, da pobere še ne povsem zrelo grozdje. Temu mokremu začetku sledi oktobra praviloma toplo in sušno obdobje in tako ravnajo prav vinogradniki, ki s trgatvijo počakajo in si tako zagotovijo kvaliteten pridelek.

Časovno trajanje singularitet je različno; v naših krajih trajajo praviloma 4—5 dni in so poleti daljše in pozimi krajše. K daljšim poletnim padavinskim obdobjem prispevajo trdovratni cikloni, ki se često formirajo nad Panonsko nižino. Padavinske singularitete pa so različne tudi po stopnji namočenosti. Povprečno imajo pri nas zimske padavinske singularitete samo po 20 mm padavin, junijske in julijske ter tiste ob koncu septembra in začetku oktobra pa okoli 50 mm. Časovno opredeljen pojav padavinskih singularitet je znan že dolgo.

Padavinske razmere so razvidne iz podatkov v tabelah št. 11—17. Podatki v posameznih tabelah so zbrani za različna opazovalna obdobja, vendar lahko upravičeno sklepamo, da tudi podatki za enaka opazovalna obdobja ne bi dali bistveno različnih končnih rezultatov, zato jih smemo obravnavati kot celoto.

Lendavske gorice dobivajo po podatkih dolgoletnega povprečja letno okoli 830 mm padavin. Zahodno ležeči Jeruzalem jih dobiva povprečno 170 mm več. Ker prihajajo padavine z vdori hladnega zraka praviloma od zahoda, imajo skoraj vsi zahodni kraji Severovzhodne Slovenije nad 1000 mm padavin, torej vsaj 200 mm več kot Lendavske gorice, ki ležijo na vzhodnem robu. Razliko med Jeruzalemskimi in Lendavskimi goricami pa smemo vsaj deloma pripisati tudi različni nadmorski višini. Radgonsko-kapelske gorice dobijo letno povprečno sto milimetrov več padavin. Letno je v povprečju okoli sto dni s padavinami, vendar samo 27 dni, ko pade več kot 10 mm in samo 8,8 dni, ko pade več kot 20 mm padavin. Večje dnevne količine padavin poznamo v poletnih mesecih, ko nastopajo praviloma kratkotrajne, toda intenzivne padavine spremljane z nevihtami; teh je največ meseca julija in junija. Daljša deževna obdobja se pojavljajo pomladi (april in maj) ter jeseni (november). Najmanj padavin pa dobijo zimski meseci, komaj 150 mm ali 17 % padavin. Najbolj suha meseca sta februar in marec, najbolj namočeni pa junij, julij in avgust, ko pade povprečno 280 mm padavin ali ena tretjina letnega povprečja. Absolutni mesečni maksimum je dosegel 250 mm padavin, absolutni dnevni pa 84 mm. V opazovanem obdobju oktobra 1965 ni bilo padavin, v nekaterih zimskih mesecih pa samo okoli 5 mm.

Letna razporeditev padavin je v Lendavskih goricah podobna kot v Jeruzalemskih in Radgonsko-kapelskih goricah in je ugodna, saj pade v sedmih mesecih vegetacije povprečno okoli 560 mm ali 67 % letnih padavin. To je seveda precej manj kot v Jeruzalemskih in tudi Radgonsko-kapelskih goricah.

Tabela 11. Srednje mesečne in letne višine padavin v mm, (1926—1975)

Table 11. The mean monthly and annual heights of precipitation in the mm (1926—1975)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	49	44	47	59	81	93	92	91	68	72	79	55	829
Murska Sobota	38	39	41	57	78	100	104	92	73	73	70	50	814
Jeruzalem	55	51	55	71	101	107	113	103	85	94	97	70	1005

Tabela 12. Srednje število dni s padavinami do 10,0 mm (1931—1960)

Table 12. The mean number of days with precipitation 10,0 mm calculated for the time of 1931—1960

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	1,7	1,5	1,5	1,6	2,6	3,2	2,5	2,9	2,1	2,7	2,3	2,2	26,8
Murska Sobota	1,3	1,4	1,3	1,7	2,7	3,7	2,7	3,0	1,9	2,8	2,2	1,9	26,6
Jeruzalem	2,5	1,9	1,5	3,1	3,9	4,3	3,5	3,7	3,0	3,9	2,9	3,0	37,2

Tabela 13. Srednje število dni s padavinami do 20,0 mm (1931—1960)

Table 13. The mean number the days with precipitation 20,0 mm calculated for the time of 1931—1960

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	0,4	0,2	0,5	0,6	0,7	1,2	1,0	1,2	0,8	0,7	1,0	0,5	8,8
Murska Sobota	0,2	0,2	0,2	0,6	0,9	1,4	1,0	1,5	0,8	0,8	0,9	0,4	8,9
Jeruzalem	0,6	0,6	0,5	0,5	1,4	1,7	1,3	1,2	1,0	1,4	1,2	0,5	11,9

Tabela 14. Srednje število dni z nevihtami (1951—1970)

Table 14. The mean number of the days with thunderstorms (1951—1970)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	—	0,2	0,6	2,0	3,2	5,4	5,9	3,8	1,7	0,6	0,2	—	23,6
Murska Sobota	—	—	0,4	1,9	3,6	7,3	7,5	4,6	2,1	0,6	0,2	—	28,2
Jeruzalem	—	0,2	0,7	2,2	3,6	6,8	7,1	4,6	2,0	0,8	0,2	—	28,2

Tabela 15. Srednje število dni s točo (1951—1970)

Table 15. The mean number of days with hail (1951—1970)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	—	—	—	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1	—	—	—	—	1,1
Murska Sobota	—	—	—	—	0,1	0,2	0,2	—	—	—	—	—	0,5
Jeruzalem	—	—	—	—	0,2	0,4	0,2	—	—	—	—	—	0,8

Medsebojno odvisnost med količino padavin in temperaturo zraka lahko izračunamo s pomočjo posebne formule in jo izrazimo s tako imenovanim hidrotermičnim koeficientom.

$$K = \frac{P \times 10}{t^0} \quad K = \frac{560 \times 10}{3390} \quad K = 1,65$$

(K = hidrotermični koeficient, P = vsota padavin v času vegetacije, t^0 = vsota temperatur v času vegetacije.)

Po avtorju te formule (Blagonravov, 1958) je zagotovljen zelo dober vinski pridelek, če doseže hidrotermični koeficient 2,0—2,5. Po našem izračunu znaša hidrotermični koeficient samo 1,65, torej je precej pod idealnim povprečjem in tudi za tistim v Jeruzalemskih in Radgonsko-kapelskih gorica. Ob tej ugotovitvi spomnimo na Colnarjevo mnenje o potrebnih vlagi v intenzivnih nasadih. Upoštevač dejansko stanje lahko s gotovostjo rečemo, da v vročih in sušnih poletjih vinogradi v Lendavskih gorica ne dobijo dovolj vlage in da ima to negativne posledice na kvaliteto vinske letine. Prednost Lendavskih goric pred Jeruzalemskimi in Radgonsko-kapelskimi goricami pri toploti in svetlobi se zmanjša ali celo povsem izgubi zaradi pomanjkanja vlage. Leta 1983 je bil hidrotermični koeficient v vseh naših gorica v Severovzhodni Sloveniji nad dolgoletnim povprečjem in imeli smo vinski pridelek, ki je dobil vzdevek — vino stoletja. Leto 1984 pa je začelo s pozno in hladno pomladjo, vročih poletnih dni je bila komaj tretjina običajnega povprečja, pod dolgoletnim povprečjem pa so bile tudi septembrske temperature zraka. Imeli smo podpovprečno vinsko letino.

Toča v dolgoletnem povprečju v Severovzhodni Sloveniji ni zelo pogost pojav kot nam kažejo podatki tabele št. 15, vendar Lendavske gorice prednjačijo. Kot nam kažejo podatki nastopa toča najpogosteje meseca maja, sicer pa še v štirih mesecih, včasih celo že aprila. Toča prihaja vedno z nevihtami, torej s hitrimi vdori hladnega zraka ob sorazmerno visokih dnevnih temperaturah. Letno se pojavlja v Lendavskih gorica povprečno okoli 24 nevihtnih dni, od tega skoraj polovica julija in junija, medtem ko jih v zimskih mesecih praktično ni. Nevihte spremljajo močni sunki vetra, ki udarno moč toče povečujejo. V Severovzhodni Sloveniji preprečujemo pojav toče s sistemom mreže raketnih izstrelišč proti točnim oblakom, vendar toče in njenih škodljivih posledic nismo še povsem odpravili.

Sneg je za vinsko trto in ozimna žita pomemben predvsem toliko, kolikor jih varuje, da pri nizkih temperaturah ne zmrznejo, sicer pa se z njegovo stopitvijo akumulira v zemlji vlaga, ki rabi rastlinam v začetku vegetacije. To slednje še posebej velja za pozni pomladanski sneg. V Lendavskih gorica je v daljšem opazovanem obdobju ležal sneg letno povprečno po 40 dni, vendar je bila snežna odeja v povprečju le sedem dni na leto debelejša od 20 cm. To je odraz izrazitejše panonske klime, ki ima v zimskih mesecih malo padavin. Povsem brez snega v opazovanem obdobju ni bilo nobeno leto. Maksimalna višina snežne odeje je dosegla 64 cm. V dolgoletnem povprečju pade prvi sneg, ki pa ne obleži, zadnje dni novembra, zadnji sneg pa se pomakne v zadnjo dekada marca. Sicer pa se zgodi, da pade prvi sneg tudi že zadnjo dekada oktobra, zadnji pa še proti koncu aprila, ko že cvete drevje. To so seveda redki ekstremi. Zaradi pogostih poplav toplega zraka tudi v zimskih mesecih je snežna odeja zelo nestanovitna.

Tabela 16. Srednje število dni s snežno odejo do 10 cm preračunano na zime 1947/48 do 1967/68

Table 16. The mean number of days with a snow cover to 10 cm calculated for the winters 1947/48 to 1967/68

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	10,5	6,6	2,8	—	—	—	—	—	—	—	0,6	3,1	23,6
Murska Sobota	9,4	6,6	2,7	—	—	—	—	—	—	—	0,6	2,4	21,7
Jeruzalem	13,2	7,4	3,9	—	—	—	—	—	—	—	1,4	3,6	30,7

Tabela 17. Srednje število dni s snežno odejo do 20 cm preračunano na zime od 1947/48 do 1967/68

Table 17. The mean number of days with a snow cover to 20 cm calculated for winters of 1947/48 to 1967/68

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	1,9	3,2	1,4	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3	6,8
Murska Sobota	1,0	3,5	1,0	—	—	—	—	—	—	—	0,1	0,1	5,7
Jeruzalem	2,4	4,6	1,8	—	—	—	—	—	—	—	0,4	0,8	10,0

Opomba: V Lendavi je dosegla snežna odeja višino 50 cm v opazovanih letih samo februarja in marca, skupaj letno pa 0,8 dni. Maksimalno višino 64 cm je dosegla snežna odeja 16. II. 1952, medtem ko znaša srednja maksimalna višina 30 cm.

Podatke o absolutni in relativni vlažnosti smo zbrali v tabelah št. 18 in 19. Najnižja absolutna vlaga nastopa v zimskih mesecih in obratno, najvišja v letnih mesecih. Razlika je tri in večkratna. Stopnje relativne vlage so prek leta precej izenačene, vendar se neprestano spreminjajo in to med letnimi časi, dnevi in tudi v toku dneva. Najvišja je v jesenskih in najnižja v pomladanskih mesecih. Višja zjutraj in nižja v opoldanskem času. Dneve, ko doseže relativna vlaga v opoldanskem času 80 %, imenujemo vlažne dneve, poleti jim običajno rečemo soparni dnevi. Dneve z opoldansko relativno vlago pod 50 % imenujemo prijetni dnevi, tiste z opoldansko relativno vlago pod 30 % pa suhi dnevi (Furlan, 1980). V Lendavskih goricaх je letno nekaj nad sto prijetnih dni, medtem ko nastopajo pravi suhi dnevi zelo redko. (Tabele od 18.—20.)

Za Severovzhodno Slovenijo je ugotovljena povprečna letna evapotranspiracija okoli 600 mm in s tem tudi dejstvo, da v povprečju v mesecih maj—september moče primanjkuje, in sicer od 40—90 mm (Furlan, 1980). V Lendavskih goricaх je povprečni primanjkljaj zaradi nižje količine padavin občutnejši. To še posebej prihaja do izraza v sušnih letih.

Tabela 18. Srednja mesečna in letna absolutna vlaga (1956—1975)

Table 18. The mean monthly and annual absolute moisture (1956—1975)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	38	43	53	77	103	129	134	139	115	84	62	43	85
Murska Sobota	35	40	49	66	84	114	126	125	102	74	57	40	76
Jeruzalem	38	43	51	66	93	112	129	130	108	80	59	43	80

Tabela 19. Srednja mesečna in letna relativna vlaga (1956—1975)

Table 19. The mean monthly and annual relative moisture (1956—1975)

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Lendava	85	80	76	76	78	80	79	81	83	85	86	87	81
Murska Sobota	85	80	76	72	73	75	75	78	81	82	85	87	79
Jeruzalem	86	82	77	71	74	76	75	78	80	80	85	87	79

Tabela 20. Povprečna mesečna in letna evapotranspiracija po Thornthwate preračunana na dobo 1931—1960

Table 20. The average monthly and annual evapotranspiration — after Thornthwate calculated for the time of 1951—1960

Ime postaje	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Letno
Murska Sobota	—	—	19,4	50,8	87,7	115,3	125,4	112,2	73,5	39,5	15,0	0,7	640,5
Jeruzalem	—	3,2	20,4	52,0	87,7	111,4	125,4	112,2	81,1	43,2	14,2	3,0	653,8

V panonskem svetu Severovzhodne Slovenije, s tem pa tudi v Lendavskih goricah, prevladujejo zahodni vetrovi srednje jakosti, ki so sestavni del stalnih cirkulacij v tem območju severne polute (potujoče hladne fronte). Vetrovi iz zahodne smeri predstavljajo v Lendavskih goricah okoli 36 % vseh vetrov, od tega 65 % jugozahodnik, ki se pojavlja na čelni strani doline hladnega zraka in je znanilec padavinskega obdobja. Severni vetrovi so s 25 % na drugem mestu (pihajo predvsem pozimi), sledijo južni z okoli 20 % in vzhodni z 20 %. Sorazmerno pogosto nastopa v naših krajih brezvetrje (okoli 5 %) in to najpogosteje v začetku jeseni. Najbolj vetroven mesec pa je april. Močnejši vetrovi pihajo v Lendavskih goricah praviloma le ob nevihtah, te pa so najbolj pogoste v poletnih mesecih. Za Lendavske gorice je ugotovljeno, da imajo na leto povprečno samo 28 dni, ko se pojavijo vetrovi jakosti nad 6 Bf in le 12 dni z jakostjo nad 8 Bf. Večletno povprečje jakosti vetrov vseh smeri je blizu 2 Bf. Prevladujejo torej prijetni vetrovi, ki poleti zmanjšujejo vročino, pomagajo pri opravevanju, močnejši pa lahko povzročijo tudi škodo v vinogradih in na poljih.

Iz podanega pregleda klimatskih razmer v Lendavskih goricah lahko naredimo sklep, da imajo naše gorice zelo ugodne klimatske pogoje za pridelovanje kvalitetnih vin in sadja. Toplotne in svetlobne razmere so skoraj idealne, ugodna je tudi sestava tal, le vlage je za intenzivno pridelovanje premalo, vsaj v sušnih letih. Tako ugodni ekološki pogoji odločilno vplivajo na razvoj aromatičnih in buketnih snovi v grozdju, ki dajejo vinom Lendavskih goric harmonično eleganco in prikupno barvo. Naravne danosti so torej dobre, če pa se vina iz Lendavskih goric doslej niso še širše uveljavila in si pridobila imena, gre to pripisati vinogradniški praksi.

3. VLOGA DRUŽBENOGEOGRAFSKIH FAKTORJEV PRI OBLIKOVANJU KULTURNE POKRAJINE

3.1. STAREJŠE ZGODOVINSKO OBDOBJE. Rahlo nad nižinski svet dvignjeni griči Lendavskih goric so s svojo ugodno klimo in končnimi rebri zelo verjetno pritegnili človeka že zelo zgodaj. Po naravni poti ob Muri so prihajala ljudstva iz panonske nižine v ta prostor že od neolita naprej ter ga v 2. tisočletju pred našim štetjem začela spreminjati v kulturno pokrajino. Ker pokrajina nima posebnih naravnih bogastev razen plodne zemlje, se je od vsega začetka uveljavila ob poljedelski izrabi tal izrazita kmečka poselitev. Šele antika in še posebej novi vek sta z razširitvijo vinogradništva uvedla specializirano proizvodnjo.

O poselitvi Lendavskih goric v starejši kameni dobi nimamo nobenih dokazov, imamo jih pa za prisotnost človeka v naših goricah iz mlajše kamene dobe. To so kamnite sekire, dleta in kopače iz trdega zelenkastelega serpentina, ki so jih našli v okolici Lendave, v Dolini in Pincah ter Dolgovaških Goricah in so deloma na ogled v muzejski zbirki na lendavskem gradu. Iz bronaste dobe na območju Lendavskih goric ni najdb, pač pa je ugotovljena iz te dobe naselbina pri Dolnjem Lakošu, ki jo podrobno raziskujejo.

V rimski dobi je v neposredni bližini Lendavskih goric vodila pomembna cesta, ki je povezovala Poetovio in Savario. Ob njej je pri Dolgi vasi bilo manjše naselje. Zastavlja se vprašanje ali so njegovi prebivalci na sončnih pobočjih Lendavskih goric že imeli vinograde? Ali so v nemirnih časih 5. in 6. stoletja tudi Lendavske gorice doživele pohode nomadskih ljudstev? Kakšno pokrajino so našli naši predniki, ko so v drugi polovici 6. stol. prišli v naše kraje; kako je bilo v teh krajih v času Samove države, bo najbrž ostala za vedno samo domneva. Okoli leta 840 je spadalo celotno Prekmurje k Pribinovi Panoniji s središčem ob Blatnem jezeru. Leta 853 je škof Liupram posvetil cerkev v kraju Lindolves chiricum, ki je po vsej verjetnosti današnja Lendava. Cerkev dokazuje prisotnost prebivalstva, naših slovenskih prednikov.

Tudi najdbe skromnih keramičnih izdelkov v Dolgi vasi nakazujejo tipološko sorodnost poznorimske in staroslovanske materialne kulture; to pa pomeni, da staro znanje ni izumrlo, da so ga staroselci prenesli na novoselce. O slovenskem prebivalstvu govori tudi več prvih zapisov krajevnih imen v okolici Lendave (Zelko, 1981). Isti avtor meni, da je Lendava ohranila slovenski značaj vse do 14. stoletja. Ko so bili Madžari na Leškem polju (955) premagani, so se

Sl. 4 Pogled na Lendavo z Lendavskih goric (sv. Trojica).

umaknili proti središču Panonske nižine in vzhodno od Lendavskih goric zavarovali svojo mejo za močvirji in gozdovi. Tako je bilo ozemlje današnjega Prekmurja v območju širokega obmejno-obrambnega pasu, ki so ga Madžari imenovali gyepüvonal (ledina). Mejna črta pa je potekala na reki Krki, torej vzhodno od Lendavskih goric. Na nekaterih mestih v tem obrambnem pasu so zgradili utrjene prehode, ki so jih branili posebni stražarji (hatarörök, sigittari) — strelci. Madžari so za čuvarje meje praviloma pošiljali samo svoje ljudi ali člane sorodnih plemen. Tako so na takrat po Slovencih naseljenem ozemlju nastajali posebni madžarski narodnostni otoki, ki so staroselce — Slovence postopoma izrinili ali asimilirali. Sicer pa je bil obmejno obrambni pas — današnje spodnje Dolinsko z Lendavskimi goricami vred — slabo ali celo le deloma naseljen. Prebivalstvo so lahko sestavljali redki preostali staroselci iz časa rimskega gospodstva in priseljeni Slovenci. O slovenski poselitvi teh krajev govorijo krajevna imena na — ci v okolici Lendave: Petišovci, Genterovci in Radmožanci, ki jih vzhodno od črte Hodoš—Lendava ni več zaslediti. V Prekmurju je nemško transkripcijo imen nadomestila madžarščina, kjer so pri slovenskih krajih često uporabljeni pristavek vas nadomestili z madžarskim falu (falova). V našem primeru: Dolga vas — Hosszúfalu, Dolina — Völgifalu in Orešje — Felerthfalu. Slovenske naselbine znotraj prvotne madžarske meje so deloma preživele

prvi madžarski vdor, vendar so bile obsojene na postopno spojitve z Madžari (kraji okoli Blatnega jezera in vzhodno od reke Krke). V tem času se Madžari zunaj prvotne državne meje niso naseljevali in na te kraje tudi niso razširili svoje upravne in cerkvene uprave. Šele madžarski kralj Ladislav I. je leta 1088 razširil madžarsko civilno upravo na ozemlje Prekmurja, z ustanovitvijo zagrebške škofije leta 1094 pa je podredil njej vse kraje, ki so bili prej zunaj državne civilne uprave.

Kot prvo naselje se na območju Lendavskih goric omenja Lendava kot Lindolves že leta 855 v zvezi z blagoslovljivo cerkve (sedež pražupnije). Večina starejših listin, ki omenjajo naselje Lendavo, grad in reko Ledavo uporablja ime Lindau, Lendaua, Lyndva, po 15. stoletju pa vse bolj pogosto Alsó Lendva, torej Dolnja Lendava.

Harold II iz županije Zala je leta 1192 kupil Lendavo. Verjetno je hitro po tem sezidal lendavski grad, ki se prvič omenja leta 1278. Prav tako verjetno je, da so Haholdi že hitro potem, ko so kupili lendavsko gosposčino in jo naredili za središče svoje posesti, priselili v okolico Lendave madžarske kmete in s tem začeli prvo madžarsko kolonizacijo Lendavskih goric.

Lendava je postala trg leta 1366, sicer pa sta za zgodovino Lendavskih goric pomembni dve listini. Prva je listina madžarskega kralja Ludvika I. (1342—1382) z dne 26. junija 1378, ki predstavlja prvi ohranjeni vir, ki navaja imena vseh krajev v posesti dolnelendavske gosposčine, med njimi tudi kraje, ki smo jih opredelili v območje Lendavskih goric. Omenjeni so: opido Lindau = trg Lendava, Hosziufalu = Dolga vas, Pince = Pince, Velgifalu = Dolina, Felerthfalu = Orešje in Thente = Čentiba. (Š k a f a r, 1971.)

Druga listina je bila izdana po nalogu kraljice Elizabete. Iz te listine zvemo, da je bilo v Pincah (Pynche) 6 dvornih kmetij in 30 polkmetij, v Dolini (Zulkfalu) 38 polkmetij, v Čentibi (Chentewlgh) 10 polkmetij in v Dolgi vasi (Huzyufalu) 40 polkmetij. (Š k a f a r, 1971.)

Ko so Turki 21. oktobra leta 1600 zavzeli obmejno trdnjavo Veliko Kanižo, so nastopili za vse okoliške pokrajine in s tem tudi za Lendavske gorice hudi časi, saj je posadka često ropala po okolici. Nekaj prebivalstva je bilo odpeljane ga v sužnjost, nekaj se ga je odselilo. Zemlja je bila neobdelana, hiše požgane.

O tem ali je kmečko uporniško gibanje seglo tudi v Prekmurje in na območje Lendavskih goric, nimamo podatkov, vendar je zelo verjetno, da večjih uporniških podvigov tod ni bilo. Bolj kot kmečko puntarstvo je v Prekmurju segla reformacija, ki je pustila posledice na Goričkem vse do danes. Zagreti pristaši reformacijskega gibanja so bili tudi lendavski graščaki Banffyji, ki so v Lendavi celo ustanovili prvo tiskarno na prekmurskih tleh. Koliko so protestantizem sprejeli tudi kmečki ljudje v Lendavskih goricah, ni mogoče ugotoviti. Kakor so bili Banffyji v začetku vneti za reformacijo, tako so bili med prvimi, ki so se rekatolizirali in odločno podprli protireformacijo (1598). Nedvomno gre temu dejstvu pripisati, da je južni del Prekmurja, vključno z Lendavskimi goricami, danes katoliški.

Po izumrtju rodbine Banffy (1644) je prišlo lendavsko gospodstvo v last mogočne družine Esterházy. Listina iz leta 1647 navaja imena trgov in vasi:

trg Dolno Lendavo (oppidum Also Lindva), Dolgo vas (Huzyufalu), Dolino (Vüly Falu), Orešje (Ferlet Falu) ter Gornjo in Dolno Čentibo (Külsü és Also Chy-nete). Lendavskih in Dolgovaških goric listina ne omenja, ker takrat še niso bile poseljene; imeli pa so takrat tod že vinograde Lendavčani in kmetje iz okoliških vasi.

Lendava in njena okolica pa je zopet trpela leta 1683, ko so Turki ob pomoči upornih Thökölyjevih Madžarov-Krucev oblegali lendavski grad in ga močno poškodovali, oropali Lendavo in celotno območje Lendavskih goric.

V začetku 18. stoletja so bili kraji v Lendavskih goricah močno opustošeni, njive in vinogradi zanemarjeni, prebivalstva malo. Marsikatera kmetija je bila brez gospodarja. Zato so začeli lendavski graščaki v opustošene vasi — Dolga vas, Čentiba, Orešje, Dolina — Pince — naseljevati kmete iz vzhodnih — madžarskih predelov gosposčine. To je bila druga še močnejša madžarska kolonizacija naselij na območju Lendavskih goric in južno od Lendave (Lakoši, Gaberje). V goricah so spodbujali saditev vinske trte in ob koncu stoletja so imele Lendavske gorice že izgled vinorodne pokrajine. Iz podatkov za leto 1750 izvedemo, da je bil sedaj Jugoslaviji pripadajoči del lendavskega gospostva razdeljen na šest sodnijskih okolišev, od tega sta dva obsegala ozemlje Lendavskih goric. 1. sodnijski okoliš Lendava (Iudicatus Lyndva), ki je bil upravno razdeljen na notranji del trga (oppidum Also Lyndva interius) ter na zunanji del trga (Also Lyndva exterius); slednji je obsegal Dolgo vas in območje današnjih Lendavskih in Dolgovaških Goric. 2. Sodnijski okoliš Dolina (Iudicatus Völgyfalu), ki je obsegal Dolno in Gornjo Čentibo, Orešje, Dolino in Pince. (Z e l k o, 1981.)

Podobno kot drugod na Slovenskem so bili glavni pobudniki razvoja vinogradništva fevdalni gospodje, samostani in župnije. Pozneje so se tem pridružili še prebivalci trgov in mest. Fevdalni gospodje so v želji, da bi si pridobili čimveč vina za lastno porabo in prodajo, pospeševali vinogradništvo s tem, da so podložnim kmetom dodeljevali ugodne vinogradniške lege in potem pobirali desetinsko in gorninsko vino. Na zgodnje vinogradništvo v Lendavskih goricah nakazujejo tudi krajevna imena hegy-vrej (vrh), kot je Ujhegy (Novi-vrej) in še več vrhov na območju Lendavskih goric; dalje globoke kolovozne poti, ki jim pravijo v Lendavskih goricah klanci. Za območje Lendavskih goric smemo zagotovo reči, da so na njihovih prisojnih legah imeli vinograde lendavski graščak, župnik in tržani, kasneje pa tudi kmetje iz bližnje in daljnje okolice.

3.2. ZEMLJIŠKE KATEGORIJE LETA 1865 IN RAZVOJ VINOGRADNIŠTVA. Za Prekmurje so na voljo prvi katastrski podatki od leta 1856 do 1865. Po Severjevih (Sever, 1961) podatkih je bilo v Prekmurju okoli 1450 ha vinogradov, od tega na območju Lendavskih goric 469 ha ali tretjina vseh vinogradniških površin. Tako se nam kažejo Lendavske gorice kot pokrajina z največjo koncentracijo vinogradov v Prekmurju; Lendavsko-Čentibske gorice pa med najbolj vinogradniške predele na Slovenskem.

Iz katastrskega elaborata, ki ga hranijo v Arhivu SR Slovenije v Ljubljani, smo obdelali podatke o stanju zemljiških kategorij leta 1865 za pet katastrskih občin, ki smo jih opredelili kot Lendavske gorice. Zbrali smo jih v pregledni tabeli št. 21.

Tabela 21. *Zemljiške kategorije leta 1865*
 Table 21. *The landuse categories in the year 1865*

Zemljiška kategorija	Ha	Odstotek v odnosu do		
		vseh površin	kmetijskih površin	obdelovalnih površin
Njiva in vrt	1295	25	39	71
Travnik	1058	20	32	—
Sadovnjak	54	1	2	3
Vinograd	469	9	14	26
Pašnik	452	9	13	—
Gozd	1640	32	—	—
Neplodno	199	4	—	—
Skupaj	5167	100	100	100

Opomba: Odstotki so zaokroženi navzdol in navzgor, tako npr. dosega delež vinogradov 9,3 %, delež pašnikov pa 8,7 % vseh površin.

Analizo zemljiških kategorij leta 1865 v Lendavskih goricah začinjamo z **obdelovalnimi** površinami (njiva, vrt, sadovnjak in vinograd). Obsegale so 1819 ha ali 35,2 % vseh in 55 % kmetijskih površin. Po tem deležu do vseh površin so Lendavske gorice nekako na povprečju vinorodnih pokrajin Severovzhodne Slovenije. (Vinorodne Haloze 31,3 %, Dravinjske gorice 22,4 %, Radgonsko-kapelske gorice 42,5 %.)

3.2.1. **Njive** so obsegale 1281 ha; to je bilo 25 % vseh, 39 % kmetijskih in kar 71 % obdelovalnih površin. Večina površin njiv je bila na nekoliko dvignjeni pleistocenski terasi med goriškim svetom in Ledavo. Precej pa jih je tudi na pobočjih goric. Največje površine (404 ha) in tudi najvišji delež od vseh površin so zavzemale njive v k. o. Lendava. Sledi k. o. Dolina pri Lendavi, medtem ko je bila na zadnjem mestu k. o. Dolga vas z 261 ha in 17 % deležem vseh površin. Kvaliteta njih je bila različna, v povprečju pa dobra. Večje vrtnice površine so ugotovili v k. o. Dolnja Lendava in Čentiba, v prvi celo 99 ha, v drugi pa 8 ha. Vendar je izdelovalec katastrskega elaborata v k. o. Lendava pri 42 ha površine pripisal »s sadnim drevjem«, v Čentibi pa pri 5 ha. V k. o. Dolnja Lendava so bili to predvsem grajski vrtovi in vrtovi lendavskih tržanov.

3.2.2. **Sadovnjakov** so registrirali komaj 54 ha in so predstavljali samo 1 % vseh in 3 % obdelovalnih površin. Pravih sadovnjakov je torej bilo pred 120 leti na območju Lendavskih goric še zelo malo. Je pa sestavljalec katastrskega elaborata v vseh k. o. pri kategoriji travnik pripisal posebno rubriko z oznako »s sadnim drevjem« v skupni površini 134 ha. To so bili sadovnjaki okrog kmečkih domov ali pa pod vinogradi, kot jih poznamo marsikje še danes. V gospodarskem pogledu ti sadovnjaki niso pomenili kaj posebnega. Rodili so izmenoma, sadje, predvsem jabolka so porabili na različne načine doma, iz sliv pa so kuhali žganje.

3.2.3. **Vinogradi** so bili kot specializirana kultura s 469 ha in nad 9 % deležem vseh ter 26 % deležem obdelovalnih površin pomembna zemljiška kultura. Pokrivali so južna, prisojna pobočja in dajali pokrajini specifičen izraz. Po njih je tudi dobila ime gorice. Kljub ugodnemu deležu vinogradov med zemljiškimi kategorijami so Lendavske gorice zaostajale za drugimi goriškimi pokrajinami Nizkega subpanonskega Podravja. V Radgonsko-kapelskih gorinah je bilo z vinogradi zasajenih 15 % vseh in 36 % obdelovalnih površin, v Vinorodnih Halozah 11 % in 36 %, v Jeruzalemsko-ormoških gorinah pa 14 % vseh in 31 % obdelovalnih površin. Površine in delež vinogradov je bil v posameznih k. o. različen. Po površini in deležu je bila na prvem mestu k. o. Lendava s 190 ha in 13,9 % vseh površin, druga je bila Čentiba z 91 ha in 12,4 % vseh površin, sledijo: Dolina pri Lendavi (66 ha in 8,8 %), Pince (48 ha in 6,6 %) in Dolga vas (74 ha in 4,8 %). Vinogradniške površine so bile v vseh petih k. o. po površini šele četrta zemljiška kategorija, pred njimi so bili gozdovi, njive in travniki. Kljub temu pa so bili vinogradi gospodarsko zelo pomembni, saj so mnogim dajali osnovno tržno blago. Delo v vinogradu in trgategv sta štela med najpomembnejša kmetijska opravila.

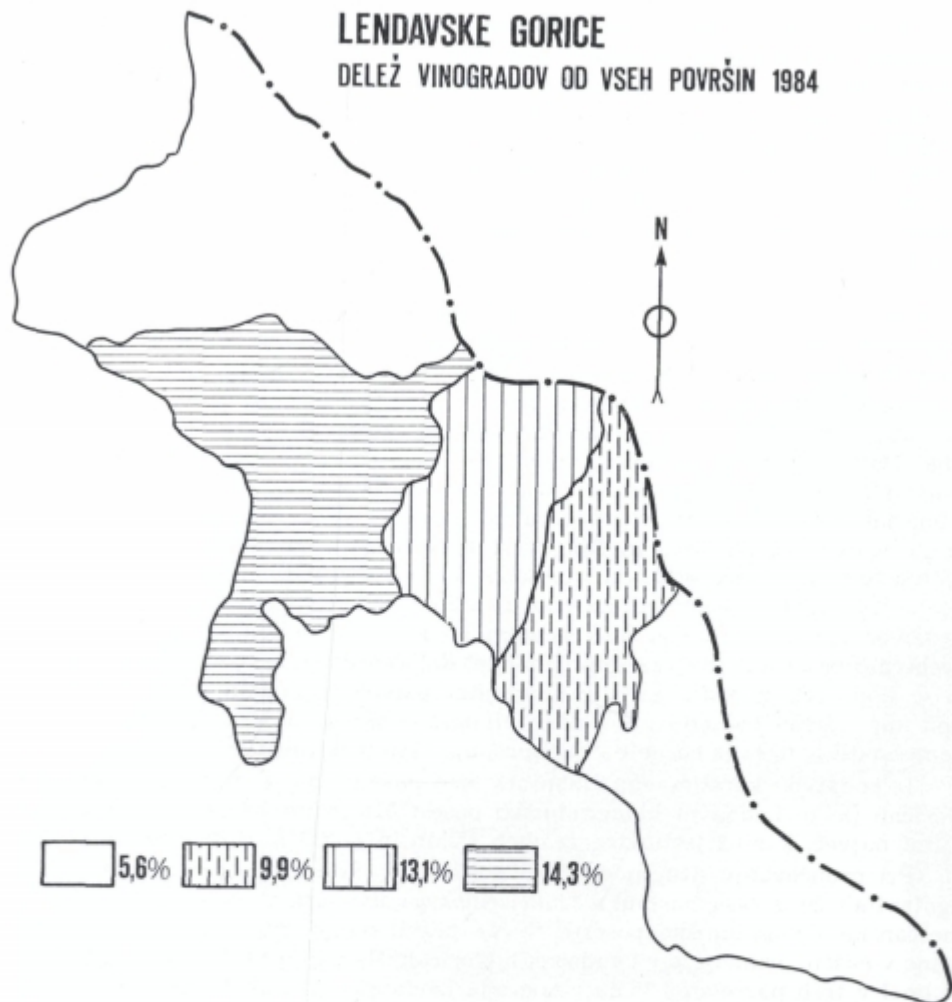
3.2.4. **Travne** površine (travniki in pašniki) so obsegale 1501 ha ali 29 % vseh in 45 % kmetijskih površin. Tako so zaostajale za obdelovalnimi površinami. Razmerje med travniki in pašniki je bilo 2,2 : 1 v korist travnikov. Sorazmerno velike površine travnikov je v Lendavskih gorinah pripisati dejstvu, da segajo vse k. o. v nekoč izrazito poplavni in celo zamočvirjeni svet ob Ledavi in Črncu. To še posebej velja za k. o. Dolga vas, ki je imela 457 ha ali 29,7 % travnikov. V drugih k. o. so travniki obsegali manj kot 20 % vseh površin, najmanj v k. o. Dolnja Lendava (14,8 %).

3.2.5. **Gozdovi** so obraščali 1640 ha in bili med zemljiškimi kategorijami na prvem mestu. Z 32 % vseh površin so bili gozdovi v Lendavskih gorinah nekako na povprečju drugih vinorodnih pokrajin. Najmanj gozdov je bilo leta 1865 v k. o. Lendava, samo 153 ha ali 11,2 % vseh površin. V drugih k. o. so gozdovi zaraščali okoli 40 % vseh površin. Po površini je imela največ gozdov k. o. Dolga vas in sicer 620 ha in s tem okoli 40 % vseh gozdnih površin na območju Lendavskih goric. To so velike strnjene površine gozdov ob današnji državni meji proti Madžarski. Nad 300 ha gozdov sta imeli tudi k. o. Čentiba in Dolina pri Lendavi. Gozdovi so dajali les za kurjavo in druge potrebe domačemu prebivalstvu. Precejšnje površine gozdov so bile v lasti lendavske graščine.

3.2.6. **Neprodne** ali **nerodovitne** površine so obsegale 199 ha ali 4 % vseh površin. K sorazmerno visokemu deležu sta prispevali predvsem k. o. Lendava in Pince, ki sta presegle 5 %. Pri Lendavi je k temu prispevalo 1,8 % stavbnih zemljišč. Sicer pa je večina nerodovitnega sveta pripadala močvirni zemlji ob Ledavi in Črncu.

Pri vinogradniških površinah so nas zanimale tudi lastninske razmere. Nekaj podatkov povzemamo po Severjevi študiji, nekaj smo jih ugotovili na osnovi katastrskega elaborata. Tako pravi Sever, da so imeli v Lendavskih gorinah 59 % vseh vinogradov lastniki iz k. o. zunaj goric, torej nedomačini. »Delež

LEDAVSKE GORICE DELEŽ VINOGRADOV OD VSEH POVRŠIN 1984

Sl. 5

tuje posesti je bil takle: Čentiba 65 ‰, Lendava 63 ‰, Dolina 59 ‰, Pince 53 ‰ in Dolga vas 47 ‰.«

Zunanji kmečki posestniki vinogradov v Lendavskih goricah segajo na severu še nad višino Kobilja, do Nemesnépa in Balgada, na Hrvatskem do jugovzhodnih obronkov Medžimurskih goric, do Sv. Roka in Markovca. Proti vzhodu so lastniki vinogradov v slovenskem delu Lendavskih goric še onstran Krke, v Dobri in Kutjefu. Slovenske vasi na Dolinskem so imele svoje deleže vinogradov v Lendavskih goricah vse do Lipe, Črenšovec in treh Bistic.

Po velikosti kmečke vinogradniške posesti v Lendavskih goricaх lahko razdelimo vsa prizadeta naselja v šest kategorij. Nad 10 ha so imele vasi Pe-tišovci (33,42 ha), Velika in Mala Polana (24,07 ha), Gornji in Dolnji Lakoš (17,25 ha), Gomilice (14,69 ha), Gaberje (13,85 ha), Križovec (13,48 ha), Mursko Središče (11,85 ha) in Kralovec (10,28 ha). V prvi kategoriji so obsežna večja naselja v ravnini, ki so bila navezana izključno na vinograde v Lendavskih goricaх. Od 8 do 10 ha so imele vasi Črešovci, Kapca, Trnje, Brezovica, Radmožanci in Trimlini, od 3 do 8 ha Miklavec, Gaberje (Gaborjaháza), Hotiza, Genterovci, Mostje, Dedés in Redicz, od 2 do 3 ha Szyjártóháza, Kot, Rasznek, Arkoháza, Sakoš, Krištanovec, Peklenica, Ferketinec, Bistrice, Žižki, Vratíšinec in Kamovci, od 1 do 2 ha pa Banuta, Lipa, Lendvaujfalú, Zitkovci, Jakobfa, Semrovec, Ratošinec, Szombatfa in Bedöháza. V najmanjšo kategorijo do 1 ha spada 33 naselij na vsem omenjenem obširnem okoliškem področju.

Razporeditev zunanje kmečke posesti nam vzbuja vtis neke zakonite sistematičnosti. V vzhodnih Lendavskih goricaх, v mejah katastrskih občin Čentiba, Dolina in Pince so imeli vinograde le lastniki iz hrvatskih in bližnjih madžarskih vasi do obeh Lakošev, Gaberja in Kapce na zahodni strani. Lastniki vinogradov iz slovenskih in severozahodnih madžarskih vasi pa so imeli vinograde v ožjih Lendavskih in Dolgovaških Goricaх. »Kje je vzrok za to, ali v vplivu fevdalne veleposesti ali v posebni kolonizacijski zgodovini, bi bilo treba ugotoviti z zgodovinskimi proučevanji.« (Sever, 1961.) Ogled na terenu ter razgovor s slovenskimi lastniki vinogradov kaže, da je grajski gospod dodelil prebivalcem posamezne vasi (npr. Polane) določen del (pas) prisojnega pobočja, ki so si ga vaščani sami razdelili na majhne parcele in zasadili vinograde. Tako ima npr. večina vaščanov iz Polane vinograde skupaj v k. o. Lendava. Delna pomešanost je nastala kasneje s kupoprodajami in dedovanji.

Iz podatkov katastrskega elaborata smo povzeli, da je imelo v Lendavskih Goricaх (k. o. Lendava) vinogradniško posest 318 lastnikov iz 36 krajev, med njimi največ, kar 62 lastnikov, iz obeh Polan in po 23 iz Hotize in Brezovice.

Pri proučevanju drugih goriških pokrajin v Severovzhodni Sloveniji smo ugotavljali že v času nastanka franciscejskega katastra prisotnost fevdalne in meščanske vinogradniške posesti. Sever pravi, da je bila takšna posest prisotna v našem primeru le v Lendavskih Goricaх. Na najlepših legah okoli Trojice je imel v treh parcelah 4,85 ha vinograda lendavski graščak Eszterházy, zraven njega pa še v dveh parcelah 9,59 ha A. Krašovec iz Dolnje Lendave. To je bil tudi največji vinogradniški kompleks v Prekmurju. (Sever, 1961.) Drugi Lendavčani so imeli sorazmerno manjše vinograde.

V povprečju so merile vinogradniške parcele v Lendavskih goricaх okoli 20 arov in so bile bistveno nad povprečjem v Prekmurju, kjer so merile komaj 14 arov. Nad 20 arov povprečne velikosti vinogradniške parcele najdemo v Dolgovaških Goricaх (27 arov), Lendavskih Goricaх (25 arov) in Čentibi (23 arov). V primerjavi z drugimi goriškimi pokrajinami v Severovzhodni Sloveniji so bile vinogradniške parcele na območju Lendavskih goric v povprečju najmanjše.

Podobno kot po drugih vinogradniških pokrajinah na Slovenskem je bila druga polovica 19. stoletja tudi v Lendavskih goricaх obdobje intenziviranja

vinogradniške proizvodnje, ki jo je še posebej pospešila odprava gornine. Zasedali so nove vinograde, uvajali kvalitetnejše sorte in vinograde intenzivnejše obdelovali. Pri tem so prednjačili imovitejši tržani, razne institucije, trgovci in obrtniki ter močnejši kmetje. Agrarni proletariat — želarji niso obnavljali vinogradov, narobe, često so jih celo spreminjali v njive, da so si pridelali osnovno hrano. Po vaseh spodnjega dela Prekmurja je število prebivalstva postopoma naraščalo, plodna zemlja je bila razdeljena, zunaj kmetijstva so bile možnosti zaposlitve minimalne, saj je bila Dolnja Lendava skromno trgovsko in obrtno središče. Tako so se še posebej po kmečki odvezi začeli predvsem mladi ljudje

Sl. 6 Stara zidanica pred obnovo.

izseljevati v Ameriko in tudi na Madžarsko, hodili so na sezonska dela na Madžarsko, preseljevali pa so se tudi v gorice k vinogradom. Naseljevali so že prej zgrajene zidanice in kleti, gradili nove manjše hiše, zasajali nove vinograde, nekatere pa spreminjali v njive in travnike. Tako so sorazmerno na gosto poselili ves goriški svet, še posebej intenzivno pa Lendavske in Dolgovaške gorice, ki so zato dobile status samostojnega naselja, manj intenzivno pa Dolinske in Čentibske gorice.

Že ugotovljeno dejstvo, da so imeli v Lendavskih in Dolgovaških goricah vinograde predvsem kmetje iz slovenskih vasi ter lendavski tržani, ki so jim vinograde obdelovali slovenski viničarji, je prispevalo k temu, da je v obojih goricah prevladovalo slovensko prebivalstvo, in tako je ostalo do današnjih dni.

Vzpon prekmurskega vinogradništva na sploh in tako tudi v Lendavskih goricah pa je proti koncu prejšnjega stoletja ustavil pojav trtnih bolezní — peronospore, oidija in trtne uši (filoksere). Peronospora in oidij sta se pojavila v naših goricah v osemdesetih letih, filoksera pa je v Lendavskih goricah prvič omenjena leta 1892. Uničenje vinogradov po filokseri, ki je povzročila propad prekmurskega vinogradništva, saj so se površine vinogradov zmanjšale za več kot tretjino, v Lendavskih goricah ni imelo tako katastrofalnih posledic. Graščina in Lendavčani so namreč začeli obnavljati vinograde, ki jih je napadla filoksera, na ameriški podlagi še preden so bili povsem uničeni. Tako so v Lendavskih Goricah okoli Trojice in v Čentibskih goricah vinograde obnovili skoraj v celoti in pri tem sadili izključno žlahtne sorte. V Dolgovaških, Dolinskih in Pincovskih goricah, kjer so bili vinogradi v lasti kmetov, je potekala obnova vinogradov počasneje, v skladu z gospodarsko močjo, pri tem pa so sadili poleg žlahtnih sort tudi hibridne sorte, ki so po nekaterih predelih skoraj povsem prevladale. Od hibridnih sort so največ sadili otelo, šmarnico in izabelo. V Lendavskih goricah so do prve svetovne vojne, ki je obnovo vinogradov povsem zavrla, obnovili skoraj vse vinograde, ki jih je filoksera uničila. Sorazmerno občutno se je površina vinogradov zmanjšala samo v Dolgovaških Goricah, kjer je gostejša stalna poselitev terjala spremembo kultur, torej spremembo vinogradov v njive. Sicer pa želarji in kmetje niso imeli sredstev za obnovo, država pa pomoči ni dajala, tako kot je bilo na Štajerskem. V Čentibskih, Dolinskih in Pincovskih goricah niso bile obnovljene manjše površine vinogradov, pri tem pa so v Lendavskih Goricah, kjer je bil delež nekmečke posesti najmočnejši, površine vinogradov celo povečali. Torej se površine niso bistveno zmanjšale, pač pa je z vdorom hibridnih sort padla kvaliteta vinogradov. Tako so v vsem Prekmurju samo Lendavske gorice obdržale značaj izrazite vinogradniške pokrajine, deloma še gorice v jugovzhodnem Goričkem (Filovske, Bogojinske in Dobrovniške gorice). Povsod drugod pa so bile nekoč strnjene vinogradniške površine povsem raztrgane.

3.3. NASELJA IN OBLIKA ZGRADB. Na območju Lendavskih goric so se vsa današnja naselja kot prvotna bivališča razvila na južnem in jugozahodnem podnožju goric na pleistocenski terasi oziroma na vršaju manjših potokov (Čentiba). Dolga vas in Lendava sta v zasnovi izraziti obcestni naselji panonskega tipa, manj izrazite in bolj gručasto zasnovane so Čentiba, Dolina in Pince. Kasnejša poselitev v goricah je ustvarila za ves subpanonski goriški svet značilno

razloženo poseljenost, ki se je deloma naslonila na slemena, deloma pa po prisojnih pobočjih med vinogradi. S tem se oblika naselij v Lendavskih gorica zaradi konfiguracije terena nekoliko razlikuje od oblike naselij v povsem nižinskem svetu južnega dela Prekmurja, kjer absolutno prevladuje tipični panonski tip naselja, to je obcestna vas s pravilno razparceliranim stavbnim zemljiščem, ki pa je v novejši dobi često doživela zapletene razvojne smeri.

Prvotni vaški domovi so v Prekmurju bile enocelične dimnice, grajene iz grobo obtesanih brun in pokrite s slamo. Takšen gradbeni material je slabo obstojen, često pa je bil tudi plen ognja, zato so najstarejše ohranjene hiše šele iz 18. stoletja. Z združevanjem posameznih celic z različnimi funkcijami pod eno streho se je razvil stegnjeni dom ali dom na vogel. Takšna oblika doma je absolutno prevladujoča in jo potiskajo šele v najnovejšem času druge oblike, pri katerih je stanovanjska hiša praviloma posebej in gospodarska poslopja posebej. Pri starejšem stegnjenem domu je veljalo pravilo, da je imela vsaka celica (hiša, klet, hlev), samostojen vhod neposredno iz podstenja in celice znotraj med seboj niso bile povezane. Povsem razumljivo je, da je doživel spre-

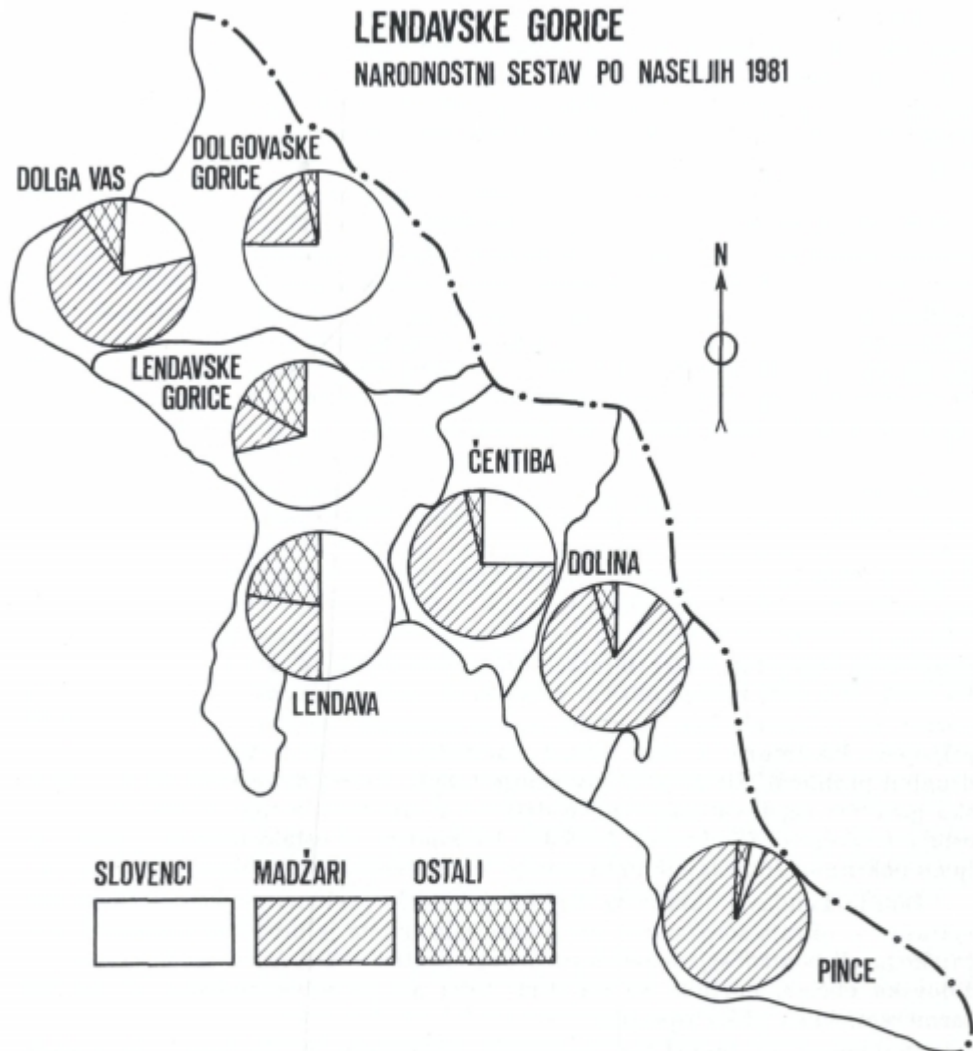
Sl. 7 Niz starih zidanic — vinskih kleti v Ljutomeru; tako je bilo pred leti, danes so nekatere že modernizirane.

membe tudi gradbeni material: lesena bruna ometana z ilovico in pobeljena z apnom ali butanice sta zamenjala beton in opeka, slamo na strehi strešna opeka ali s pokrajinsko podobo povsem skregane sive salonitne plošče.

Poseben tip hrama (kleti, zidanice) se je razvil v goricah. Njegova velikost neposredno odraža gospodarsko moč lastnika vinograda oziroma velikost vinograda. Prvotni in najpreprostejši tip kleti je bila enocelična zgradba, ki je služila predvsem shranjevanju vina, in se je obdržala vse do današnjih dni. Prostor za prešo in skromni stanovanjski kotiček so prizidali kasneje in tako so se razvile dvo-, tri- in celo štiricelične zgradbe, ki se ne razlikujejo mnogo od običajnega stegnjenega doma ali doma v obliki ključa. Takšen razvoj so doživele prvotne kleti, ko so se vanje naselili želarji ali viničarji, često pa so bile zgrajene na nakazanem principu že prej, pa so jih naknadno naselili. V čelni celici takšnega hrama je praviloma skromen stanovanjski prostor, sledi večji prostor s prešo in odprtim ostrešjem, nato pa shramba za vino — klet. Ko so zgradbo naselili, so dogradili še prostor za kravo in prašičke. Časovno zaporedje gradnje in različna namembnost posameznih delov zgradbe se kaže tudi v gradbenem materialu. Starejši deli so praviloma grajeni bolj grobo in tudi gradivo je takšno (grobo obtesana bruna, nabijanice, slamnata streha). Posebna oblika preproste kleti so v zemljo vkopane in praviloma iz betona grajene »podzemne« vinske kleti, imenovane tudi pivnice. Včasih je nad čelno stranjo tudi manjša dvokapna streha. Razširjene so po vseh predelih Lendavskih goric. Manjše enocelične zgradbe, ki služijo predvsem za shrambo orodja, imenujejo v Lendavskih goricah kolibe. Hrvatski kulturni vpliv je zaznati v neometanih kletih v Pincovskih goricah. Zaradi starih masivnih stiskalnic so imele kleti izrazito visoke strehe. Večjih vinskih kleti oziroma hramov, ki so tako značilni za Vinorodne Haloze in predele Slovenskih goric, to so tako imenovani gosposki hrami, v Lendavskih goricah ni. Vinski hram je praviloma postavljen na zgornjem delu vinograda, na slemenu ali na pobočju z ožjo stranjo na širino vinogradniške parcele in je s tem dobil dominanten položaj, hkrati pa je pomemben element pokrajinske podobe. Vhod v klet je praviloma na čelni strani. Za celotno območje Lendavskih goric so značilni majhni vinogradi, zato je gostota vinskih hramov večja kot v katerikoli drugi vinogradniški pokrajini na Slovenskem. Podobno zgoščenost vinskih kleti srečamo le še na posameznih vinskih vrhovih kot je Trška Gora na Dolenjskem. Splošni razvoj je prinesel spremembe tudi lendavskemu vinskemu hramu. Ponekod modernizirajo samo notranjost in pustijo stari zunanji videz s slamnato streho vred, drugi opravijo modernizacijo radikalno, tako da staro zgradbo podrejo in zgradijo novo počitniško hišico — vikend, s širokimi okni in balkoni, to še posebej velja za Lendavske Gorice.

3.4. NARODNOSTNE RAZMERE. Za Prekmurje kot celoto in s tem še posebej za narodnostno mešano območje Lendavskih goric je bilo v političnem pogledu zelo pomembno leto 1867, leto Avstro-Ogrske nagodbe, po kateri je Prekmurje pripadlo ogrskemu delu države. Začelo se je obdobje sistematične madžarizacije, ki so jo izvajali prek uradništva, z gospodarskim pritiskom in še posebej prek osnovnih šol, ki so jih postavili skoraj v slednjo prekmursko vas. Tako so v tem času dobile na območju Lendavskih goric nove šole Dolina (1882), Dolga vas (1900) in Čentiba (1913).

LEDAVSKE GORICE NARODNOSTNI SESTAV PO NASELJIH 1981

Sl. 8

Nacionalistično nastrojeni Madžari in posamezni madžaronsko usmerjeni Slovenci so razglašali teorijo o vendstvu oziroma vendslovenstvu, ki je trdila, da prekmurski Slovenci niso bratje Slovincem prek Mure, temveč so potomci Vendov. Prekmurske Slovence so imenovali »vendsko govoreči Ogrci«, kot pravi Šiftar, ki o tem času med drugim piše: »Potujčili so šole, cerkve; v uradu je sedel pomadžarjeni Slovak, ki je z ‚büdös parasztom‘ (smrdljivim kmetom) govoril po tolmaču — saj Slovencev v zadnji madžarski statistiki ni več. Všteli so jih med ‚druge‘ s cigani vred.« (Šiftar, 1938/39.)

Madžarski pritisk pa je med slovenskim prebivalstvom v Prekmurju spodbudil upornost in nasprotovanje. Ideja o Zedinjeni Sloveniji je imela odmev tudi prek Mure, čeprav le pri redkih posameznikih. Bolj množično pa so prekmurški Slovenci prisluhnili političnim zahtevam taborskega gibanja, saj so se precej številčno udeležili obeh Prekmurju bližnjih taborov v Ljutomeru in na Kapeli.

Liberalno in nacionalistično nastrojeno meščanstvo, ki je bilo pretežno protestantsko, si je močno prizadevalo pridobiti za svojo politiko slovenske kmečke množice. Temu pa se je odločno uprla katoliška duhovščina. Vratuša, ki je v Mladem Prekmurcu obravnaval slovenstvo prekmurskih pisateljev, je o razmerah ob prelomu stoletja napisal: »Ljudske množice so rajši ostale pod varuštvom cerkve in fevdalnega veleposestnika kot pa pod pritiskom liberalnega gospodarskega izžemalca.« (Vratuša, 1938/39.) Kovačič pravi v svoji razpravi Spomini na Prekmursko »Prekmurcem na vsak način preti pogin, ako se razmere kmalu ne spremenijo!« (Kovačič-Skafar, 1970.)

Za Lendavo in okolico je bil velik dogodek gradnja železniške proge Čakovec—Mursko Središče—Lendava—Redics — in naprej proti Budimpešti. Do Dolnje Lendave je pripeljal prvi vlak oktobra 1890. Ljudje so dobili delo pri gradnji, stalno zaposlitev pa skoraj izključno Madžari in njim zvesti. Železniška proga je Osrednje Dolinsko in Dolnjo Lendavo z Lendavskimi goricami, ki so bile prej odrezane od pomembnejših poti, odprla v široki svet. Toda preden je bila ta prednost izkoriščena za hitrejši gospodarski razvoj (primanjkovalo je ustreznega kapitala), je izbruhnila prva svetovna vojna, ki je razvoj ustavila. Po vojni so sledili burni politični dogodki in potem državna meja v neposredni bližini, ki je postala bolj zaviralni kot pospeševalni dejavnik. Kraljevini SHS pripojeno Prekmurje je bilo rešeno madžarizacije, srečali pa so se z mnogimi drugimi problemi. Šiftar je ocenil stanje takole: »Pred dvajsetimi leti so ‚vendsko govoreči Ogrji‘ vstopili v novo državo, ki jim je bila tuja in jim je to tudi ostala še dolgo.« (Šiftar, 1938/39.) Prekmurje je ostalo obrobna, zapostavljena pokrajina Jugoslavije in Slovenije, dobilo je vzdevek »Slovenska Sibirija«.

Dolnja Lendava, takrat še trg, se je v letih preloma stoletja kot središče »jarasa« — okraja sorazmerno hitro razvijala; imela je precej uradništva (madžarskega ali pomadžarjenega), trgovino so spretno vodili tujci, predvsem močna židovska občina, obrtniki so bili tudi tujci ali pa so se Slovenci prilagajali razmeram, da so lahko uspevali.

Prekmurje je znano kot pokrajina sezonskega in stalnega izseljevanja, katerega začetki segajo v zadnja desetletja preteklega stoletja. Za Madžarsko je poznano, da se je v njej začela industrializacija pozneje kot v avstrijskem delu države. Prekmurje je bilo njena obrobna, povsem agrarna pokrajina z močnim vplivom konzervativnih veleposestnikov in nemešnjakov. Ker ni bilo industrije, ki bi pritegovala prebivalstvo iz vasi, se je to vedno bolj kopičilo in prišlo je do močne prenaseljenosti. Ljudje so si bili primorani iskati kruha s sezonskim zaposlovanjem pri veleposestnikih na Madžarskem, hodili pa so tudi v Slavonijo. Nekateri so se začeli izseljevati predvsem na Mursko in na Apaško polje. Sezonsko zaposlovanje se je še posebej povečalo po letu 1880, ko so veleposestniki na Madžarskem začeli gojiti sladkorno peso. Prekmurci so

začeli množično hoditi na »repo«, kot so imenovali takšno vrsto sezonskih del. Po letu 1890 je Prekmurje zajel val izseljevanja v Ameriko, ki je doseglo višek v letih pred prvo svetovno vojno. Kasneje so se usmerjali v Francijo.

Po Olasu (Olas, 1963) so prebivalci iz območja Lendavskih goric bistveno manj migrirali kot prebivalci iz slovenskih vasi Dolinskega. Prek Mure sta se iz posameznih vasi Lendavskih goric odselila le po eden ali dva. Sicer pa je znano, da so prebivalci madžarske narodnosti manj migrirali. V Ameriki je bilo po podatkih popisa iz leta 1910 nekaj oseb samo iz Dolnje Lendave in Čentibe. Lendavskogoriški viničarji in kočarji so ob koncu stoletja sodelovali pri prvi obnovi vinogradov, kasneje so jih doma zadrževala vinogradniška dela (predvsem škropljenje), ki morajo biti opravljena v kratkem času. Nekaj ljudi iz okolice Dolnje Lendave je pritegnila gradnja železnice, nekaj tovarna dežnikov. Skratka, območje Lendavskih goric se v pogledu sezonskega in stalnega izseljevanja bistveno razlikuje od sosednjega območja Osrednjega Dolinskega, ki je dalo največ izseljenih prek Mure in precej tudi v inozemstvo.

4. OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA

Ob koncu prve svetovne vojne so Madžarsko in s tem tudi Prekmurje zajeli burni politični dogodki. Novembra 1918 so v Budimpešti ustanovili tako imenovani Narodni svet, ki je 16. nov. razglasil Madžarsko za ljudsko republiko. 4. novembra 1918 je dobila Narodni svet tudi Dolnja Lendava. Sestavljali so ga lendavski meščani. Sploh je bila Dolnja Lendava v nemirnih časih središče dogajanj.

Nezadovoljni bivši vojaki in drugi ki so se pod vplivom revolucionarnih idej oktobrske revolucije zbirali v tako imenovani »Zeleni kader«. Kadrovcu so 2. nov. v Dolnji Lendavi odstranili madžarske napise, napadli so veleposestva in izropali nekaj trgovin. Narodni svet v Dolnji Lendavi je organiziral vojaško enoto, ki naj zavaruje premoženje meščanov in prepreči revolucionarna dejanja kadrovcu. Gardi je res uspelo skupine zelenega kadra, ki so bile slabo organizirane in nedisciplinirane, razbiti.

Boj za Prekmurje je dobival tudi politično vsebino. Narodni svet v Budimpešti je obljubljal prekmurkim Slovincem kulturno avtonomijo. Župnik Jožef Klekl je s skupino svojih somišljenikov predlagal ustanovitev avtonomne županije, pozneje pa enotno Slovensko krajino med Muro in Rabo. Krajina naj bi imela upravno, cerkveno in šolsko avtonomijo v okviru Madžarske, lahko pa tudi v okviru Jugoslavije, če bi bilo Prekmurje po mirovni pogodbi dodeljeno Jugoslaviji. Priključitev Prekmurja k novi državi SHS pa so pripravljali tudi v Narodnem svetu v Mariboru. General Maister je menil, da je mogoče Prekmurje pridobiti za novo državo samo z vojaško silo, pregnati je treba madžarsko vojsko. Za akcijo pa je potrebno pridobiti tudi Prekmurce same. Kot prvi korak za to akcijo so organizirali v Radgoni velik politični shod. V času priprav na zasedbo pa je kapetan Jure Jurišič potem, ko so hrvaške čete zasedle Medžimurje, samovoljno prekoračil Muro in z manjšo četo 26. decembra 1918 zasedel Doljno Lendavo in nato še Mursko Soboto. Madžari so na to akcijo hitro reagi-

rali, napadli Jurišičevo četo in jo razbili. Tako je bilo jugoslovanske zasedbe konec. Nepremišljena Jurišičeva akcija pa je preprečila Maistrovo akcijo.

Ko je bila 21. marca 1919 v Budimpešti razglašena Ogrska sovjetska republika, je dobila revolucionarno (rdečo) vojaško enoto tudi Dolnja Lendava, manjši posadki pa sta bili tudi v Čentibi in Pincah. Lendavski meščani — nacionalisti so v strahu za svoje imetje in položaj organizirali kontrarevolucijo (fanglerjevci), njen uspeh pa je bil kratkotrajen, ker so rdečegardisti s pomočjo iz Murske Sobote kontrarevolucijo hitro zadušili. Slovenski kmetje in viničarji iz goric se kontrarevoluciji niso pridružili, podpirali so rdeče gardiste, ker so od revolucije pričakovali agrarno reformo, torej graščinsko in drugo gosposko zemljo.

Končno so 12. avgusta 1919 v Prekmurje vkorakale čete redne jugoslovanske vojske, razpršile bele in rdeče gardiste ter razglasile Prekmurje za del kraljevine SHS. Zrevolucionirane kmečke množice, ki so pričakovale zemljo, in si jo ponepod tudi že razdelile, so ostale razočarane. Nezadovoljstvo je povečalo še naseljevanje kolonistov na graščinski zemlji.

Nova državna oblast je prevzela staro upravno razdelitev. V Dolnji Lendavi je bila najprej ekspozitura komisariata iz Murske Sobote, kasneje pa je postala Dolnja Lendava sedež samostojnega glavarstva in sodnega okraja z davčno in katastrsko upravo ter oddelkom carinarnice. Čentiba, Dolga vas, Dolina pri D. Lendavi in Pince so bile samostojne soseske povezane v lendavski notariat. Leta 1921 so združili soseske v večje politične občine. Na našem preučevanem ozemlju sta bili dve: Dolnja Lendava in Čentiba, ki se je kasneje preimenovala v občino Orešje. Tako je ostalo do okupacije leta 1941.

Dolnje Lendave kot lokalnega trgovsko-obrtnega središča vključitev v novo državo in bližina državne meje ni posebej prizadela, saj je bila že prej usmerjena predvsem proti Dolinskemu in je imela s kraji vzhodno od Krke le malo povezave. Izgubila je le železniški tranzitni promet. Edini večji industrijski obrat — Tovarna dežnikov in pletenin — se je hitro znašla na novem trgu in dobro poslovala. Ko je Dolnja Lendava leta 1935 dobila še elektriko, je tovarna povečala svojo proizvodnjo, zaposlila nove delavce in postala najpomembnejši gospodarski objekt v okraju. Poleg tovarne dežnikov in pletenin so v Dolnji Lendavi med obema vojnoma obratovali še: opekarna, dva parna mlina in obrat za predelavo lesa (del Našičke). Manjša opekarna je delala tudi v Dolgi vasi. Da je bila Dolnja Lendava živahno trgovsko in obrtno središče pove po datek, da je imela okoli sto trgovcev, obrtnikov in gostilničarjev. Imela pa je tudi hotel.

Čeprav je bilo v neposredni bližini Dolnje Lendave nekaj sto hektarjev vinogradov, v Lendavi ni bilo večje kleti, razen tiste pod grajsko žitnico. To nenavadno dejstvo je pripisati posebnostim vinogradništva v Lendavskih gorica. Že od nekdaj so lendavski vinogradniki prodajali vino v Radgono, zato Lendava ni imela svojega vinskega trgovca s primerno kletjo. Usmeritev na Radgono je bila posledica močne konkurence madžarskih vin. Vinogradi v Lendavskih gorica so bili v veliki večini primerov majhni (povprečje okoli 20 arov). Kmetje so večino ali celo ves vinski pridelek porabili sami. Vino so hranili v majhnih kletih pri gorica. Tudi večina lendavskih meščanov je imela

sorazmerno majhne vinograde, ki so jih obdelovali viničarji. Vinogradnika z večjo površino vinogradov sta bila le lendavski graščak in družina Gludovec, ki sta imela okoli 5 oziroma 10 ha vinograda.

Omenjeno je že bilo, da so bili zasajeni prvi vinogradi na ameriški podlagi v osrednjem delu Lendavskih Goric in v Čentibskih gorinah, kjer so imeli svoje vinograde lendavski meščani. Kmetje so ob pomanjkanju kapitala svoje vinograde obnovili s šmarnico. Poleg tega so pri obnovi uporabljali trsni material, ki so ga dobivali iz okolice Blatnega jezera na Madžarskem. Med kvalitetnim trsnim materialom je bilo tudi precej manj kvalitetnih sort, ki so bolj donosne (bela klavna, ipovina, ružica, modra frankinja, portugalka). Prav neorganizirani obnovi z različnimi, tudi manj kvalitetnimi sortami ter močnim deležem šmarnice je pripisati, da v Lendavskih gorinah niso pridelovali večjih količin žlahtnega vina in da se ta vina niso mogla širše uveljaviti in se postaviti ob vina iz Ljutomersko-ormoških in Radgonsko-kapelskih goric. Nekateri naprednejši lendavski vinogradniki pa so le želeli pridobiti svojemu vinu veljavo in s tem višjo ceno, zato so se organizirali v Vinsko društvo in organizirali več vinskih razstav (npr. leta 1933). (M l i n a r i č, 1981.)

Tako je Dolnja Lendava med obema vojnama životarila kot lokalno središče izrazite kmečke okolice. Sezonski delavci so se v zadnjih letih pred drugo

Sl. 9 Obnovljena zidanica Miška Kranjca.

vojno močno usmerili proti Hitlerjevi Nemčiji. Madžarsko prebivalstvo je bilo zaradi svojega položaja nezadovoljno. Svetovna gospodarska kriza v letih 1929—32 je prizadela tudi lendavsko-goriške vinogradnike in kmete, s tem pa tudi lendavske trgovce in obrtnike.

V tridesetih letih so se začeli organizirati mladi prekmurski izobraženci (študentje). V letih 1932—33 so izdajali *Novi svet*, tednik za gospodarstvo in prosveto, in v njem uveljavili knjižno slovenščino. (Klekove »Novice« so uporabljale prekmursko narečje, evangelisti pa do konca leta 1931 celo madžarščino). Novemu svetu je sledila legalna Ljudska pravica, katere prva številka je izšla 5. oktobra 1934. Tiskali so jo v Dolnji Lendavi. Prekmurski levičarsko usmerjeni visokošolci so ustanovili Klub prekmurskih akademikov in v njegovem okviru organizirali po vaseh knjižnice, uprizarjali gledališke predstave in v letih 1936—1940 v Murski Soboti izdajali revijo *Mladi Prekmurec*. V Kranjčevi zidanici v Lendavskih gorinah je bila avgusta 1935 pokrajinska partijska konferenca. Ustanovljen je bil komite komunistične partije Slovenije za Prekmurje, ki je postal organizator političnega delovanja.

Leta 1941 so lendavski kulturbundovci pričakovali Nemce, madžarsko prebivalstvo pa Madžare. Nemške enote so zasedle Doljno Lendavo že 6. aprila, vendar samo začasno. Že 16. aprila so predale oblast madžarski vojski, ki je po dveh mesecih uvedla civilno upravo. Obnovili so stanje izpred prve vojne. Lendavski okraj je bil ponovno pripojen zalski županiji, po vaseh so organizirali občine in jih povezali v notariate. Slovenske uradnike so zamenjali madžarski. Komunisti so organizirali Osvobodilno fronto, vendar je organizacija potem, ko so bili nekateri pobiti, drugi pa so se umaknili v ilegalo, prenehala. Madžari so leta 1942 vse primorske koloniste internirali v taborišče Sárvár. Lendavske Žide so odpeljali v razna koncentracijska taborišča. Tudi po oživitvi osvobodilnega gibanja v Prekmurju leta 1944 se na območju Lendavskih goric organizacija ni razširila.

V gospodarskem pogledu med vojno Dolnja Lendava ni doživela večjih sprememb. Oživila je le železniška proga. Našička »žaga« je leta 1943 prenehala z delom. Pač pa so okupatorji začeli na Petišovskem polju iskati nafto, ker so bili uspešni pri Lovaszi.

Nemška vojska je Lendavske gorice uporno branila pred prodirajočo Rdečo armado, ki je Doljno Lendavo osvobodila 4. aprila 1945. Maloštevni borci in aktivisti iz slovenskih vasi na Dolinskem so takoj organizirali organe ljudske oblasti.

5. GOSPODARSKE IN SOCIALNE SPREMEMBE V POVOJNEM OBDOBJU

5.1. SPLOŠNI IN GOSPODARSKI RAZVOJ. Revolucionarne spremembe, ki jih je prinesla narodnoosvobodilna borba in ljudska revolucija, so se na območju Lendavskih goric odrazile v političnem, gospodarskem in narodnostnem pogledu. Po volitvah julija in avgusta 1945 so bili odbori OF preimenovani v narodnoosvobodilne odbore (NOO). Tak krajevni NOO je imela tudi Dolnja Lendava, ki je sicer postala sedež okrajnega NOO. Leta 1948 so bili NOO preoblikovani v krajevne ljudske odbore (KLO), Dolnja Lendava je postala sedež okrajnega

ljudskega odbora (OLO). Leta 1952 smo dobili občine in vse območje Lendavskih goric je bilo združeno v občino Lendava (torej ne več Dolnja Lendava). Z zakonom o upravni razdelitvi LRS iz leta 1955 je bila osnovana velika občina — komuna Lendava, ki je obsegala večino ozemlja današnje občine. Današnja občina Lendava je dobila sedanji obseg leta 1963, ko je bila odpravljena občina Beltinci. V zakonu o upravni ureditvi LRS iz leta 1955 je Lendava prvič uradno imenovana »mesto Lendava«. V letih 1963 in 1964 so bile ustanovljene prve krajevne skupnosti (KS). Na območju Lendavskih goric jih je pet: Dolga vas, Gorice pri Lendavi, Lendava, Centiba in Dolina pri Lendavi.

Na gospodarskem področju so bile hitro po osvoboditvi izvedene nekatere revolucionarne spremembe: Izvedena je bila agrarna reforma, zaplenjeno premoženje okupatorjevih sodelavcev, nacionalizirana naravna bogastva, industrija in kasneje še trgovina, promet in banke. V naslednjih letih so bili sprejeti še nekateri zakoni s področja kmetijstva (zakon o kmetijskem zemljiškem skladu, zakon o odpravi viničarskih in njim podobnih razmerjih).

Z agrarno reformo na območju Lendavskih goric ni bilo pridobljenih večjih površin zemlje, saj je imel lendavski graščak Eszterházy v Lendavskih goricah le okoli 5 ha vinogradov in nekaj gozda. Meščani so imeli, razen družine Gludovec, le manjše površine vinogradov, ki niso prišle pod udar agrarne reforme. Tako tudi ni bilo podlage za osnovanje močnejšega državnega — družbenega gospodarstva, ki se je razvilo v Lendavi šele kasneje. Osnovano je bilo okrajno kmetijsko posestvo, ki pa je imelo večino površin na Osrednjem Dolinskem, pri tem pa največ gozdov. Leta 1956 se je kmetijsko družbeno posestvo preimenovalo v Kmetijsko gozdno gospodarstvo Lendava in pridobivalo nove njivske površine predvsem z obsežnimi hidromelioracijskimi deli. Leta 1978 se je Kmetijsko gozdno gospodarstvo povežalo s KIK Pomurka v Murski Soboti, v Lendavi pa je bila ustanovljena samostojna TOZD Poljedelstvo in govedoreja. V Lendavskih goricah je nekaj sto hektarjev vinogradov. V razliko od drugih vinorodnih goric na Slovenskem v Lendavi ni bilo osnovano vinogradništvo družbeno gospodarstvo, kakršno poznamo na Ptuj, v Ormožu, Ljutomeru, Gornji Radgoni in Slovenski Bistrici. To je posledica že omenjenega dejstva, da v Lendavskih goricah ni bilo tujih in domačih vinogradniških veleposestnikov niti močno razvitih viničarskih odnosov, zato je imel družbeni sektor le nekaj nad 10 ha vinogradov.

Po vaseh in v Lendavi so bile hitro po vojni ustanovljene nabavno-prodajne zadrage (NAPROZE). V Lendavi je bila organizirana kmetijska strojna postaja (USTROJ). Leta 1948 so bile NAPROZE ukinjene in ustanovljene splošne kmetijske zadrage, ki pa so se ukvarjale predvsem s trgovino. V Lendavi je deloval tudi državni nabavni zavod (NAVOD), ki je skrbel za obvezni odkup prehrabnenih potrebščin. Leta 1949 so tudi v lendavskem okraju začeli ustanavljati kmetijske delovne zadrage (KDZ) po vzorcu sovjetskih kolhozov. Na območju Lendavskih goric je bila ustanovljena KDZ samo v Dolgi vasi, je pa že leta 1952 prenehala z delom. Leta 1950 je zaradi finančnih težav prenehala z delom tudi splošna kmetijska zadruga v Lendavi, vendar so jo samo leto dni zatem ponovno ustanovili. Kot samostojna delovna organizacija je poslovala vse do leta 1974, ko se je vključila v ABC Pomurka in nato odstopila vse

obdelovalne površine novoustanovljeni TOZD Poljedelstvo in govedoreja. Tu gre omeniti še klavnico, ki se je formirala kot TOZD Tovarne mesnih izdelkov v Murski Soboti. Družbeni sektor kmetijstva v Lendavskih goricaš se zdaleč ni odigral vloge pospeševalca kmetijske proizvodnje kot so to naredili kmetijski kombinati v drugih naših vinorodnih pokrajinah.

Po vojni so ostala kot prava industrijska podjetja le Tovarna dežnikov in pletenin, ob njej sta bili še dve opekarni in dva mlina. So pa med vojno Madžari začeli na Petišovskem polju iskati nafto in pri tem zaposlili nekaj sto delavcev. Ob koncu vojne so ostale nekatere naprave in to je bila osnova za ustanovitev posebnega podjetja Proizvodnja nafte Dolnja Lendava, ki je postalo najpomembnejše podjetje v Dolnji Lendavi in največji proizvajalec nafte v Jugoslaviji. Lendava je v tem podjetju videla svojo veliko perspektivo. In res se je v letih 1945—1951 razvilo v eno največjih industrijskih podjetij v Sloveniji. Ob njem je nastalo v Lendavi nekaj manjših obratov, ki so se kasneje razvili v današnje industrijske delovne organizacije. Leta 1951 so na območju Lendavskih goricaš, to je v glavnem v Lendavi, obratovala naslednje gospodarske organizacije: Proizvodnja nafte z okoli 200 zaposlenimi (v Lendavi je bil sedež podjetja, obrati pa so bili takrat skoncentrirani predvsem v Petišovcih); Podjetje »Slovenija ceste« z okoli 200 zaposlenimi; Splošno gradbeno podjetje »Remont« z okoli 80 zaposlenimi; mlina v Lendavi in Dolgi vasi z okoli 30 zaposlenimi; Okrajne opekarne v Lendavi in Dolgi vasi s 50 zaposlenimi; Okrajna dežnikarna z 31 delavci; Metlarna združenega sklada s 30 delavci; Okrajno mizarstvo s 15 delavci; Okrajna žaga s 6 delavci; Mestna pilarna z 9 zaposlenimi; Mestno komunalno podjetje s 6 zaposlenimi; Okrajno inštalacijsko podjetje z 9 zaposlenimi; Okrajno prevozniško podjetje PREVOZ s 25 zaposlenimi; Mestno trgovsko podjetje s 45 zaposlenimi; Mestna uprava zgradb s 15 zaposlenimi in Okrajno kmetijsko posestvo z 41 delavci.

Poleg teh državnih — družbenih podjetij je obratovalo v Lendavi še nekaj samostojnih obrtnikov. Skupaj je bilo v družbenem sektorju gospodarstva zaposlenih okoli 2550 delavcev. Tako je bila vsa neagrarna gospodarska dejavnost skoncentrirana v Lendavi in Dolgi vasi, medtem ko kmetijska dejavnost, razen vinogradništva, ni pomenila mnogo. Ocenjujemo, da so na območju Lendavskih goricaš dajale neagrarne dejavnosti okoli 90 % narodnega dohodka takratnega okraja.

V desetletju 1951—1961 so doživele gospodarske organizacije v Lendavi nekaj pomembnih razvojnih sprememb. Podjetje za proizvodnjo nafte (naprej NAFTA) je bilo z okoli 2000 zaposlenimi, ki so predstavljali $\frac{4}{5}$ vseh zaposlenih v okraju, nosilec gospodarskega razvoja. Dogajanja v NAFTI so imela odločilen pomen za celotno gospodarsko situacijo v okraju in še posebej v Lendavi. Z nabavo moderne vrtalne garniture je poleg že preizkušenega naftnega polja pri Petišovcih začela tudi z raziskovalnimi vrtinami po Prekmurju, pa tudi na Murskem polju in na obronkih Haloz. V petdesetih letih je dosegla višek proizvodnje nafte in plina, po letu 1954 pa je začela proizvodnja nafte padati in podjetje je moralo začeti s preusmerjanjem proizvodnje. Tako so zgradili absorpcijsko degazolinažo, ki je bila osnova za kasnejšo rafinerijo, ki je že leta 1962 dajala bencin, plinsko olje in nekatere vrste kurilnega olja. Del svojih delavcev

je usmerila v razvoj strojne dejavnosti. Tako je leta 1955 Tovarna dežnikov razširila svojo dejavnost tudi na izdelovanje sestavnih delov za dežnike in proizvode iz plastike za tovarne koles. Okrajno prevozniško podjetje PREVOZ je postopoma opuščalo prevozno dejavnost in se preusmerilo v strojno mehanično stroko in tudi spremenilo ime v Splošno mehaniko, ki je bila v šestdesetih letih med najvitalnejšimi nosilci zaposlovanja, saj je od 30 zaposlenih narasla do leta 1967 na 418 delavcev. Spodbuden razvoj je naredilo tudi nekdanje Splošno gradbeno podjetje »Remont«, ki se je preimenovalo v Gradbenik in povežalo vso gradbeno operativno od opekarn do izvajalcev. Razvilo in reorganiziralo se je tudi Okrajno prevozniško podjetje in se končno pridružilo ljubljanskemu podjetju VIATOR. Tudi nekdanje mestno trgovsko podjetje se je s splošnim razvojem trgovine povečevalo in širilo svojo dejavnost ter se leta 1961 združilo v trgovsko podjetje Univerzal.

Zaradi težav, ki so nastopile pri NAFTAI, ker je količina načrpane nafte iz leta v leto padala, za preusmeritev proizvodnje pa ni bilo dovolj sredstev, pri NAFTAI ni bilo dela in dohodka, druge dejavnosti, ki so se sicer razvijale, pa niso mogle nadomestiti izpada pri NAFTAI. Tako je nastopila začasna stagnacija, ki se je odrazila tudi pri demografskih gibanjih. Med popisi prebivalstva leta 1953 in 1961 se je v občini število prebivalcev zmanjšalo za 2121. Ljudje so odšli s trebuhom za kruhom. Podobno zmanjšanje števila prebivalcev smo ugotovili tudi na območju Lendavskih goric; sama Lendava pa je doživela stagnacijo, saj se je mesto povečalo samo za 66 oseb.

Kriza pri NAFTAI in pomanjkanje investicijskih sredstev za nove naložbe so usmerile vodstvo občine, da je začelo iskati pomoči pri razvitejših. Sama NAFTA se je preusmerila iz proizvodnje nafte in plina v smeri naftno predelovalne industrije z izgradnjo degazolinaže, ki se je z rekonstrukcijo razvila v rafinerijo nafte s kapacitetami 600 000 ton. Nadaljnji korak k preusmerjanju je bil narejen s postavitvijo obrata za predelavo plina v metanol in postavitve tovarne formalina in tovarne umetnih smol. S temi preusmeritvami in z združitvijo z zagrebško INO, je lendavska NAFTA doživela nov razvoj in povečala obseg proizvodnje za nekajkrat. Po dogovoru med NAFTAO in Elmo iz Črnuč pri Ljubljani je Elma prenesla v Lendavo del svoje proizvodnje in obrat se je razvil v zelo uspešno delovno organizacijo, ki posluje kot TOZD Elme. S podobnimi dogovori med mariborskima delovnima organizacijama Primat in Hidromontaža sta se razvili v Lendavi dve novi delovni organizaciji, ki tudi dobro poslujeta. Med najbolj uspešne razvojne poteze pa sodi ustanovitev podjetja VARSTROJ, ki se je razvilo iz nekdanjega komunalnega podjetja.

Integracijske procese, ki so jih zelo uspešno začeli v šestdesetih letih, so v Lendavi nadaljevali tudi v naslednjem desetletju. Tako so po letu 1970 opravili še naslednje integracije: Gradbeno podjetje Gradbenik se je integriralo s Konstruktorjem v Mariboru leta 1973, Kmetijska zadruga se je istega leta združila s ABC Pomurko iz Murske Sobotne, Trgovsko podjetje Univerzal se je združilo z ljubljanskim Mercatorjem leta 1974, Gostinski podjetji »Park« in »Terma« ter transportno podjetje Prevoznništvo so se leta 1973 združili z ljubljanskim VIATORJEM, Elektromlin so v okviru Agromerkurja iz Murske Sobotne preuredili v Tovarno močnih krmil, Ljubljanski LEK je zgradil tovarno higienskih izdelkov.

Z novimi investicijami in prenosom sodobne tehnologije in proizvodnih programov iz razvitih v manj razvito sredino je bilo na primeru Lendave uspešno uresničeno načelo hitrejšega razvoja manj razvitih območij v SR Sloveniji. Tako je v obdobju 1962—1975 bila rast družbenega proizvoda v Lendavi hitrejša od republiškega povprečja.

Povzemajoč podatke iz Občinskega zbornika (1981) so bile v obdobju 1970—1978 realizirane na Področju gospodarske dejavnosti naslednje večje investicije: (na novo zgrajene, povečane ali rekonstruirane so bile): Dve tovarni formalina, rekonstrukcija rafinerije, tovarna izolacijskih materialov, priključitev na plinovodno omrežje Slovenije, priključitev na jugoslovanski naftovod, razširitev rezervoarskih zmogljivosti in čistilna naprava (nosilec investicij INA NAFTA Lendava); rekonstrukcija obratov dežnikarne in pletilstva (INDIP); novi proizvodni prostori za proizvodnjo ogrođij za dežnike (Mehanika); izgradnja novih proizvodnih prostorov DO Gorenje-Varstroj; razširitev proizvodnih prostorov za proizvodnjo skladiščne opreme (Primat); rekonstrukcija opekarne v Dolgi vasi; rekonstrukcija prostorov bivšega Elektromlina v Tovarno močnih krmil (Agromerkur Muska Sobota); novi obrat žage; razširitev proizvodnih prostorov Elme; nove avtoservisne delavnice VIATORJA; novi hotel v Lendavi; samopostrežna trgovina in market v Lendavi. Programirano povečanje rafinerije nafte je bilo opuščeno. Vse navedeno je bilo narejeno v Lendavi oziroma njeni najbližji okolici. Nekaj novih investicij pa so realizirali tudi v drugih krajih občine (Turnišče, V. Polana in Žižki). Kljub temu izrednemu razvoju pa je občina Lendava kot celota še vedno uvrščena med manjrazvita območja v SR Sloveniji. Mesto Lendavo in njeno okolico — Lendavske gorice pa lahko uvrstimo med nadpovprečno razvite predele. To kaže na izrazito enostranski razvoj občine.

5. 2. KMETIJSKA DEJAVNOST V LETIH 1981—1984. Analizo začenjamo s prikazom podatkov o zemljiških kategorijah, ki smo jih zbrali v tabelah 22 in 22 a.

Tabela 22. *Zemljiške kategorije leta 1984*

Table 22. *The landuse categories in the year 1984*

Zemljiška kategorija	Ha	Odstotek v odnosu do		
		vseh površin	kmetijskih površin	obdelovalnih površin
Njiva in vrt	1642	32.	46	73
Travnik	1049	20	30	—
Sadovnjak	133	2	4	6
Vinograd	483	9	14	21
Pašnik	234	5	6	—
Gozd	1127	22	—	—
Neplodno	499	10	—	—
Skupaj	5167	100	100	100

Tabela 22 a. *Zemljiške kategorije — primerjava 1865—1984*Table 22 a. *The landuse categories — comparison 1865—1984*

Zemljiška kategorija	Leto	Ha	Odstotek v odnosu do		
			vseh površin	kmetijskih površin	obdelovalnih površin
Njiva in vrt	1865	1295	25	39	71
	1984	1642	32	46	73
Travnik	1865	1058	20	32	—
	1984	1049	20	30	—
Sadovnjak	1865	54	1	2	3
	1984	133	2	4	6
Vinograd	1865	469	9	14	—
	1984	483	9	14	21
Pašnik	1865	452	9	13	—
	1984	234	5	6	—
Gozd	1865	1640	32	—	—
	1984	1127	22	—	—
Neplodno	1865	199	4	—	—
	1984	499	10	—	—
Skupaj	1865	5167	100	100	100
	1984	5167	100	100	100

5.2.1. **Obdelovalne** površine merijo skupaj 2258 ha ali 43,7 % vseh površin. V primerjavi z letom 1865 so se povečale za 439 ha ali za 8,5 %. Povečanje je pripisati predvsem povečanju površin njiv in sadovnjakov.

5.2.2. **Njivske** površine so se v 120-letnem obdobju povečale za 347 ha ali za dobrih 7 %. Povečale so se v vseh k. o. razen v Lendavi. Najbolj občutno (121 ha) so se njivske površine povečale v k. o. Dolga vas, kjer so opravili hidromelioracijska dela. Svet se je osušil in postal uporaben za njive. Nekaj njiv so naredili tudi v Dolgovaških Goricah na nekdanjih pašnikih in tudi vinogradih. Sicer pa smo ugotovili povečanje površin njiv v zadnjem stoletju prav v vseh vinorodnih pokrajinah Severovzhodne Slovenije. Drugod gre to povečanje predvsem na račun vinogradniških površin, ki so povesod v nazadovanju.

5.2.3. **Sadovnjaki** so se povečali za 79 ha ali za 125 %. Pri obravnavi stanja leta 1865 smo pri sadovnjakih opozorili na posebnost, da so sestavljali katastrskega elaborata večkrat napisali travnik ali pašnik s sadnim drevjem. Če prištejemo tako opredeljene površine k sadovnjakom, potem seveda povečanje ni tolikšno. Površine sadovnjakov so se povečale predvsem na račun pašnikov.

5.2.4. **Vinogradi**, ki predstavljajo najbolj značilno zemljiško kategorijo v vseh vinogradniških pokrajinah in tudi v Lendavskih gorica, so se povečali za 14 ha. S površino 483 ha so predstavljali 9,4 % vseh površin. Dejstvo, da so se v Lendavskih gorica površine vinogradov povečale, pomeni izjemo v slovenskem merilu. Belec sicer ugotavlja porast površin vinogradov v obdobju 1909—1969 tudi na Goričkem za 161 ha, vendar so vinogradniške površine na Goričkem v obdobju 1865—1909 nazadovale za več kot 30 %, torej za nekaj sto hektarjev (Sever, 1981). Izjemno povečanje površin vinogradov zaradi nprave novih sodobnih nasadov ugotavlja Belec samo v Bizeljsko-sremiških gorica, kjer so se po njegovih podatkih povečale površine vinogradov v obdobju 1896—1954 kar za 680 ha ali za 189 %. (Belec, 1971.) Da bi nakazano posebnost podrobneje prikazali, smo zbrali še nekaj dopolnilnih podatkov in naredili primerjalno tabelo 23.

Tabela 23. *Razvoj vinogradniških površin*
Table 23. *The development of the vinicultural areas*

Katastrska občina	1865		1900		1958		1984	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Čentiba*	91	12,4	80	10,3	82	10,4	96	13,1
Dolga vas	74	4,8	27	2,3	44	2,8	72	5,0
Dolina	66	8,8	61	8,6	48	7,1	66	9,9
Lendava	190	13,9	201	14,5	191	14,2	193	14,3
Pince	48	6,6	44	6,3	48	5,4	56	5,9
Skupaj	469	9,1	417	8,1	413	8,0	483	9,4

* Odstotni deleži pri Čentibi, Dolgi vasi in Dolini zaradi sprememb v površini k. o. po državni razmejitvi niso povsem primerljivi.

Takšnega razvoja vinogradništva ne pozna nobena slovenska vinorodna pokrajina. Kot posebno izjemno smo navedli Bizeljsko-sremiške gorice, ki so doživele poseben razvoj. Povsod drugod so vinogradniške površine bistveno nazadovale. Po Belčevih podatkih so v obdobju 1896—1969 vinogradi nazadovali: v Halozah za 1651 ha ali za 53,6 %, v Slovenskih gorica za 6086 ha ali 57,5 %, v Dravinjskih gorica za 800 ha ali za 60,3 %. Nakazano nazadovanje je ugotovljeno v obdobju 1896—1954 in 1965—1969. (Belec, 1971.)

Podatki v tabeli nam kažejo, da so se izvršile največje spremembe v k. o. Dolga vas. Z intenzivno poselitvijo so potrebovali njivske površine in zato spreminjali vinograde v njive. V povojnem obdobju pa se je večina tamkajšnjih prebivalcev, nekdanjih kočarjev in viničarjev, zaposlila v industriji in drugih nekmetijskih dejavnostih v Lendavi, zato so njive ponovno spremenili v vinograde in dosegli stanje pred 120 leti. Z deležem 9,4 % oziroma celo 9,5 % vinogradov v odnosu do vseh površin sodijo Lendavske gorice med najbolj inten-

Sl. 10 Stare zidanice so predelane v sodobne počitniške hišice.

zivne vinogradniške pokrajine v Sloveniji. Po Belčevih podatkih so pred njimi samo Ljutomersko-ormoške gorice, Goriška Brda in Koprščina. (Belc, 1971.)

Pri obnovi vinogradov po uničenju po filokseri (1895—1914) so zasadili mnogo šmarnice in drugih hibridnih sort. Po nekaterih podatkih je bilo takrat v Lendavskih goricah zasajenih s šmarnico okoli 40 % vseh vinogradniških površin. Za Prekmurje pravi Sever, da je od nekdanjih površin le še 27 % žlahtne trte (Sever, 1961). Po podatkih istega avtorja je bilo leta 1958 v Lendavskih goricah »še vedno 24 % nevšečne šmarnice«. Iz obrazcev cenilnih popisov za območje Lendavskih goric smo dobili še novejšo podatke. Po teh podatkih je bilo leta 1975 v Lendavskih goricah 2 650 000 trsov, med njimi 430 000 ali 17 % šmarnice. Leta 1984 je bilo 2 938 000 trsov, med njimi pa samo še 218 000 šmarnice ali 7 %. Nevšečna šmarnica torej iz Lendavskih goric izginja. V Lendavskih in Čentibskih goricah je skoraj ni več. To razveseljivo dejstvo kaže na ugoden in perspektiven razvoj vinogradništva v Lendavskih goricah. Je pa tudi realna osnova, da si bo vino iz Lendavskih goric postopoma pridobilo tisto veljavo, ki bi jo ob izredno ugodnih ekoloških pogojih lahko imelo. Pred leti ustanovljena vinogradniška skupnost, ki propagira sodobno obnovo in uvajanje visokokvalitetnih sort ter načrtuje gradnjo predelovalnega obrata, pomeni razveseljiv napredek v tej smeri.

Na izredno pomešanost vinogradniške posesti, na majhnost parcel in posebno značilno stanje posestnikov iz bližnje in daljne okolice kažejo podatki v tabeli 24.

Tabela 24. *Površina vinogradov po k. o. in število lastnikov iz posameznih naselij*
Table 24. *The area of vineyards at k. o. and the number of owners from the single villages*

Imena naselij, iz katerih so doma lastniki	Cen-tišbske gorice	Do-linske gorice	Dolgo-vaške gorice	Len-davske gorice	Pin-covske gorice	Skupaj
Banuta	4	—	9	18	—	31
Benica	—	—	—	1	—	1
Brezovica	1	—	2	44	—	47
Čentiba	210	—	5	8	—	223
Črenšovci	2	—	—	10	—	12
Dolina	31	130	1	3	4	169
Dol. Bistrica	—	—	—	4	—	4
Dobrovnik	—	—	—	4	—	4
Dolga vas	6	1	151	38	—	196
Dolgovaške Gorice	—	—	102	10	—	112
Gomilice	—	—	3	53	—	58
Gaberje	36	5	9	50	—	100
Genterovci	3	1	16	47	—	67
Gornja Bistrica	—	—	—	3	—	3
Hotiza	6	—	—	57	—	63
Kapca	28	2	8	38	—	76
Kamovci	1	—	3	11	—	15
Kobilje	—	1	—	3	—	4
Kot	7	2	—	10	—	19
Gor. in Dol. Lakoš	73	9	21	67	—	170
Lendava	40	18	47	144	5	254
Lendavske Gorice	2	—	8	206	—	216
Mostje	2	3	17	23	—	45
Mala Polana	—	—	6	71	—	77
Nedelica	—	—	16	42	—	58
Odranci	—	—	1	3	—	4
Petišovci	95	16	3	11	3	128
Pince — Marof	—	—	—	1	4	5
Pince	5	—	—	—	84	89
Radmožanci	3	1	26	54	—	84
Renkovci	—	—	1	1	—	2
Srednja Bistrica	—	—	1	2	—	3
Trimlini	37	6	—	5	—	48
Trnje	—	—	—	24	—	24
Turnišče	1	—	3	11	—	15

Imena naselij, iz katerih so doma lastniki	Čentibtske gorice	Dolinske gorice	Dolgovaške gorice	Lendavske gorice	Pincovske gorice	Skupaj
Velika Polana	8	—	4	100	—	112
Žitkovci	—	—	3	2	—	5
Žižki	—	—	1	7	—	8
Družbeni sektor	—	—	—	1	1	2
Ostali kraji	68	234	25	56	247	630
Skupaj lastnikov	669	429	491	1253	348	3190
Površina vinogradov v hektarjih	98	68	74	196	58	494
Povprečna velikost vinog. na lastnika	15 a	16 a	15 a	15 a	16 a	15 a

Po navedenih podatkih obsegajo vinogradi 494 ha, torej 11 ha več, kot jih za leto 1984 prikazuje katastrski elaborat. Vseh lastnikov vinogradov je bilo 3190, doma so bili iz 38 krajev na Dolinskem in še iz nekaj krajev v Medžimurju. Na osnovi navedenih podatkov lahko ugotovimo, da meri vinograd povprečno le 0,15 ha. Ker pa so všteti tudi družbeni vinogradi, je dejanska povprečna velikost vinograda 0,14 ha. Zopet posebnost Lendavskih goric. Takšne razparceliranosti ne pozna nobena slovenska vinorodna pokrajina. In če k temu dodamo še nesporno dejstvo, da so nekateri vinogradi vendarle večji, potem meri večina vinogradov okoli 0,12 ha. Iz mesta Lendave je doma kar 254 vinogradnikov, to pomeni, da ima vsaka četrta lendavska družina vinograd. V Dolgi vasi, Dolini in Čentibi pride vinograd na vsako drugo družino, v Lendavskih Goricah in Dolgovaških Goricah pa so brez vinograda zelo redke družine. Iz Velike in Male Polane, ki sta oddaljeni od Lendavskih goric 12 oziroma 13 km, je 189 lastnikov vinogradov, 171 jih ima vinograd v Lendavskih Goricah. Iz naselij z območja Lendavskih goric je 1250 lastnikov vinogradov (39 %), iz šestih vasi s pretežno madžarskim prebivalstvom (Hotiza, Kapca, Gaberje, G. in D. Lokaš in Petišovci) je 537 lastnikov vinogradov in iz ostalih krajev (Medžimurje) 630. Velika večina lastnikov vinogradov iz skupine »Ostali kraji« (Medžimurje) ima vinograde v Pincovskih in Dolinskih goricah. Na posebnost organizirane porazdelitve lastnikov vinogradov po goricah in pokrajinskih enotah smo opozorili že pri obravnavi stanja vinogradništva leta 1865.

Tudi novejša obnova vinogradov v Lendavskih goricah ni vedno strokovno vodena, predvsem pa ni sistematično usmerjana. Posledica tega je predvsem neenoten trsni izbor, različna kvaliteta podlag ter tehnična izvedba obnove. Trsni izbor pripeljan iz južnih delov države ne ustreza našim ekološkim pogojem. Med sortnim izborom prevladuje laški rizling, sledijo šipon, zeleni sil-

vanec in souvignone. Navedene sorte dajejo dobro namizno vino, ki se zadnja leta pojavlja na trgu pod imenom »Lendavčan«. Manjkajo nekatere vrhunske sorte, kot so renski rizling, rumeni muškat, beli pinot, ki bi v danih ekoloških pogojih morale dajati dobro kvaliteto.

Poseben problem vinogradništva v Lendavskih gorica je pomanjkanje sodobne vinske kleti, kjer bi prevzemali grozdje po sortah in ga v kleti strokovno negovali. Sedaj zbrano grozdje vozijo do kleti v Ljutomeru. Zato je akcija vinogradniške skupnosti v Lendavi, da bi zgradili lastno klet, za napredek lendavskogoriškega vinogradništva več kot koristna. Samo tako bo mogoče dvigniti kvaliteto lendavskogoriških vin in jim pridobiti ustrezno veljavo doma in na tujem.

5.2.5. **Travne površine** so obsegale 1293 ha ali 24,8 % vseh površin. V primerjavi z letom 1865 so bile manjše za 227 ha in to skoraj izključno zaradi zmanjšanja pašnikov.

5.2.5.1. **Travniki** so obsegali 1049 ha in so bili samo za 9 ha manjši kot leta 1865. V k. o. Dolga vas so se zmanjšali za 77 ha, v k. o. Lendava pa povečali za 83 ha.

5.2.5.2. **Površine pašnikov** so merile 234 ha ali 4,5 % površin in so s tem odstotkom najnižje v vinogradniških pokrajinah Severovzhodne Slovenije. V primerjavi z letom 1865 so se zmanjšale za 218 ha oziroma za polovico. V k. o. Lendava so pašniki sedaj manjši za več kot 200 ha, ker so jih pozidali, ko se je mesto širilo proti vzhodu.

5.2.6. **Gozdovi** zaraščajo 1127 ha ali 21,8 % vseh površin. V primerjavi s stanjem leta 1865 so se njihove površine zmanjšale za 513 ha ali za 30 %. Umik gozdov ugotavljamo v vseh k. o. razen v Pincah, kjer je njihovo povečanje pripisati spremembi velikosti k. o. ob državni razmejitvi, ko so Pince dobile od k. o. Lendva Ujfalu gozdove med Ledavo in Muro. V ostalih k. o. je nekaj površine gozdov odrezala državna meja. Gozdovi v goriškem svetu so slabše kvalitete, v njih prevladujejo listavci (90 %), med njimi je precej akacije. V nižinskem delu gozda so jelše, gaber in hrast. Prejšnji lastniki (Našička) so gozdove močno izsekali, prizanašali pa jim niso tudi kmetje. Potem, ko so v kuhinje uvedli električno, v nove zgradbe pa marsikje centralno ogrevanje, je potrošnja drv bistveno manjša. Družbeni sektor ima večji kompleks gozda v k. o. Dolga vas ob državni meji.

5.2.7. **Neplodne površine** (pot, vode, stavbišča) so zavzemale 499 ha ali 9,6 % vseh površin. To je zelo visok odstotek. V primerjavi s stanjem leta 1865 so se te površine povečale za 300 ha ali za 150 %. Povečale so se v vseh k. o., vendar najbolj v k. o. Lendava, kjer so zgradili mnogo stanovanj in industrijskih objektov. Stavbišča in dvorišča obsegajo 111 ha, poti 129 ha in vode 130 ha.

Na območju Lendavskih gorik je razdrobljenost posesti še posebej izrazita. Po podatkih katastrskega elaborata smo ugotovili za 1984. leto 8408 posestnih listov in 34 006 parcel. Tako pride na en posestni list povprečno po 3,9 parcele.

Pri celotni površini Lendavskih goric 5167 ha meri torej povprečna parcela 0,15 ha in je za polovico manjša kot v Dravinjskih goricah. Večina parcel meri manj kot 0,10 ha. Povprečna velikost njivske parcele je 0,19 ha, sadovnjaka 0,04 ha, gozda pa 0,64 ha. Takšna parcelna razdrobljenost in še velika pomešanost posesti sta objektivna ovira za uvajanje sodobne kmetijske obdelave.

Tabela 25. Primerjava zemljiških kategorij v odnosu na vse površine (izraženo v odstotkih)

Table 25. The comparison of the land categories in relation to all areas (expressed in percents)

Ozemlje	Njive in vrt	Travnik	Sadov- njak	Vinograd	Pašnik	Gozd
Lendavske gorice	32	20	2	9	5	22
Jeruzalemske gorice	26	11	9	18	7	25
Dravinjske gorice	19	23	6	2	4	42
Vinorodne Haloze	16	14	4	9	17	36
Gozdne Haloze	9	19	2	2	10	56
SR Slovenija	15	11	1	1	18	47

Opomba: Odstotki so zaokroženi navzgor in navzdol.

5.2.8. Rastlinska in živalska proizvodnja. Rastlinsko proizvodnjo prikazujemo običajno z Blohm-Woermannovo metodo izračuna proizvodnje s pomočjo žitnih enot (ZE). (Blohm, 1957.) Po imenovanih avtorjih pojmujeemo ZE kot enoto za hranilno vrednost posameznih kulturnih rastlin v primerjavi do hranilne vrednosti žit (pšenice) kot osnovne enote. Na primer: 100 kg (q) pšenice je ena ZE, 100 kg krompirja je 0,25 ZE. Pri določanju vrednosti ZE za posamezno kulturno rastlino je enota škroba ocenjena z 1, enota beljakovine pa z 2,5. Ker Blohm in Woermann nista določila vrednosti ZE za grozdje in sadje, smo to vrednost povzeli po Roubitschku. (Ewert-Roubitschek, 1957.)

Podatki v tabeli 26 so prirejeni na osnovi katastrskih podatkov za njivske površine in travne površine ter na število sadnih dreves ter vinskih trt za leto 1984. Ker se cenilni okoliš Lendava in po naše opredeljeno območje Lendavskih goric ne pokrivata povsem, smo stanje ocenili in zato prikaz ni povsem točen, daje pa dokaj realno sliko rastlinske proizvodnje v Lendavskih goricah. Pri opredelitvi površin pod posameznimi kulturami in hektarskih donosov smo upoštevali podatke Poročila o doseženih pridelkih (Obrazec P 32 b in P 33 b).

Tabela 26. Rastlinska proizvodnja, izražena v žitnih enotah (ZE) za leto 1984
 Table 26. The vegetal production expressed in corn units (ZE) for the year 1984

Kulturna rastlina	Ha	Donos v q/ha	Pridelek v q	ZE	Pridelek v ZE
I. Živilske rastline	630	—	41 763	—	24 499
— pšenica	490	38	18 620	1,00	18 620
— rž	6	18	108	1,00	108
— krompir	127	180	22 860	0,25	5 715
— razne vrtnine	7	20	140	0,15	21
— fižol — vmesna k.	70	0,5	35	1,00	35
II. Krmne rastline	—	—	156 148	—	61 924
— koruza	652	42	33 640	1,00	33 640
— ječmen	100	28	2 800	1,00	2 800
— oves	12	29	348	1,00	348
— buče — podsevek	25	1	25	0,15	4
— silažna koruza	140	250	35 000	0,15	5 250
— druge krmne rast.	15	250	3 750	0,15	562
— travnik	1 049	35	36 715	0,40	13 886
— pašnik	234	15	3 510	0,30	1 053
— sadov. — pašnik	133	20	2 660	0,20	532
— slama koruzna	652	35	22 225	0,10	2 223
— slama — žitna	610	25	15 250	0,10	1 525
— detelje	5	45	225	0,45	101
III. Industrijske rastline	23	—	7 590	—	1 518
— sladkorna pesa	23	330	7 590	0,20	1 518
IV. Trajne kulture	—	—	15 984	—	3 994
— žlahtna trta	2 720 000	0,20	5 440	0,25	1 360
— šmarnica	218 000	0,80	1 744	0,25	434
— sodobni nasadi	65 000	0,20	1 300	0,25	325
— brajde	3 000	5,0	1 500	0,25	375
— sadje — jab. in hr.	30 000	20,0	6 000	0,25	1 500
	—	—	221 485	—	91 935

Opomba: Pri vinski trti smo upoštevali število trt in prinos po trti v kg, enako pri sadnem drevju, kjer smo upoštevali predvsem jabolane, hruške in češnje.

Skupna vsota 91 935 ZE kaže, da so v Lendavskih goricah dosegli za današnje razmere komaj zadovoljivo proizvodnjo, saj so hektarski pridelki precej pod možnostmi. Na hektar agrarne površine pride 26 ZE, na hektar njivskih površin pa 42 ZE. Zadovoljivo bi bilo, če bi dosegli 32 in 50 ZE. Pri rastlinski proizvodnji se kaže tržni višek samo pri vinu in deloma pri sadju. Z večjimi hektarskimi pridelki bi lahko pokrili potrebe po krušnih žitih in tudi za vzrejo živine bi imeli dovolj domače krme (koruze).

Tabela 27. *Struktura živine, izražena v glavah velike živine (GVŽ) po stanju popisa 1981*Table 27. *The structure of the livestock expressed in heads of big livestock (GVŽ) at the state of the census in 1981*

Vrsta živine	Število	Živino- rejske enote GVŽ	Skupaj GVŽ	Število GVŽ	
				na 1 ha kmet. površin	na 1 gospod.
I. KONJI	25	1,00	25,00	0,0007	0,011
III GOVEDO	951		773,50	0,219	0,35
— teleta in junice	419	0,50	209,50		
— krave	404	1,00	404,00		
— volí, bikí, pitanci	128	1,20	160,00		
III. SVINJE	1770	—	390,30	0,11	0,17
— pujski	1087	0,15	163,05		
— svinje	236	0,30	70,80		
— pitanci in merjasci	447	0,35	156,45		
IV. PERUTNINA	9879	—	148,13	0,03	0,06
— kokoši	9879	0,015	148,13		
Skupaj GVŽ	—	—	1336,93	0,38	0,59

Opomba: GVŽ = glava velike živine; to je dogovorjena enota za preračunavanje vrednosti domače črede na enotno vrednost. Tabela vrednosti je povzeta po Blohm u. H. G. Ewert in W. Roubitschek navajata, da je GVŽ enaka 500 kg žive teže živine.

Statistika izkazuje sorazmerno malo konj. Pred dvajsetimi leti je bilo konj petkrat več. Nadomestili so jih traktorji, ki jih je popis leta 1981 ugotovil 287, od tega 141 dvoosnih. Tako je prišlo na en traktor okoli 7 ha obdelovalnih površin. Pri goveji živini stanje ni zadovoljivo, saj pride na hektar travnih površin komaj 0,8 glave goveje živine, po sodobnih normativih pa naj bi prišlo na hektar urejenih travnih površin 1,5 glav goveje živine. Tudi pri številu svinj lahko rečemo, da jih ni bilo toliko, kot bi pričakovali. Mogoče je k temu pripomogel čas popisa, zgodnja pomlad. Se posebej malo je bilo pitancev. Podatek kaže, da gojijo kmetje svinje bolj za lastno porabo kot za trg. Sicer pa o nezadovoljivem stanju živinoreje govori tudi podatek, da pride na hektar kmetijskih površin komaj 0,38 GVŽ. V Dravinjskih goricah smo ugotovili 0,60 GVŽ, na Ptujskem polju pa že pred leti 1,1 GVŽ, torej trikrat več. Nedvomno bi lahko imeli več goveje živine in tudi svinj predvsem v Dolgi vasi, Dolini in Pincah. Sicer pa nam statistični podatki navajajo 1039 gospodinjstev, ki so opredeljena kot kmečka. Od teh pa jih samo 181 organizirano proizvodno sodeluje s kmetijsko zadrugo. Preseneča sorazmerno veliko število čebelnih panjev, saj so jih pri popisu ugotovili kar 377, pri tem polovico v k. o. Lendava. Ta podatek kaže, da se s čebelarstvom ukvarja vse več nekmetov, praviloma so to upokojnenci, ki jim pomeni čebelarjenje bolj razvedrilo, kot gospodarsko dejavnost.

Naravne danosti so v Lendavskih gorica h za kmetijstvo nedvomno ugodne. Temeljni zavrinalni dejavnik za sodobno, tržno usmerjeno kmetijstvo, je majhnost in razdrobljenost kmetijske zemlje. To trditev potrjuje podatek, da je na območju Lendavskih goric samo 150 kmečkih gospodinjstev, ki merijo več kot 3 ha, in samo 30, ki merijo več kot 5 ha, zato pa kar 70 %, ki merijo manj kot 2 ha. Ob takšni razdrobljenosti je tržna proizvodnja skoraj nemogoča, hkrati pa tudi za prihodnje ne kaže možnosti za razvoj. Kmetijska zadruga v Lendavi, ki deluje že nad 30 let, si sicer prizadeva, vendar so objektivni pogoji razvoja težki. Na območju Lendavskih goric je še največ možnosti pri preusmerjanju vinogradništva v popolno likvidacijo šmarnice in zamenjavo trsnega izbora v visokokvalitetne sorte.

5.3. NEAGRARNE DEJAVNOSTI. Neagrarne dejavnosti so močno osredotočene v mestu Lendavi, ki je bila skozi vsa obdobja politično, kulturno, prosvetno in gospodarsko središče ne samo za Lendavske gorice, temveč za celotno Osrednjo in Južno Dolinsko. V obdobju 1981—1985 je Lendava to svojo funkcijo razvojnega centra še utrdila, čeprav se je razvilo nekaj industrijskih dejavnosti tudi po drugih krajih v občini (Turnišče, Žižki). Po oceni ustvarijo neagrarne dejavnosti, ki so locirane v Lendavi oziroma na območju Lendavskih goric, 80—85 % družbenega proizvoda v občini.

V oceni srednjeročnega plana 1976—1980 ugotavljajo v Lendavi, da je bila občina v nakazanem obdobju v fazi pospešene industrializacije, da so dosegli visoko rast materialne proizvodnje ob novih vlaganjih v proizvodne zmogljivosti, vendar kljub temu niso napredovali na lestvici razvitosti slovenskih občin, ni pa občina več zaostajala v razvoju. Ko naštevajo realizirane naložbe, 21 po številu, so med njimi samo 3 zunaj Lendave (Turnišče, Žižki, Dobrovnik). Kot enega najvidnejših uspehov navajajo pospešeno zaposlovanje, tako da se je delež zaposlenih od celotnega prebivalstva dvignil od 17,7 % v letu 1975 na 24,6 % v letu 1980. (Arhiv skupščine . . .) Visoka stopnja zaposlovanja je pospešila deagrarizacijo in urbanizacijo. Ko pozitivno ocenjujejo vlaganja zunanjih partnerjev v industrijske objekte in preobrazbo nekdanjih dislociranih enot v temeljne organizacije združenega dela, hkrati ugotavljajo tudi njihove slabe strani. Tako navajajo, da nastopajo: velika odvisnost od zunanjih partnerjev pri nadaljnjem razvoju, zmanjšana poslovna vitalnost, okrnjen razmah socialnega razvoja, odlivanje dela sredstev v druga območja, izpad lastne iniciative za hitrejši razvoj in okrnjena struktura strokovnih kadrov.

Na osnovi navedenih spoznanj načrtujejo nadaljnji razvoj, kjer poudarjajo: modernizacijo proizvodnih sredstev, sodobno organizacijo poslovnih kompleksov v delovnih organizacijah, načrtno povezovanje industrije v občini in vsklajevanje njenih proizvodnih programov, intenzivno vključevanje v reprocelote, usmeritev v izvozne programe in še predvsem vzgojo strokovnih kadrov, ki bodo sposobni voditi in razvijati proizvodnjo k višjim tehnološkim oblikam. Nadaljnji razvoj gradijo predvsem na obstoječih delovnih organizacijah, ki naj bi širile svoje programe, deloma pa tudi na novih delovnih organizacijah, ki naj bi jih zgradili s pomočjo iz razvitejših predelov. Med nosilci razvoja navajajo naslednje delovne organizacije:

Sl. 11 Tipična podoba osrednjega dela Lendavskih goric.

INA Nafta Lendava, ki je bila osnovni pospeševalec gospodarskega razvoja v petdesetih letih, je še vedno pomembna, izgubila pa je prvo mesto. K temu je pripomogla odločitev o prekinitvi načrtovane in že začete dograditve rafinerije, ki naj bi od sedanjih 600 000 ton predelane nafte dosegla kapaciteto 2 milijona ton. Gradnja je bila ustavljena, oprema po nekaj letih prodana na Kitajsko. Zaradi ustavitve gradnje ni polno izkoriščen tudi naftovod. Namesto načrtovanega velikega razvoja, ki bi Lendavo dvignil med najbolj razvite sredine, je nastala stagnacija.

Po krizi v Nafti je postajala vse bolj vitalna industrijska organizacija VAR-STROJ, ki se je razvila iz obrtne delavnice. Pospešen razvoj je dosegla po vključitvi v velenjsko GORENJE. Sedaj posluje s petimi TOZD in DSSS ter zaposluje okoli 1800 delavcev, s tem pa je največja delovna organizacija v Lendavi in v občini. Tudi za bodoče bo nosilec razvoja.

Med pomembnejše industrijske delovne organizacije v Lendavi štejemo še: ELMA TOZD Elektromaterial (z okoli 800 zaposlenimi), PRIMATOV TOZD Tovarna skladiščne opreme (570), domači INDIP (nekdanja dežnikarna), Konstruktorjev TOZD Gradbenik in Opekarna v Dolgi vasi (530), ACB Pomurka s TOZDI: Predelava lesa, Primarna predelava lesa (žaga), Tovarna močnih krmil in Predelava mesa, obrtno proizvodno podjetje GIDOS ter Lekova tovarna, TOZD kozmetika.

Napredek navedenih industrijskih podjetij se kaže med drugim tudi v rasti števila zaposlenih, ki se je od leta 1981 do leta 1985 dvignilo od 4722 na okoli 6200. S tem se je dvignil delež zaposlenih v primerjavi z vsem prebivalstvom na območju Lendavskih goric na 42 %, to pa je na ravni republiškega povprečja. Tako predstavljajo v lendavskem gospodarstvu zaposleni okoli 83 % vseh v gospodarskih dejavnostih zaposlenih v občini. Ta podatek zgovorno priča o vlogi in deležu Lendave v gospodarstvu občine. Kaže tudi na povsem enostranski razvoj območja občine. Podobno kot za industrijo velja tudi za razvoj terciarnih dejavnosti, predvsem trgovine in gostinstva ter turizma. Tudi te dejavnosti so osredotočene v Lendavi, kjer je predvsem trgovina doživela modernizacijo in povečanje prodajnih površin ter skladiščnega prostora. Nekoč skromno gostinstvo je obogatil novi hotel B kategorije, ki leži sicer na območju katastrske občine Petišovci, a dejansko predstavlja del Lendave. Tu izkoriščajo termalno vodo, ki so jo odkrili pri iskanju nafte. Hotel privablja predvsem tuje turiste (Avstrijce). Kljub napredovanju obrtna dejavnost še vedno zaostaja za potrebami in možnostmi. To še posebej velja za proizvodno obrt, ki bi lahko dopolnjevala industrijsko proizvodnjo in zaposlila tudi del nezaposlenih. Teh so na območju Lendavskih goric ugotovili nekaj nad 200, od tega 140 ali 67 % kvalificiranih. Nezaposleni so predstavljali 3,8 % vsega prebivalstva; to je enkrat več kot je republiško povprečje. Na območju občine je nezaposlenost višja.

Na izrazito koncentracijo neagrarnih gospodarskih dejavnosti kaže tudi pregled zaposlenih po delovnem mestu in kraju bivanja. (Tabela 28.) Iz šestih vaških naselij na območju Lendavskih goric dela v domačem kraju komaj 44 oseb ali 1,7 % vseh zaposlenih. Če pa odštejemo še tiste iz Dolge vasi, kjer poslujeta opekarna in mlin, dela v domačem naselju le 10 oseb ali 0,4 % vseh zaposlenih. V ostalih naseljih torej praktično ni nobene dejavnosti.

Tabela 28. *Delavci glede na kraj zaposlitve in stalno bivališče (1981)*

Table 28. *The workers with respect to the place of employment and the fixed residence (1981)*

N a s e l j e	Zaposleni delavci						
	Skupaj	V domačem kraju		V domači občini		V drugi občini	
		štev.	%	štev.	%	štev.	%
Čentiba	232	3	1,3	228	95,8	6	2,5
Dolga vas	268	34	12,6	227	84,4	6	2,2
Dolg. Gorice	100	2	2,0	96	96,0	2	2,0
Dolina	118	4	3,4	107	90,7	4	3,4
Lendava	1679	1389	82,7	209	12,4	66	3,9
Lend. Gorice	166	1	0,6	150	90,4	10	6,0
Pince	75	—	—	74	98,7	1	1,3
Skupaj	2644	1433	54,2	1089	41,2	95	3,6
Brez Lendave	965	44	5,6	880	91,2	29	3,0

Iz območja Lendavskih goric dela v neagrarnih dejavnostih 2600 delavcev. Vseh v neagrarnih dejavnostih v Lendavi zaposlenih pa je okoli 6200; to pomeni, da se vozi vsak dan na delo v Lendavo 3600 delavcev ali 68 %.

Poleg gospodarskih dejavnosti so v Lendavi skoncentrirane tudi negospodarske ali družbene dejavnosti. V mestu delujejo osrednja dvojezična osnovna šola Draga Lugariča, dvojezična srednja usmerjena šola kovinarske smeri, zdravstveni dom, več vzgojnovarstvenih ustanov, občinska uprava, knjižnica, kino ter kulturna in športna društva.

Kljub hitremu razvoju industrije in drugih gospodarskih ter družbenih dejavnosti je visoka prenaseljenost podedovana iz preteklosti pognala mnoge na začasno delo v tujino. Po podatkih za leto 1981 je delalo v tujini z območja Lendavskih goric 336 oseb iz 215 gospodinjestev. Poleg njih je živelo v tujini še 96 oseb, ki niso bile zaposlene; to so bili pretežno otroci. 336 v tujini začasno zaposlenih je predstavljalo kar 12,7 % vseh doma zaposlenih z območja Lendavskih goric. Do leta 1981 se je vrnilo z začasnega dela v tujini 264 oseb. V zadnjih letih se je odhajanje na začasno delo v tujino skoraj povsem ustavilo predvsem zaradi težav z zaposlovanjem.

Pri iskanju nafte so odkrili jugovzhodno od Lendave med Muro in Lendavskimi goricami sklade dobrega lignita (po kvaliteti je precej boljši od velenjskega). Dosedanje raziskave so ugotovile, da leži na globini 195—200 m plast premoga debela 2,5—4 m. Plast je nekoliko nagnjena od Mure proti notranjosti (leži na severnem pobočju ormoško-selniške antiklinale). Količino premoga ocenjujejo na 1 200 000 ton.

Pospešena industrializacija je na območju Lendavskih goric sprožila hitro deagrarnizacijo in urbanizacijo. Odhod mladih s kmetijskih gospodinjestev ob sočasnem uvajanju mehanizacije ni povzročil občutnejših posledic kot so: opuščanje obdelovalnih površin (socialna praha), propadanja gospodarskih poslopij, prehajanja od intenzivnih k ekstenzivnim oblikam kmetovanja, ki so tako značilne za druga vinorodna območja v Severovzhodni Sloveniji. Na območju Lendavskih goric je bil razvoj nekoliko drugačen. K temu je bistveno pripomoglo že omenjeno dejstvo, da je večjih kmetij tod malo, da prevladuje gospodarstvo pod dva hektarja velikosti, da so mnogi mladi, ki so se zaposlili v neagrarnih dejavnostih, zaradi bližine Lendave odhajali dnevno na delo od doma in so tako občasno ali stalno pomagali tudi pri kmečkih delih. V goricah so mnoge manjše vinograde odkupili ali podedovali zaposleni, ki jih sedaj obdelujejo kot ljubitelji (vikendaši).

Večja zaposlenost v neagrarnih dejavnostih je pripomogla k zvišanju življenjskega standarda. Gospodarske organizacije so potrebovale tudi strokovne delavce, ki jih doma ni bilo, zato so jih morali dobiti od drugod in jim zagotoviti stanovanje. Vse to je pospešilo urbanizacijo, ki se najbolj vidno kaže v gradnji stanovanj. Leta 1981 so na območju Lendavskih goric pri popisu ugotovili 2214 stanovanjskih enot, njihovo število po naseljih in strukturo pa kaže tabela 29.

98,5 % stanovanjskih enot je bilo naseljenih, 34 ali 1,5 % pa začasno nenaseljenih. Zapuščeno je bilo samo eno stanovanje. 60 % stanovanj je dvosobnih ali manjših. Povprečna velikost stanovanj je znašala 64 m², najmanj v Dolgo-

Tabela 29. Stevilo in struktura stanovanj leta 1981

Table 29. The number and the structure of the apartments in the year 1981

Naselje	Stevilo stanovanj						
	skupaj	posebne sobe	garson.	dvosobna	trisobna	štiri-sobna	pet in več s.
Centiba	228	12	51	89	41	18	17
Dolga vas	243	11	57	96	49	16	4
Dolg. Gorice	109	2	35	36	30	6	—
Dolina	147	5	37	70	23	11	1
Lendava	1238	16	221	479	324	122	84
Lend. Gorice	148	3	38	44	36	19	8
Pince	91	2	30	39	10	7	3
Skupaj	2214	51	469	853	523	199	117
Odstotek	100,0	2,3	21,2	38,5	23,6	9,0	5,3

vaških Goricah — 47 m², največ v Lendavi — 66 m². Da prevladujejo manjša stanovanja, nam kažejo tudi podatki v tabeli 29.

Podatke o starosti stanovanj smo na območju Lendavskih goric zbrali v posebni tabeli 30.

Tabela 30. Stevilo stanovanj in leto njihove zgraditve (leta 1981)

Table 30. The number of the apartments and the year of their building (in the year 1981)

Naselje	Stanovanja zgrajena						
	skupaj	do 1918	1919—1945	1946—1960	1960—1970	1971—1975	po letu 1975
Centiba	228	20	43	52	46	29	32
Dolga vas	243	35	38	40	36	39	32
Dolg. Gorice	109	30	16	32	10	9	11
Dolina	147	23	38	30	21	17	13
Lendava	1248	212	51	255	294	134	291
Lend. Gorice	148	17	10	32	42	20	20
Pince	91	20	13	22	17	9	9
Skupaj	2214	357	209	463	466	247	408
Odstotek	100,0	16,1	9,4	20,9	21,0	11,2	18,4
Letno povprečje			14	30	47	50	68
Letno povprečje za Lendavo			3	17	29	25	58

Opomba: Za 64 stanovanj niso mogli ugotoviti leta zgraditve, to predstavlja 3 0/0.

Podatki nesporno govorijo o težkem gospodarskem položaju med obema vojnama in med drugo vojno, ko so v Lendavi zgradili letno povprečno samo po tri stanovanja in o izredno hitri graditvi novih stanovanj po drugi vojni. Tempo izgradnje je v stalnem porastu. V Lendavi je v letih 1946—1960 bilo zgrajeno vzhodno od starega naselja proti Čentibi novo naselje družbenih stanovanj, ki jih je gradila za svoje delavce Nafta, zato so to naselje tudi poimenovali Nafta. V letih 1971—1975 je začasna gospodarska kriza upočasnila gradnjo stanovanj v obeh goriških naseljih.

V družbeni lasti je bilo 1981. leta 689 stanovanj ali 31 % vseh stanovanj. Od teh jih je bilo v Lendavi 669 ali 97 %. Družbena stanovanja so v Lendavi predstavljala 53 % vseh stanovanj.

Ker je bila večina stanovanj zgrajena po drugi svetovni vojni (74,5 %), obnovljeno pa je bilo tudi marsikatero staro stanovanje, je bila opremljenost stanovanj dokaj dobra. Od 2214 vseh stanovanj jih je imelo električno, vodovod in kanalizacijo 1663 ali 75 %. V mestu so imela električno vsa stanovanja, vodovod 1201 stanovanje ali 97 %, kanalizacijo pa 1181 stanovanj ali 95 %. V mestu je imelo 1082 stanovanj ali 87 % kopalnico in 1115 stanovanj ali 89 % WC na izplakovanje. Po vaških naseljih je ta odstotek bistveno nižji. Pri kopalnicah znaša 47 in pri WC z izplakovanjem samo 40 %.

Za vikend hišico so opredelili samo dve zgradbi, obe v Lendavskih Goricah. To nedvomno preseneča. Pojasnjujejo pa to s tem, da so vse druge zgradbe pri vinogradih, stare in nove, opredelili kot stanovanjsko gospodarske zgradbe, ker ima praviloma vsaka zgradba klet in prostor za spravilo orodja. Takšne zgradbe pa so od nekdaj bile zidanice.

Proces deagrarnizacije in urbanizacije je sprožil tudi proces preslojevanja gospodinjstev. Leta 1961 je bilo tako imenovanih čistih kmečkih gospodinjstev na območju Lendavskih goric še 27 %, leta 1981 pa samo 13 %. Brez Lendave je bilo po vaških naseljih še 42 % čistih kmečkih gospodinjstev. Leta 1981 jih je bilo samo še 13 %, brez upoštevanja Lendave pa 20 %. Vsa druga gospodinjstva so bila ali mešana ali povsem nekmečka. Leta 1981 so absolutno prevladovala nekmečka gospodinjstva; to še posebej velja za Lendavo, če ne upoštevamo mnogih lastnikov nekaj arskih vinogradov.

Območje Lendavskih goric je doživelo v povojnem obdobju globoke gospodarske in socialne spremembe, ki so povsem spremenile način življenja ljudi in močno spremenile tudi podobo pokrajine. Bodoči razvoj k tem spremembam bistveno več ne bo pripomogel, oziroma bodo nadaljnje spremembe manjše ter v načinu življenja ljudi in spreminjanju pokrajine počasneje in manj opazne.

6. SPREMEMBE DRUŽBENOEKONOMSKIH ODNOSOV PO LETU 1945 IN NJIHOV VPLIV NA RAZVOJ PREBIVALSTVA

6.1. GIBANJE PREBIVALSTVA. Med popisi leta 1869 in 1900 se je število prebivalstva povečalo v vseh naseljih, skupaj za 2054 oseb; to pomeni za 71 %, ali letno povprečno za 66 oseb. Skoraj za trikrat se je povečalo prebivalstvo v Čentibi, za dvakrat v Dolgi vasi in Dolgovaških Goricah, za polovico pa tudi v Lendavi. To izjemno povečanje gre pripisati visokemu naravnemu prirastku

pa tudi pozitivnemu migracijskemu saldu. Priseljevalo se je predvsem prebivalstvo madžarske narodnosti, v Lendavo pa tudi Židje. V času od 1900—1931 je bila prva svetovna vojna in po Lendavskih gorica je bila potegnjena nova državna meja med kraljevino SHS ter Madžarsko. To je bistveno vplivalo na gibanje prebivalstva. Sama vojna je vplivala na zmanjšanje naravnega prirastka. V desetletju 1900—1910 je prebivalstvo že naraščalo v vseh naseljih, medtem ko je v obdobju 1910—1931 nazadovalo v celoti za 262 oseb, in to v petih od sedmih naselij. Povečalo pa se je tudi v tem obdobju prebivalstvo v Čentibi in Pincah. Leta 1869—1918 so bila obdobja intenzivne madžarizacije. Neposredno po prvi vojni je nastopil za Prekmurje in s tem tudi za Lendavo in Lendavske gorice nemirni čas revolucionarnih in kontrarevolucionarnih akcij. Iz Lendave se je odselilo madžarsko uradništvo in tudi drugi, tako da je imela Lendava leta 1931 200 prebivalcev manj kot leta 1910. Nedvomno je bil v obdobju 1910—1931 nekoliko manjši povprečni naravni prirast, vendar je glavni vzrok številčnemu nazadovanju prebivalstva predvsem pospešeno izseljevanje. Na razlašeno graščinsko zemljo so v naseljih v neposredni bližini Lendavskih goric — Kolonija Moste in Pince — Marof, Kamovci in Dolga vas — naselili koloniste iz Primorske in Prekmurce.

Med popisoma 1931—1948 je vojna terjala krvni davek na frontah ter v koncentracijskih taboriščih in zaporih, kamor so madžarske okupacijske sile zapirale zavedne Slovence. Gibanja prebivalstva so bila v tem obdobju nedvomno različna. Prebivalstvo je ob ustaljenem naravnem prirastu hitreje naraščalo v času do vojne, počasneje v času vojne, ko se je dvignila predvsem smrtnost. Močno židovsko kolonijo v Lendavi so nasilno izselili in je večina končala v taboriščih. Ob koncu vojne se je predvsem iz Lendave izselilo poleg madžarskega uradništva tudi nekaj zagrizenih sodelavcev fašističnih okupacijskih oblasti. V Lendavo pa so se priselili Slovenci kot nosilci nove oblasti, tako da so po številu prevladali.

Na območju Lendavskih goric so ob popisu leta 1948 registrirali 5439 oseb, to je bilo 12 oseb več kot leta 1931 in 250 oseb manj kot so jih našeli leta 1910. V treh naseljih je število prebivalstva poraslo, v štirih pa se je zmanjšalo; med slednjimi je bila odločilna Lendava. Ugotovljena pozitivna stagnacija je nedvomno posledica zmanjšane stopnje rodnosti, povečane stopnje smrtnosti in s tem zmanjšanja naravnega prirasta, predvsem pa seveda negativnega migracijskega salda. Ob takrat prevladujočem koeficientu naravnega prirasta bi pričakovali prirast 750 prebivalcev, dejansko so jih ugotovili le 12, torej je znašal primanjkljaj 738 oseb.

Obnova in začetek industrializacije sta ponujala delo, ki ga doma ni bilo in ljudje so odhajali, še posebej zato, ker so bile stare sezonske poti v Avstrijo in Nemčijo zaprte.

Zaradi posebnih povojnih razmer smo opravili drugi splošni popis prebivalstva že po petih letih, torej leta 1953. Pri popisu so našeli 6315 prebivalcev ali 876 več kot leta 1948. Povprečni letni prirast je dosegel 175 oseb in je bil največji v vsej dosedanji zgodovini pokrajine. To je bil za Jugoslavijo čas prve petletke, a hkrati čas gospodarske in politične blokade, ki so jo izvajale države Informbiroja. Po Lendavskih gorica je potekala neprodušno zaprta

državna meja. Za Lendavske gorice pa je bilo to obdobje hitre rasti podjetja Nafta. Prav to dejstvo je pogojilo hitro rast prebivalstva. Na osnovi takratnega splošnega koeficienta naravnega prirasta bi pričakovali povečanje za okoli 250 oseb, dejanski prirast pa je znašal 876 oseb; predvsem zaradi močnega priseljevanja iz slovenskega dela okraja in sosednjega Medžimurja. V tem času je zrastle na vzhodni strani Lendave novo naselje, kjer so se naselili delavci Nafta, ki je takrat zaposlovala okoli 2000 ljudi. Od povečanja za 876 oseb je dobila Lendava 815 prebivalcev, tako da je štela 2496 prebivalcev ali 39 % prebivalstva Lendavskih gorich. Število prebivalstva je v tem obdobju nazadovalo v Dolgovaških Goricah in Dolini pri Lendavi, vendar skupaj le za 42 oseb. Začenja se koncentracija prebivalstva v Lendavi.

Ob tretjem popisu 1961, so registrirali 6140 prebivalcev ali 175 manj kot pri prejšnjem popisu. Upoštevač takratni koeficient naravnega prirasta bi morale biti okoli 400 prebivalcev več. Naravni prirast je bil zaradi padca stopnje rodnosti sicer nižji, vendar je glavni vzrok nazadovanje predvsem povečani negativni migracijski saldo. Najpomembnejša industrijska organizacija v Lendavi — podjetje Nafta — je zašlo v težave, druge delovne organizacije so bile prej obrtna kot industrijska podjetja in ljudje so morali za kruhom v druge kraje na Slovenskem. Negativni migracijski saldo je znašal okoli 570 oseb in je bil največji dotlej. Prebivalstvo je nazadovalo v vseh naseljih razen same Lendave, ki se je povečala za 66 prebivalcev.

Pri popisu 31. marca 1971 ugotovljeno število prebivalstva 6244 oseb je bilo večje za 104 osebe. Tako je znašalo letno povprečno povečanje komaj 10 ljudi. Stagnacija prebivalstva, tokrat sicer rahlo pozitivna, se je nadaljevala, saj je bilo prebivalstva še vedno manj kot leta 1953. Stagnacija prebivalstva je odraz splošne stagnacije gospodarstva, ki se je šele po letu 1965 začelo hitreje razvijati. Črpanje nafte in plina je nazadovalo in pri Nafti se je število delovnih mest krčilo. Ljudje so si iskali delo in zaslužka drugod, tudi v tujini. Negativni migracijski saldo je znašal okoli 260 oseb. Z razvojem manjših obrtnih podjetij v industrijske organizacije in s širjenjem terciarnih dejavnosti v Lendavi je mesto povečalo svoje prebivalstvo za 483 oseb in s 3344 prebivalci predstavljalo 48 % vseh v Lendavskih goricah. Koncentracija prebivalstva v Lendavi se je nadaljevala.

Pri zadnjem popisu prebivalstva po stanju 31. marca 1981 so v Lendavskih goricah našli 6745 prebivalcev ali 501 več kot pred desetimi leti. Povprečni letni prirast je torej znašal 50 oseb, ali petkrat več kot v preteklem desetletju. Migracijski saldo je bil pozitiven. Hitrejši gospodarski razvoj (nastanek novih industrijskih organizacij v Lendavi) je zagotovil nova delovna mesta in tako se je število prebivalstva povečalo predvsem v Lendavi, ki je pridobila 625 prebivalcev in s 3669 meščani predstavljala nad polovico (54 %) vsega prebivalstva Lendavskih gorich. Število prebivalstva je poraslo tudi v Dolgi vasi, ki postaja vedno bolj nekakšno lendavsko predmestje in pa v Lendavskih Goricah, kamor se je razširila individualna stanovanjska gradnja.

Podrobnejše gibanje prebivalstva v Lendavskih goricah je razvidno iz tabel 31, 32, 33 in 34.

Tabela 31. Gibanje prebivalstva v letih 1869—1981

Table 31. The movement of the population in the year 1869—1981

Naselje	1869	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1971	1981	Zdom- ci 1981
Centiba	250	731	860	902	864	890	811	732	724	38
Dolga vas	333	698	792	738	753	794	780	780	823	48
Dolgovaške Gorice	295	621	703	655	699	677	607	483	335	35
Dolina pri Lendavi	321	532	608	558	589	569	537	473	450	26
Lendava	1157	1652	1910	1709	1680	2495	2561	3044	3669	48
Lendavske Gorice	324	462	533	478	468	483	475	432	461	28
Pince	216	254	283	387	386	407	369	300	280	12
	2896	4950	5689	5427	5439	6315	6140	6244	6745	235
indeks 1948 = 100	53,2	91,0	105,0	99,8	100,0	116,0	112,0	114,0	124,0	
indeks 1869 = 100	100,0	170,9	196,4	187,4	187,8	218,1	212,0	215,6	232,9	
brez Lendave	1739	3298	3779	3718	3759	3820	3579	3200	3076	
indeks 1948 = 100	46,3	87,7	100,5	98,9	100,0	101,6	95,2	85,1	81,8	
Lendava	1157	1652	1910	1709	1680	2495	2561	3044	3669	
indeks 1948 = 100	68,9	98,3	113,7	101,7	100,0	248,5	152,6	181,2	218,4	

Tabela 32. Razvoj populacije v obdobjih 1869—1931 in 1931—1981

Table 32. The development of the population in the period 1869—1931 and 1931—1981

Štetja in obdobja	Skupno število prebivalcev	Prirast oz. padec		Povprečni letni prirast oz. padec
		štev.	%	
1869	2896	—	—	—
1869—1900	4950	+ 2054	+ 70,9	+ 66,2
1900—1931	5427	+ 477	+ 9,6	+ 15,4
1869—1931	—	+ 2531	+ 80,5	+ 40,8
1931	5427	—	—	—
1931—1948	5439	+ 12	+ 0,2	+ 0,7
1948—1953	6315	+ 876	+ 16,1	+ 175,2
1953—1961	6140	— 175	— 2,8	— 21,8
1961—1971	6244	+ 104	+ 1,7	+ 10,4
1971—1981	6745	+ 501	+ 8,0	+ 50,1
1931—1981	—	+ 1318	+ 24,3	+ 26,3
1948—1981	—	+ 1306	+ 24,1	+ 39,6

Tabela 33. Gibanje prebivalstva v obdobju 1931—1981

Table 33. The movement of the population in the period of 1931—1981

Leto	Število prebiv.	Predvideni naravni prirast	Dejanski prirast primanj.	Selitveni saldo	Verižni indeks	Indeks 1948—100
1931	5427	—	—	—	—	—
1943	5439	750	+ 12	— 738	100,2	100,0
1953	6315	245	+ 876	+ 631	116,1	116,0
1961	6140	400	— 175	— 575	97,2	112,0
1971	6244	368	+ 104	— 264	101,6	114,0
1981	6745	405	+ 501	+ 96	108,0	124,0
1931—1981		2168	+ 1318	— 850	—	—
1948—1981		1418	+ 1306	— 112	—	—

Tabela 34. Naravno gibanje prebivalstva (primerjava Lendavske gorice — občina Lendava — SR Slovenija (izraženo v promilih)

Table 34. The natural movement of the population (a comparison among Lendavske gorice — the community of Lendava — the SR of Slovenia (expressed in promilles)

L e t o	Rojstva			Smrti			Nar. prirast		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1961	16,8	14,7	18,3	10,1	11,2	8,8	6,7	3,6	9,4
1971	15,6	13,8	16,3	10,3	11,7	10,2	5,3	2,1	6,1
1979	15,0	15,9	16,2	10,5	12,3	9,6	4,5	3,6	6,6
1980	14,7	14,4	15,7	10,6	12,4	9,9	4,1	2,0	5,8
1981	14,1	16,1	15,2	10,0	12,0	9,8	4,1	4,1	5,4
1982	14,2	13,9	14,5	12,5	13,2	9,8	1,6	0,9	4,7

Opomba: I. Lendavske gorice, II. občina Lendava, III. SR Slovenija.

8.2. NARODNOSTNI SESTAV PREBIVALSTVA. Posebnosti zgodovinskega razvoja so prispevale k temu, da je dobilo območje današnjih Lendavskih goric že pred stoletji mešano narodnostno sestavo prebivalstva. Vse znano govori za ugotovitev, da so po velikih selitvah ljudstev, ki so tod povsem uničile rimsko gospodstvo, kraje naselili Slovenci. Tu so našli na suhi pleistocenski terasi in sončnih pobočjih goric kultivirano zemljo, stare poti in ostanke naselij. Naselitev je bila redka, vendar tolikšna, da je priklicala ustanovitev prazupnije v Lendavi. Kot smo ugotovili, Madžari v svojem prvem navalu niso naselili pokrajin zahodno od reke Krke, kjer je potekal obmejni pas. Prvo madžarsko prebivalstvo je prišlo v naše kraje zelo verjetno v začetku 13. stoletja, ko je rodbina Haholdov kupila lendavsko gosposčino in preselila v lendavski grad

sedež svoje posesti. Takrat so iz Madžarske pripeljali s seboj tudi služinčad in nekaj podložnih kmetov in jih pomešali med slovenske podložnike. V razvijajočem se trgu Lendava (kasneje Dolnja Lendava) so podobno kot po naših drugih trgih in mestih prevladovali tujerodni priseljeni trgovci in obrtniki; v našem primeru Nemci, Madžari in Židje.

V času turških ropanj in obleganj Lendave in lendavskega gradu je mnogo trpelo predvsem okoliško prebivalstvo. Turki so jih pobijali, odganjali v suženjstvo in jim požigali domove. To še posebej velja za čas, ko so Turki zasedli Veliko Kanjižo in od tod skoraj stalno vpadali proti Lendavi. Zelo verjetno je, da se je v tem obdobju precej prebivalstva tudi odselilo. Turkom so nekaj časa sledili še Kruci, ki so tudi požigali in ropali. Ko so bili končno premagani, je v začetku 18. stoletja nastopilo mirnejše obdobje. Lendavski graščaki takrat niso obnovili samo gradu in pomagali pri obnovi trga Dolnja Lendava, temveč so obnavljali tudi opustošeno gosposčino. Po Turkih in Krukih razredčeno prebivalstvo so nadomestili s priselitvijo podložnikov iz sosednjih madžarskih krajev. Naselja vzdolž goric so dobila sveže madžarsko prebivalstvo, ki je povsem prevladovalo. V 18. stoletju in predvsem še v 19. stoletju so se v prej povsem neposeljene gorice začeli priseljevati prebivalci iz slovenskih vasi Osrednjega Dolinskega (Polane, Črenšovci, Bistrice). Zidanice so spreminjali v skromne stanovanjske hiše. Marsikateri Slovenec se je v večinskem madžarskem okolju asimiliriral. To je bilo pravilo v vseh mešanih zakonih. Asimilacija je bila še posebej močna po uvedbi dualizma, ko se je vse močneje uveljavljal madžarski šovinistični pritisk.

Dolnja Lendava je postala po uveljavitvi dualizma upravno, gospodarsko, politično in kulturno središče okraja (*»jarasa«*), ki je obsegal ves južni del Prekmurja. Že prej so večino prebivalstva sestavljali Madžari, ki so se jim sedaj pridružili še izrazito šovinistično usmerjeni državni uradniki. Tako je postala Dolnja Lendava tudi nosilec madžarizacije, o čemer smo že govorili. Ko je po prvi svetovni vojni Dolnja Lendava z okolico pripadla kraljevini SHS, se je madžarsko uradništvo izselilo, ostali pa so tržani; med njimi so prevladovali Madžari, Židje in Romi. Slovenski del prebivalstva so sedaj predstavljali predvsem slovenski uradniki in učitelji ter posamezni obrtniki in trgovci. Na nekdanjo graščinsko zemljo v okolici Dolnje Lendave so naselili primorske Slovence (Pince — kolonija) in Prekmurce (Novo Mostje) kot koloniste. Tudi med obema vojnoma se je nadaljevalo priseljevanje slovenskega prebivalstva k vinogradom v goricah, tako da so Slovenci v Dolgovaških in Lendavskih goricah povsem prevladali. Območje Lendavskih goric je postalo tako izrazito narodnostno mešano ozemlje z vsemi specifičnimi problemi, ki jih narodnostna pomešanost rojeva.

V letih druge svetovne vojne je v Dolnji Lendavi ponovno povsem prevladoval madžarsko prebivalstvo; slovenske državne uradnike so zamenjali madžarski, ki so bili nosilci velikomadžarskega nacionalizma. Primorske Slovence — koloniste — so leta 1942 nasilno izselili v zloglasno koncentracijsko taborišče Sárvár, kjer so nekateri tudi umrli. Žide so odpeljali in večina je končala v taboriščih. V okoliških krajih ni bilo posebnih sprememb.

Ob koncu vojne leta 1945 se je prebivalstvo v Dolnji Lendavi ponovno spremenilo. Madžarski uradniki in nekaj najbolj zagriženih Madžarov in Madžaronov je odšlo. Nekdaj močne židovske kolonije ni bilo več. V politične in oblastne organe so prišli slovenski uslužbenci, aktivisti Osvobodilne fronte, v šole slovenski učitelji. V podržavljeni trgovini so dobili delo poleg Madžarov tudi Slovenci. Tudi naftno podjetje so prevzeli slovenski strokovnjaki. Primorski Slovenci so se vrnili iz taborišča. Hiter razvoj podjetja Nafta je privabil precej delavcev iz sosednjih slovenskih vasi in tudi iz Medžimurja. Tako so v Dolnji Lendavi, ki je medtem postala mesto, postali Slovenci večinsko prebivalstvo. V vaških naseljih ni prišlo do pomembnejših sprememb. Sicer pa nam gibanje prebivalstva in spreminjanje narodnostne sestave v zadnjih dvajsetih letih kažejo podatki v tabeli 35.

Število prebivalstva se je na območju Lendavskih goric v zadnjih dvajsetih letih povečalo za 571 oseb ali za 9,3%. Povprečni letni prirast je znašal 28,5 oseb. Gibanje po narodnostnih skupinah pa nam kaže naslednjo podobo. Število Slovencev je poraslo za 194 oseb ali za 7,4%, pri tem pa je slovensko prebivalstvo v deležu vsega prebivalstva celo nazadovalo od 43 na 42%. Število Madžarov se je zmanjšalo za 233 oseb ali za 7,6%; v deležu vsega prebivalstva pa je padlo od 50 na 42%. Padec števila prebivalcev madžarske narodnosti je pripisati nižjemu naravnemu prirastu. S tem je številčno skoraj povsem izenačeno s slovenskim prebivalstvom, saj je znašala razlika komaj osem oseb v korist madžarskemu prebivalstvu. Precej se je v navedenem obdobju povečalo število prebivalcev hrvaške narodnosti, še bolj pa skupina drugi. V slednji so zajeti neopredeljeni Jugoslovani (264), ki so številčno tudi najmočnejši, Romi (89) in pripadniki drugih narodov in narodnosti.

Hrvati in skupina drugi so močno skoncentrirani v Lendavi, kjer predstavljajo kar 22% vseh prebivalcev. Močno pa so prisotni tudi v Dolgi vasi (Romi) in v Lendavskih Goricah. Tako se je v povojnem obdobju narodnostna sestava prebivalstva na območju Lendavskih goric močno spremenila, postala je še bolj pestra in s tem zapletena (glej kartogram na str. 41).

Madžarsko prebivalstvo je obdržalo trdno večino v vseh nižinskih vaških naseljih (Pince 94%), slovensko pa v obeh goriških naseljih (Lendavske in Dolgovaške Gorice). Pri tem pa sta v obeh primerih tako število kot delež pri Madžarih in Slovencih padla zaradi močnega porasta števila Hrvatov in skupine drugi.

Na narodnostno mešanih ozemljih se vedno prebija v ospredje problem odnosov med prebivalci različnih narodnosti. Za ta razmerja je vedno odločilna uradna državna politika, ki usmerja politiko večinskega naroda do manjšine — narodnosti. V našem primeru se je ta politika večkrat menjala. V času Avstro-Ogrske je bila uradna državna oblast do Slovencev izrazito nacionalistična; težila je k nasilni madžarizaciji. Kraljevina SHS — Jugoslavija, je dajala prednost slovenskemu prebivalstvu, vendar na madžarsko prebivalstvo ni vršila posebnega pritiska, uveljavljeno je bilo načelo postopne asimilacije.

Do najbolj zaostrenih odnosov je prišlo v letih 1941—1945, ko so celotno Prekmurje odkupirali Madžari. O tem pravi Varga takole: »Leto 1941 je sicer

Tabela 35. Narodnostna sestava prebivalstva v Lendavskih goricah in na celotnem narodnostno mešanem ozemlju v občini Lendava

Table 35. The structure of the nationalities of the population in Lendavske gorice and in the whole territory of the community of Lendava with mixed nationalities

Leto	Narodnost	Naselja Lendavskih Goric														Lendav-ske gorice skupaj		Nacio-nalno mešano ozemlje v obč. Lendava	
		Čentiba		Dolga vas		Dolgo-vaške Gorice		Dolina pri Lend.		Lendava		Lendav-ske Gorice		Pince		štev.	%	štev.	%
		štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%				
1961	Slovenci	190	23	144	18	449	74	69	13	1353	53	427	90	4	1	2636	43	4 305	33
	Madžari	603	74	622	80	139	23	461	86	850	33	37	8	359	97	3071	50	8 056	62
	Hrvati	14	2	8	1	17	3	4	1	274	11	10	2	6	2	333	5	548	4
	Drugi	4	1	6	1	2	—	3	—	84	3	1	—	—	—	100	2	144	1
	Skupaj	811	100	780	100	607	100	537	100	2561	100	475	100	369	100	6140	100	13 098	100
1971	Slovenci	163	22	160	21	352	76	18	4	1617	53	368	85	7	2	2685	43	4 341	34
	Madžari	533	73	588	75	102	22	438	93	943	31	39	9	238	96	2931	47	7 281	57
	Hrvati	10	1	26	3	8	2	10	2	270	9	20	5	1	—	345	6	572	4
	Drugi	26	4	6	1	1	—	7	1	214	7	5	1	4	2	263	4	624	5
	Skupaj	732	100	780	100	463	100	473	100	3044	100	432	100	300	100	6224	100	12 818	100
1981	Slovenci	179	25	176	21	252	75	44	10	1840	50	327	71	12	4	2830	42	4 550	35
	Madžari	517	71	519	63	72	22	389	86	1018	28	61	13	262	94	2838	42	7 019	54
	Hrvati	16	2	11	1	4	1	12	3	468	13	16	4	5	2	532	8	794	6
	Drugi	12	2	123	15	7	2	5	1	343	9	57	12	1	—	511	8	692	5
	Skupaj	724	100	826	100	335	100	450	100	3669	100	461	100	280	100	6711	100	13 055	100

Opomba: Odstotki so zaokroženi navzdol in navzgor!

pomenilo konec denacionalizacije madžarske narodnostne skupnosti v stari Jugoslaviji, odprlo pa je pot madžarskemu šovinizmu, ki ga je vodil okupator prek svoje inteligence iz centralnih uradov. Uradni jezik je bil samo madžarski, vse šole so postale madžarske. Sledili so napadi na Slovence in na vse tiste, ki so mislili drugače.« (V a r g a , 1979.)

Leta 1945 so se razmere bistveno spremenile. Posamezniki so sicer menili, da je treba Madžarom vrniti milo za drago in se do njih obnašati tako, kot so se šovinistični okupatorji in njihovi somišljeniki obnašali do Slovencev. Vendar je uradna državna politika stvari hitro uredila. Prepovedala je vsak šovinizem in zapostavljanje do pripadnikov madžarske narodnostne skupnosti. Zagotovljena je bila uporaba madžarskega jezika v javni upravi in na sodiščih, organizirano je bilo posebno manjšinsko osnovno šolstvo in zagotovljen kulturni razvoj. Temeljne pravice je narodnostnim skupnostim v LR Sloveniji zagotovila že ustava iz leta 1947, vendar so se uveljavljale postopoma. V občinski statut so bila vnešena določila o pravicah in položaju madžarske narodnosti leta 1956. Leta 1957 so prvič razpravljali o uvedbi dvojezičnega pouka v osnovne šole. Dvojezično območje so opredelili po kriterijih avtohtonosti prebivalstva ne glede na število. Postopoma so dopolnjevali statutarne določila o pravicah in položaju madžarske narodnosti ter tudi v praksi uresničevali enakopraven položaj njenih pripadnikov. Na opredeljenem območju so uvedli dvojezične krajevne napise, s poslovniki in pravilniki uredili dvojezično poslovanje, postopoma objavljali uradne dokumente tudi v madžarščini. Najpomembnejši ukrepi za zagotovitev enakopravnosti madžarske narodnostne skupnosti pa so: uvedba dvojezičnega šolstva leta 1959 in s statutom občine iz leta 1974 ustanovljena Samoupravna interesna skupnost pripadnikov madžarske narodnosti za prosveto in kulturo ter komisija za narodnostna vprašanja kot delovno telo občinske skupščine. Tako je madžarski narodnostni skupnosti v SR Sloveniji zagotovljen povsem enakopraven razvoj.

6.3. STAROSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA. Starostna sestava prebivalstva je neposredno odvisna od naravnega in migracijskega gibanja. Spremembe v starostni sestavi prebivalstva bomo spremljali na osnovi podatkov treh popisov prebivalstva v času od 1961. do 1981. leta. Zbrali smo jih v tabelah 36, 37 in 38. Pri primerjavi kaže upoštevati dejstvo, da se je število prebivalstva v nakazanem dvajsetletnem obdobju povečalo za 635 oseb ali 12 %.

Leta 1961 je štela najmlajša generacija, starostna skupina otrok 0—4 leta, 476 oseb in je predstavljala 7,75 % vsega prebivalstva. Po številu in deležu je bila na petem mestu med starostnimi skupinami. V obdobju 1961—1971 je število otrok te skupine padlo za 31 in s tem tudi njen delež v vsem prebivalstvu. Ostala pa je na petem mestu. V obdobju 1971—1981 pa je število otrok te skupine poraslo za 125 ali za 28 %, pri 8 % povečanju vsega prebivalstva. To pomeni, da so se v zadnjih letih priselile mlade družine in povečala se je stopnja rodnosti. Skupina se je s petega povzpela na tretje mesto.

Starostna skupina otrok 5—9 let je štela 1961 kar 667 oseb in bila najmočnejša skupina, ki je predstavljala skoraj 11 % vsega prebivalstva. Če upošte-

Tabela 36. Starostna sestava prebivalstva po starostnih skupinah po popisih 1961—1971—1981 (izraženo v absolutnih številkah)

Table 36. The age structure of the population according to age groups at the census 1961—1971—1981 (expressed in absolute numbers)

Leto	0—4		SK	5—9		SK	10—14		SK
	M	Z		M	Z		M	Z	
1961	230	246	476	346	321	667	286	301	587
1971	226	219	445	224	212	436	222	217	439
1981	289	281	570	224	224	448	223	204	427
	15—19		SK	20—24		SK	25—29		SK
	M	Z		M	Z		M	Z	
1961	205	230	435	174	191	365	203	251	454
1971	313	190	604	276	254	530	213	224	437
1981	216	219	435	236	283	519	377	317	694
	30—34		SK	35—39		SK	40—44		SK
	M	Z		M	Z		M	Z	
1961	225	256	481	237	255	492	157	130	287
1971	203	193	396	194	233	427	210	242	452
1981	321	261	582	225	210	435	201	180	381
	45—49		SK	50—54		SK	55—59		SK
	M	Z		M	Z		M	Z	
1961	181	208	389	176	192	368	165	177	342
1971	209	236	445	136	125	261	154	203	357
1981	167	224	402	193	232	425	189	215	404
	60—64		SK	65—69		SK	70 in več		SK
	M	Z		M	Z		M	Z	
1961	104	186	290	201	311	512*	—	—	
1971	149	183	332	106	154	260	119	263	382
1981	109	121	230	115	169	284	159	323	482

* Za leto 1961 je podatek samo za 65 in več let. Leta 1971 je bilo nad 75 let starih 173 oseb, leta 1981 pa 264.

vamo še močno skupino starosti 10—14 let, nam to nesporno kaže na visoko stopnjo rodnosti v letih neposredno po vojni. Leta 1971 je štela ta skupina kar 231 oseb manj kot leta 1961. S tem je skupina padla na sedmo mesto. Podatek kaže na močan padec rodnosti po letu 1961, ki je splošen pojav tistega časa, v našem primeru pa še posebej močnega izseljevanja mladih. Leta 1981

je bila ta skupina ponovno nekoliko močnejša, vendar je ob povečanju števila vsega prebivalstva v deležu še nazadovala.

Pri starostni skupini 10—14 let opažamo podobno gibanje kot pri predhodni skupini. Tudi tu ugotavljamo močan padec v obdobju 1961—1971 (za 148 oseb) in s tem padec v deležu vsega prebivalstva. Rahel številčni padec in večji padec v deležu vsega prebivalstva pa ugotavljamo tudi v obdobju 1971—1981. Skupina je z drugega mesta leta 1961 padla na osmo mesto. Število šoloobveznih otrok se je v dvajsetih letih zmanjšalo za okoli 350 ali 30 %. Dečki so v majhni prednosti.

Tako imenovana srednješolska starostna skupina (15—19) je v obdobju 1961—1971 številčno porasla za 169 oseb in bila po deležu do vsega prebivalstva na prvem mestu. To je povsem skladno s stanjem leta 1961, če primerjamo takratno skupino 5—9 let postarano za deset let. Primanjkljaj 63 oseb prav gotovo ne smemo pripisati smrtnosti, saj bi znašala skoraj 10 %; temveč dejstvu, da so mladi odhajali za kruhom. V naslednjem desetletnem obdobju pa je število mladih ponovno nazadovalo, tako da je bila skupina številčno enako močna kot leta 1961. Zaradi splošnega povečanja števila prebivalstva se je njen delež zmanjšal, s prvega mesta je zdrknila na šesto oziroma sedmo mesto.

Tudi starostna skupina 20—24 let se je v prvi dekadi povečala skladno s stanjem skupine 10—14 let leta 1961. Tudi pri tej skupini gre primanjkljaj pripisati izseljevanju. Če se je skupina v prvi dekadi povečala za 165 oseb ali 45 %, pa se je v drugi dekadi zmanjšala samo za 11 oseb in tako zadržala med skupinami drugo mesto. Opozorimo pri tem na ugotovitev, da se je v tem obdobju negativni migracijski saldo spremenil v pozitivnega. Če primerjamo skupino 0—4 leta 1961 postarano za dvajset let, torej s skupino 20—24 let leta 1981, vidimo, da je po dvajsetih letih za 43 oseb številčnejša. To je lahko doseženo samo s priseljevanjem.

V dvajsetih letih se je tudi starostna skupina 25—29 let povečala za 240 oseb ali za 53 %. Bila je številčno najmočnejša skupina prebivalstva. Tudi v tem primeru nam kaže primerjava med leti 1961 in 1981, da se je skupina povečala s priselitvijo mladih. Podatki so skladni s splošnim gospodarskim razvojem, saj je Lendava prav v zadnjem desetletju bistveno povečala industrijske kapacitete, trgovino in kvartarne dejavnosti, s tem pa ustvarila nova delovna mesta. Intenzivna je bila tudi stanovanjska izgradnja.

Podobno gibanje kot pri starostni skupini 25—29 let zaznamo tudi pri skupini 30—34 let. Tudi pri tej skupini se je število oseb v prvi dekadi zmanjšalo, nato pa v drugi dekadi bistveno povečalo (za 47 %). Primerjave z deset in dvajset let mlajšimi skupinami (leti 1961 in 1971) kažejo, da gre zmanjšanje v prvi in povečanje v drugi dekadi na račun izseljevanja oziroma priseljevanja.

Med vsemi starostnimi skupinami je skozi vseh dvajset let številčno najšibkejša skupina rojena v letih med prvo svetovno vojno. V primerjavi z vsem prebivalstvom je predstavljala leta 1961 4,67 %, 1971 leta 4,18 % in 1981. leta samo 3,41 %.

Gibanje števila oseb starih nad 65 let nesporno dokazuje, da se tudi v Lendavskih gorinah starostna doba prebivalstva podaljšuje. Leta 1961 je predstav-

ljala ta skupina 8,34 %. To razveseljivo dejstvo pa prinaša tudi probleme ostarelega prebivalstva. Med prebivalstvom starim nad 45 let prevladujejo ženske. Med nad 75 let starimi jih je bilo 1981. leta več kar za 100 %. Skupina prebivalstva starega 60—69 let je bila leta 1981 številčno le malo močnejša od skupine 70 in več let starih; deset let prej pa je bila močnejša za več kot 200 oseb.

Uporabimo podatke o starostni sestavi prebivalstva še za prikaz delovnega kontingenta, katerega večinski del predstavljajo za delo sposobni. Mlajši delovni kontingent, oziroma mlajši kontingent za delo sposobnih v starosti 19—39 let je štel 1961. leta 2227 oseb ali 36,25 % vsega prebivalstva. Do leta 1971 se je število oseb te starostne skupine povečalo na 2394 oseb in obsegalo 38,34 % vsega prebivalstva. Tudi v naslednjem desetletnem obdobju se je ta skupina številčno okrepila za 271 oseb in predstavljala skoraj 40 % vsega prebivalstva, ali 59 % celotnega delovnega kontingenta. To je ugoden podatek, saj razpolaga pokrajina kljub izseljevanju še vedno s pretežno mladimi delavci.

Tabela 37. Starostna sestava prebivalstva po starostnih skupinah po popisih 1961—1971—1981 (izraženo v odstotnih deležih)

Table 37. The age structure of the population according to age groups at the census of 1961—1971—1981 (expressed in percent parts)

Leto	0—4	5—9	10—14	15—19	20—24
1961	7,75	10,86	9,56	7,08	5,94
1971	7,13	6,98	7,03	9,67	8,49
1981	8,45	6,64	6,33	6,45	7,69
	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49
1961	7,39	7,83	8,01	4,67	6,33
1971	7,00	6,34	6,84	7,24	7,13
1981	10,29	8,63	6,45	5,65	5,96
	50—54	55—59	60—64	65—69	70 in več
1961	5,99	5,57	4,72	8,31*	—
1971	4,18	5,72	5,32	4,16	6,11
1981	6,30	5,99	3,41	4,21	7,14

* Za leto 1961 imamo podatek samo za 65 in več let.

Starejši delovni kontingent (40—65 let) je v obdobju 1961—1971 številčno porastel, v obdobju 1971—1981 pa stagniral. V prihodnjem obdobju se lahko številčno poveča, ker so starostne skupine 25—39 let bistveno močnejše.

Tabela 38. Starostna sestava prebivalstva po karakterističnih skupinah po popisih 1961—1971—1981 (izraženo v absolutnih številkah in odstotkih)

Table 38. The age structure of the population according to characteristic groups at the census of the year 1961—1971—1981 (expressed in absolute numbers and in percents)

Leto		0—14	15—39	40—65	65 in več
1961	število	1730	2227	1676	512
	%	28,17	36,25	27,28	8,34
1971	število	1320	2394	1847	642
	%	21,14	38,34	29,56	10,27
1981	število	1445	2665	1842	766
	%	21,42	39,51	27,31	11,35

6.4. IZOBRAZBENA SESTAVA PREBIVALSTVA. Osnovno izobraževalno središče je bila v preteklosti, je sedaj in bo v bodoče Lendava. Začetki osnovnega šolstva segajo v mestu v drugo polovico 16. stoletja, ko je bila Lendava močno oporišče protestantizma. Protestantska osnovna šola je delovala do leta 1624, ko jo je val protireformacije ukinil. Katoliška osnovna šola v Lendavi je prvič izpričana leta 1690. Ker je bilo v Lendavi in okolici precej Židov, so leta 1850 ustanovili posebno židovsko šolo. Leta 1904 se je tema dvema pridružila še posebna protestantska osnovna šola. Tako so v Lendavi delovale tri versko usmerjene šole. Katoliška je bila številčno najmočnejša. Po vključitvi Prekmurja v kraljevino SHS so bile leta 1920 vse tri šole združene v državno slovensko osnovno šolo. V letih 1941—1945 so bile vse šole madžarske. Ker je celotno območje Lendavskih goric poseljeno s slovenskim in madžarskim prebivalstvom, je bilo po letu 1945 tod organizirano najprej manjšinsko osnovno šolstvo, ki je bilo leta 1963 reorganizirano v bolj demokratično dvojezično šolstvo. Leta 1978 so vse osnovnošolce z območja Lendavskih goric všolali v dvojezično šolo v Lendavi.

V Lendavi je od leta 1872 do 1945 delovala moška meščanska šola, ki je bila leta 1945 preosnovana v nižjo gimnazijo, ob reformi osnovne šole leta 1958 pa spojena z osnovno šolo. Od leta 1924 je v Lendavi delovala obrtno nadaljevalna, od leta 1933 pa še kmetijska nadaljevalna šola. Leta 1947 je ustanovilo podjetje Nafta za svoje potrebe poklicno rudarsko šolo, ki je leta 1963 prerasla v šolski kovinarski center s tehnično strojno in poklicno kovinarsko šolo, to je sedanji dvojezični center usmerjenega izobraževanja. V Lendavi deluje tudi Glasbena šola z oddelki v nekaterih krajih na območju občine.

Pri popisu prebivalstva leta 1961 so upoštevali pri analizi stopnje izobrazbe prebivalstvo staro nad deset let, pri popisu leta 1981 pa prebivalstvo staro nad 15 let. Tako podatki niso povsem primerljivi, ker otrok z desetimi leti še ni mogel imeti končane osnovne šole.

Leta 1961 so registrirali 142 nepismenih, med njimi 88 žensk. Nepismeni so predstavljali 2,8 % vsega nad deset let starega prebivalstva. To je nekaj nad

povprečjem občine in precej nad povprečjem v SR Sloveniji. Leta 1981 so ugotovili samo še 74 nepismenih (od tega 56 žensk) ali 1,4 % vsega nad 15 let starrega prebivalstva.

Leta 1961 je bilo prebivalstva starega nad 10 let 4997, leta 1981 pa prebivalstva starega nad 15 let 5300. Izobrazbeno sestavo prebivalstva bomo obravnavali po naslednjih izobrazbenih skupinah: 1. manj kot 4 razrede osnovne šole; 2. 4—7 razredov osnovne šole; 3. popolna osnovna šola; 4. poklicna šola; 5. gimnazija; 6. srednja tehnična šola (srednje usmerjeno izobraževanje); 7. višja šola in 8. visoka šola. Podatke za oba popisa smo zbrali v primerjalni tabeli 39.

Tabela 39. Prebivalci stari nad 10 oziroma 15 let po šolski izobrazbi

Table 39. The inhabitants of over 10, respectively 15 year of age according to their school education

Leto	Vsi		Nepismeni	Manj kot 4 razr. osn. šole	4—7 razr. osn. šole	Popolna osn. šola	Poklicna šola	Gimnazija	Srednja strokovna šola	Višja šola	Visoka šola
1961	štev.	4997	142	640	2126	1563	462	36	113	12	40
	%	100,00	2,8	12,8	42,5	31,3	9,2	0,7	2,3	0,2	0,8
1981	štev.	5300	74	190	769	2088	1001	165	587	202	121
	%	100,00	1,4	3,6	14,5	39,4	18,9	3,1	11,1	3,8	2,3

Prebivalcev, ki so imeli leta 1961 manj kot 4 razrede osnovne šole, je bilo 640 ali 12,8 %. S tem so bile Lendavske gorice daleč nad republiškim povprečjem. Leta 1981 je štela ta skupina samo še 190 oseb in s tem 3,6 % vseh nad 15 let starih. Izboljšanje je razveseljivo. Staro stanje je posledica šolskih in splošnih razmer v času Ogrske in predvojne Jugoslavije. Te polpismene kategorije prebivalstva seveda nismo med obema popisoma dopolnilno izšolali, temveč so mnogi starejši med tem umrli, sedanja boljša organizirana osnovna šola pa ne producira več polpismenih, kajti za tiste, ki so telesno ali mentalno prizadeti je organizirana posebna šola. V Lendavi je bilo 1961. leta 156 oseb, ki so imele manj kot 4 razrede osnovne šole; predstavljali so 7,6 %, nad 10 let starih, leta 1981 pa 64 in so predstavljali 2,3 % nad 15 let starih. Obakrat je v tej skupini precej Romov, ki nekoč sploh niso hodili v šolo, kasneje pa neredno.

Skupina prebivalcev s 4—7 razredi osnovne šole je štela leta 1961 kar 2126 oseb ali 42,5 % vseh nad 10 let starih. Skupaj so torej prebivalci brez polne osnovne šole predstavljali 55,3 % nad 10 let starrega prebivalstva.

Tudi v Lendavi je bilo 720 oseb, ki so imele samo 4—7 let osnovne šole (33 %). Do leta 1981 se je stanje bistveno spremenilo; prebivalcev s 4—7 razredi osnovne šole so našli le še 769, predstavljali so 14,5 % nad 15 let starih. Tako

je leta 1981 imelo manj kot popolno osnovno šolo samo 18,1 % nad 15 let starega prebivalstva, ali trikrat manj kot pred dvajsetimi leti.

Popolno osnovno šolo je imelo leta 1961 1563 prebivalcev ali 31,3 % in leta 1981 2088 ali 39,4 % vsega nad 10 oziroma 15 let starega prebivalstva. Leta 1961 je imelo izobrazbo popolne osnovne šole ali manj kot toliko kar 86,6 % prebivalcev, leta 1981 pa 57,5 %. Podatek je razveseljiv.

Ugodni premiki se kažejo pri osebah z izobrazbo višjo od osnovne šole. Za več kot dvakrat se je povečalo število oseb s poklicno šolo, za štirikrat oseb z gimnazijo in za petkrat oseb s štiriletno strokovno šolo. Leta 1961 je imelo izobrazbo poklicne in srednje šole 611 oseb ali 12,2 %, leta 1981 pa 1754 oseb ali 33,1 % prebivalstva starega nad 10 oziroma 15 let. K takšnemu razvoju je prispevala bolj uspešna osnovna šola, ki ni bila več selektivna, in je omogočala večjemu številu mladih nadaljnje izobraževanje, dalje domača poklicna in nato srednja šola ter bližina raznih srednjih šol v Murski Soboti.

Kar za 16-krat se je povečalo število oseb z višješolsko izobrazbo in za trikrat z visoko izobrazbo. Med tistimi z višjo šolo prevladujejo predmetni učitelji, pravniki in ekonomisti. Do tega napredka so pripomogle visokošolske organizacije v Mariboru tudi z organizacijo študija ob delu.

Leta 1961 je imelo izobrazbo višjo od osnovne šole 668 oseb ali 13,4 % prebivalstva starega nad 10 let, leta 1981 pa 2253 oseb ali 42,5 % prebivalstva starega nad 15 let. Dosežen je velik napredek, vendar Lendavske gorice še precej zaostajajo za republiškim povprečjem in tudi za nekaterimi sosednjimi pokrajinami. So pa ob dejstvu, da štejemo k Lendavskim goricam tudi mesto Lendavo, po izobrazbeni sestavi prebivalstva bistveno nad povprečjem občine. V Lendavi je namreč skoncentrirana večina prebivalcev, ki imajo več kot osnovno šolo. Tako živi v Lendavi 67 % oseb s poklicno izobrazbo, 85 % oseb z gimnazijo, 80 % oseb s srednjo strokovno šolo, 91 % oseb z višjo šolo in 95 % oseb s končano visoko šolo. Takšna koncentracija poklicno izobraženih v Lendavi je povsem razumljiva, saj je Lendava upravno, politično, prosvetno, kulturno in gospodarsko središče izrazito kmetijske občine, kjer do nedavna ni bilo razen nekaj gostiln in trgovin, šol in župnišč nobene nekmetijske dejavnosti.

6.5. PREBIVALSTVO PO DEJAVNOSTI. Lendavske gorice z Lendavo kot občinskim središčem so bile že leta 1961 najbolj razviti del lendavske občine, v primerjavi s povprečjem SR Slovenije pa so spadale med manj razvita območja. Absolutna višja razvitost Lendavskih goric v okviru lendavske občine se kaže tudi v podatkih o številu zaposlenih in njihovi razporeditvi po dejavnostih.

Naša statistika razporeja zaposlene po naslednjih panogah dejavnosti: 1. industrija in rudarstvo, 2. kmetijstvo in ribištvo, 3. gozdarstvo, 4. vodno gospodarstvo, 5. gradbeništvo, 6. promet, 7. trgovina, 8. gostinstvo in turizem, 9. obrt in storitve, 10. stanovanjsko-komunalne dejavnosti, 11. finance, tehnične in poslovne storitve, 12. izobraževanje, kultura, znanost in informacije, 13. zdravstvo in socialno varstvo, 14. družbenopolitične skupnosti in organizacije ter SIS, 15. neznano. Dejavnost 2 in 3 povezujemo v primarni sektor, 1, 4 in 5 v sekundarni sektor; 6—11 v terciarni sektor in 12—14 v kvartarni sektor. V slovenskem republiškem merilu zaposluje primarni sektor 2,5 % vseh zaposle-

nih, sekundarni sektor 50,6 %, terciarni sektor 28,4 % in kvartarni sektor 17,7 %. Skupaj je bilo leta 1961 v občini Lendava zaposlenih (niso všteti zasebni kmetje) 3797 oseb, od tega z območja Lendavskih goric 1675 ali 44 %. Rudarjev in v industriji zaposlenih pa so dajale Lendavske gorice celo 55 %. Med vsemi zaposlenimi z območja Lendavskih goric so bili po številu na prvem mestu rudarji, bilo jih je 439 ali 63 % vseh rudarjev v občini. To so bili »beli rudarji« zaposleni pri lendavski Nafti. V industriji zaposlenih delavcev je bilo 298 in so bili po številu šele na tretjem mestu. V gradbeništvu je bilo z območja Lendavskih goric zaposlenih 75 oseb. Tako je zaposloval sekundarni sektor 812 oseb ali 48 % vseh zaposlenih. V obrti je delalo na območju Lendavskih goric 313 oseb, od tega v Lendavi 158. Po številu so bili obrtni delavci med zaposlenimi na drugem mestu. Obrtna dejavnost je torej bila dobro razvita. V Lendavi je bilo več družbenih obrtnih delavnic. V trgovini je bilo zaposlenih 85 in v gostinstvu 29 oseb; to kaže, da sta bili dejavnosti slabo razviti. Sorazmerno slabo je bil razvit tudi promet (56 zaposlenih). Ker je bila Lendava že takrat politično, gospodarsko, prosvetno in zdravstveno središče občine, je bil kvartarni sektor daleč nad povprečjem občine. Lendavske gorice so dajale kar 64 % vseh v tem sektorju zaposlenih (nad 80 % jih je živelo v Lendavi).

Do leta 1981 se je število vseh zaposlenih v občini Lendava povečalo od 3797 na 7441 ali za okoli 100 %. Število zaposlenih v Lendavskih goricah pa se je povečalo od 1675 na 2644 ali za 63 %. Rast zaposlenih v občini je torej bila hitrejša; to je rezultat politike enakomernejšega razvoja občine v okviru prizadevanj za hitrejši gospodarski in splošni razvoj manj razvitih območij v SR Sloveniji. Tako so Lendavske gorice dajale sedaj 35,5 % vseh v občini zaposlenih, proti 44 % leta 1961. Tudi delež Lendave v številu vseh zaposlenih v občini je padel od 25 % na 22 %. To nazadovanje je pripisati težavam Naft, kjer so morali preusmeriti proizvodnjo in zmanjšati število zaposlenih. K vsem zaposlenim v Lendavskih goricah je dajala 1981. leta Lendava 1680 oseb ali 64 %, s tem je svoj delež nekoliko povečala.

Med vsemi zaposlenimi na območju Lendavskih goric so bili leta 1981 najštevilnejši industrijski delavci in rudarji, bilo jih je 1393 ali 53 % vseh zaposlenih. V občini je ta kategorija predstavljala 59 % vseh zaposlenih, torej precej nad republiškim povprečjem. Če prištejemo še 203 zaposlene v gradbeništvu, je bilo v sekundarnem sektorju na območju Lendavskih goric zaposlenih 1596 oseb ali 60,4 % vseh zaposlenih. V občini Lendava je delež v sekundarnem sektorju zaposlenih dosegel celo 69 % in je bil skoraj za 20 % višji kot je bilo republiško povprečje. S splošnim gospodarskim napredkom in rastjo življenjske ravni se je razvila tudi terciarna dejavnost, ki je leta 1981 zaposlovala 388 delavcev ali 14,6 % vseh zaposlenih. Kljub napredku pa je terciarni sektor močno zaostajal za republiškim povprečjem, ki je istega leta doseglo 28,4 % vseh zaposlenih. Med terciarnimi dejavnostmi se je najbolj razvila trgovina, ki je bila po številu zaposlenih (171) na četrtem mestu. Gostinstvo in turizem sta leta 1981 zaposlovala komaj 49 delavcev, od tega 40 v Lendavi. Da je terciarni sektor toliko zaostajal za republiškim povprečjem je pripisati dejstvu, da je obrt skoraj povsem propadla. Nazadovanje obrti zasledujemo skozi vso dvajsetletno obdobje. Leta 1961 je bilo v Lendavskih goricah 313 v obrti zaposlenih, od tega

158 v Lendavi. Leta 1971 je bilo v obrti zaposlenih še 125 oseb, od tega 75 v Lendavi. Leta 1981 je bilo registriranih samo še 31 v obrti zaposlenih, 9 pa jih je delalo v osebnih storitvah, skupaj torej komaj 40. V Lendavi jih je bilo $13 + 7 = 20$. Tako je Lendava izrazil primer nazadovanja obrti, ki je bila nekoč vodilna gospodarska dejavnost. Vse nekdanje družbene obrtne delavnice — servisi so postopoma prerasle v manjše industrijske obrate, zasebnim obrtnikom pa sta vzela delo (npr. čevljarjem in krojačem) sodobna industrija in potrošniška miselnost. Kvartarni sektor je s 492 zaposlenimi in 18,6 % deležem celo presegel republiško povprečje. K temu visokemu deležu posebej prispeva sorazmerno visoko število zaposlenih v družbenopolitičnih skupnostih in organizacijah ter SIS, saj so z 202 zaposlenimi na tretjem mestu med vsemi zaposlenimi. 177 ali 88 % jih živi v Lendavi. Družbeni kmetijski sektor je v Lendavskih goricah zaposloval samo 47 oseb, ali komaj 1,8 % vseh zaposlenih. Njegov gospodarski pomen je torej minimalen.

Lendavske gorice kažejo v primerjavi z drugimi vinorodnimi pokrajinami v Severovzhodni Sloveniji svojevrstnost razvoja in različnost problemov. Ob skoraj povsem enakih naravnih danostih, ki so pogojene z njihovo lego v Nizkem slovenskem (subpanonskem) Podravju, so posebnosti zgodovinskega razvoja ustvarile sicer podobne, vendar v marsičem bistveno različne pogoje gospodarskega in kulturnega razvoja. Lendavske gorice so površinske najmanjše med našimi goriškimi pokrajinami, ležijo neposredno ob državni meji, vedno so bile na robu dogajanj, industrializacija jih je zajela zelo pozno, zato velika prenaseljenost povezana z raznimi oblikami migracij in splošno nerazvitostjo in končno imajo Lendavske gorice že stoletja narodnostno mešano prebivalstvo. Posestna razdrobljenost in pomešanost posesti sta tolikšni kot v nobeni drugi od naših vinogradniških pokrajin. Družbeni sektor, ki je drugod vodilni dejavnik razvoja vinogradništva, je v Lendavskih goricah nepomemben. Lendava, ki leži na samem vznožju goric, je imela in ima kot upravno, kulturno in gospodarsko središče ne samo goric, temveč tudi širše okolice, tako neposreden in odločujoč vpliv kot v nobenem drugem primeru, razen mogoče pri Gornji Radgoni in Radencih na Radgonsko-kapelske gorice. Navedene in še druge razlike in posebnosti razvoja in problemov v Lendavskih goricah je študija s svojo podrobno analizo razkrila in jih doslej prvič v obliki kompleksne geografske monografije posreduje strokovni in splošni javnosti.

VIRI IN LITERATURA

- Arhiv INA — Nafta Lendava; podatki o naftnih vrtinah.
- Arhiv skupščine občine Lendava; razni podatki.
- Bajt, M., Kladnik, D. 1984, Vrednotenje naravnogeografskega potenciala z vidika kmetijskega pridelovanja. Tipkopis. Inštitut za geografijo Univerze E. Kardelja, Ljubljana.
- Belec, B., 1968, Ljutomersko-ormoške gorice, Maribor.
- Belec, B., 1971, Vinogradništvo kot dejavnik prostorske preobrazbe v Sloveniji. ČZN — NV, 9 (1971) 1, Maribor.
- Blagonravov, P. P., 1958, Vybor učastka dlja zakladki vinogradnika i podbor sortov, Moskva.
- Blohm, 1957, Angewandte Landwirtschaftliche Betriebslehre, Stuttgart.
- Bračič, V., 1967, Vinorodne Haloze. Maribor.
- Bračič, V., 1984, Radgonsko-kapelske gorice. Tipkopis, Maribor.
- Bračič, V., 1958, Dravinjske gorice s Podpohorskimi goricami in Savinskim, Maribor.
- Cigit, K., 1958, O geoloških razmerah filovske naftne strukture. Geologija, 4. knjiga, Ljubljana.
- Cigit, K., 1986, Zgodovina raziskovanj nafte v Medjimurju in Severovzhodni Sloveniji. ČZN — NV, 22 (1986), 2, Maribor.
- Colnarič, J., 1965, Vpliv vinogradniških teras na mikroklimo rastišča ter rast in razvoj koreninskega sistema vinske trte v Podravskem vinorodnem rajonu. Tipkopis, Maribor.
- Colnarič, J., 1972, Perspektivni razvoj vinogradništva glede ekološkega, družbenega, ekonomskega in človeškega faktorja. Tipkopis, Maribor.
- Curk-Mikl, 1970, Nekaj novih podatkov o rimski naselbini v Dolgi vasi pri Lendavi. ČZN — NV, 6 (1970), 2, Maribor.
- Ewert, H. G. — Roubitschek, W., 1957, Zur Methodik der Erfassung landwirtschaftlicher Bodenproduktionformen, dargestellt am Beispiel Aschen — Anhalts. Berichte zur Deutschen Landeskunde, 18 Band, 2. Heft, Remagen.
- Furlan, D., 1980, Klimatski prikaz severovzhodne Slovenije s posebnim poudarkom na padavinah. Inštitut za geografijo Univerze E. Kardelja, Ljubljana. Tipkopis.
- Gaal, M., 1984, Regionalno-geografska preobrazba narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju. Geografski inštitut Univerze E. Kardelja, Ljubljana. Tipkopis.
- Gams, I., 1959, Nekateri geomorfološki problemi Prekmurja. Geografski zbornik, Murska Sobota.
- Gams, I., 1959, Geomorfologija in izraba tal v Pomurju. Geografski zbornik, Ljubljana.
- Horvat, J., 1955, Vinogradništvo v Lendavskih goricah v letih po osvoboditvi, Lendava 10 let po osvoboditvi, Lendava.
- Ilešič, S., 1959, Glavne geografske poteze in problemi Pomurja. Geografski zbornik, Murska Sobota.
- Ilešič, S., 1967, Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev. ČZN — NV, 3 (1967), Maribor.
- Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937, Ljubljana.
- Krajevni leksikon Slovenije IV, 1980, Ljubljana.
- Kos, M., 1955, Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja. Ljubljana.
- Kos, M., 1968, Kolonizacija med Dravo in Rabo in krajevna imena na -ci. Svet med Muro in Dravo, Maribor.
- Kovačič, F., 1926, Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana.
- Melik, A., 1957, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana.

- Mlinarič, S., 1981, Vinogradništvo. Zbornik občine Lendava, Lendava.
- Novak, V., 1953, Kmečko vinogradništvo v Prekmurju. Zbornik etnografskega muzeja v Beogradu, Beograd.
- Olas, L., 1963, Migracije Prekmurcev v štajerski del Pomurja. Geografski vestnik, 35, Ljubljana.
- Pahič, S., 1968, O predslovenski poselitvi Slovenskih goric in Pomurja. Svet med Muro in Dravo, Maribor.
- Pahič, S., 1961, Antične gomile v Prekmurju. Arheološki vestnik 11/12, 1960/61, Ljubljana.
- Pleničar, M., Obmurska naftna nahajališča. Geologija, 2. knjiga. Ljubljana.
- Pleničar, M., Nosan, A., 1958, Paleogeografija panonskega obrobja v Sloveniji. Geologija, 4. knjiga, Ljubljana.
- Podatki katastrskega elaborata iz leta 1865. Arhiv SR Slovenije, Ljubljana.
- Podatki katastrskega urada v Lendavi za leto 1984.
- Popis stanovništva 1961. Rezultati po naseljima. Beograd, 1962.
- Popis prebivalstva po stanju 31. 3. 1971.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Ljubljana, 1983.
- Poročila o površinah, nasadih in pridelkih za cenilni okoliš Lendava za leto 1984. Lendava, 1984.
- Repolusk, P., 1984, Rezultati raziskav funkcionalne dvojezičnosti v naselju Čentiba (Csente), primer obmestne vasi v fazi urbanizacije. Geog. inštitut Univ. E. Kardelja, Ljubljana.
- Reicher, Z., 1963, Analiza prirodnih pogojev, stanje in perspektive vinogradniške proizvodnje v Spodnjih Halozah. Tipkopis, Ljubljana.
- Sever, B., 1961, Razvoj prekmurskega vinogradništva. Geografski vestnik, Ljubljana, 32 (1961).
- Splošni pregled Dravske banovine, po stanju 1. julija 1931, Ljubljana 1939.
- Šiftar, V., 1939, Pogled nazaj in naprej. Mladi Prekmurec, 3, 1938/39, Murska Sobota.
- Škafar, I., 1970, Kovačičevi spomini na Prekmursko leta 1893. ČZN — NV, 6 (XLI) 2, Maribor.
- Škafar, I., 1971, Dolnjelendavska rodbina Hoholt (Bánfi, Banić) in rast njene posesti do leta 1381. ČZN — NV, 7 (XLII) 1, Maribor.
- Slebinger, C., 1968, Geološka podoba pokrajine med Muro in Dravo. Svet med Muro in Dravo, Maribor.
- Vratuša, A., 1939, Slovenstvo prekmurskih pisateljev. Mladi Prekmurec, III, 1938/39, Murska Sobota.
- Vrišer, I., 1974, Mesta in urbana naselja v SR Sloveniji. Geografski zbornik, 15, Ljubljana.
- Zbornik občine Lendava. Lendava 1981.
- Zbornik: Ob 20-letnici dvojezičnega šolstva. Lendava 1979.
- Zelko, I., 1973, Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju. ČZN — NV, 9 (XLIV) 2, Maribor.
- Zelko, I., 1981, Zgodovina: Obdobje od 8. do 20. stoletja. Zbornik občine Lendava, Lendava.

LEDAVSKE GORICE — LEDAVA VINEHILLS (NE SLOVENIA). Geographical Monograph

Summary

Lendavske Gorice (The Ledava vinehills) are the most lonely prolonged part of Goričko in Prekmurje, respectively of the Slovene Pomurje. On the whole they measure about 15,000 ha. Their smaller western part of 5,167 ha belongs to Yugoslavia. So Lendavske Gorice are an explicitly frontier region at the Yugoslav-Hungarian frontier. They got their name after the borough — town of Ledava, lying at their western roots. Beside Ledava there are still six village settlements.

Prekmurje was from Torton to Pannon under the accompanying sea. Beside the sea sediments were deposited also river alluvions and so strata of various sediments were formed, which are represented in Lendavske Gorice by silicious sands, sandy marls and loam, belonging mostly to the horizon of Unio Wetzleri. The assigned petrographic structure gave the basis for the development of the brown carbonate soft soils. At the roots the hilly land is accompanied by a narrow Pleistocene terrace of clay.

Lendavske Gorice have developed on the northern slope of the Ormož-Selnica anticline where the sandy sediments represent favourable collectors for oil and gas, which were also discovered there and were begun to be pumped. The hills run in the direction of north-west to south-east, therefore transverse to the direction of the anticline. The prevailing heights are about 260—280 m, while the highest peak on the Yugoslav side reaches 328 m.

The climatic conditions are similar to those in the other Sub-Pannonian vinehills. The mean annual temperature reaches 10.2° C, at the time of the growth 15.8° C and during the three summer months 19.5° C. All the three temperatures are near the ideal averages. The vegetational thermic constant and the sum of the active temperatures reach about 3300° C. Winter frosts are rare, spring frosts appear rather often. The conditions of the temperatures are estimated as over-average favourable. It is similar with the light conditions, as Lendavske Gorice belong to the Slovene regions with the greatest number of sunny days. The annual average of precipitates amounts to 830 mm, so that in droughty years there is a lack of moisture. This shows also the hydrothermic coefficient and the annual evapotranspiration. It is favourable that 2/3 of the annual precipitates fall during the three summer months. Hail appears rarely. Temperate west winds prevail (36 %), succeeded by north winds. On the whole the natural conditions for wine growing are very favourable in Lendavske Gorice.

Ledava had been first mentioned in the year 853 as Lindolves. In the 12th century very probably Hungarian farmers were immigrated into the surroundings of Ledava and so the first Hungarian colonization of Lendavske Gorice was made. In the 17th century Ledava and its surroundings had suffered very much, when the Turks and the Cruces robbed and ravaged there. Therefore the lord of the castle of Ledava bought Hungarian farmers from his landed properties in Hungaria after the retreat of the Turks and Cruces and so made the second, still more numerous colonization of Lendavske Gorice.

More detailed data of the use of the soil gives us the cadastral elaborate from the year 1865. The owners of the vineyards were the lord of the castle of Ledava, the townspeople and the farmers from the near-by and more distant villages and even from the Croat Medžimurje. There were more hundreds of them, so the average size of a vineyard parcel measured only 0.20 ha. The more distant farmers erected in the vineyards one-cell buildings, destined before all to the depository of wine (cellars). In the second half of the 19th century the buildings were completed at the

settling. So the Slovene immigrants came before all into the Lendavske and Dolgo-vaške Gorice.

At the end of the 19th century the phylloxera destroyed the vineyards also in Lendavske Gorice, but they were nearly totally renewed. Before all the townspeople planted some sorts of greater quality, while the farmers planted also various self-native vines.

After the First World War Lendavske Gorice belonged to Yugoslavia. Lendava remained the seat of the district and the centre of trade and craft. The near State frontier had no important influence on the lives in Lendava and in the vineyards. In the year 1941 Perkmurje became again part of Hungaria. The Hungarian pression on the Slovenes increased. An economically important event was the searching for oil in the surroundings of Lendava.

In April 1945 Prekmurje returned again into the complex of Yugoslavia. Lendava has changed very much its inhabitants; the Hungarian clerks and the fascistic fanatists had left, the Jewish colony had been emigrated and destroyed. The borough became the seat of the district and got the status of a town, which began quickly to develop economically. In the year 1951 about 2,500 persons were employed in non-agrarian activities, of them about 2,000 in the enterprise »Production of Oil«. This enterprise has been the basic carrier of the economic development. It developed into the petrochemical combine. Some craftsmen's workshops developed into successful industrial organizations with the help of the wider social community (promotion of less developed regions). The tertiary activities developed too and so in the year 1985 there were 6,200 workers employed in Lendava. From them 2,600 came from the region of Lendavske Gorice. The people, employed in Lendava, represented 83 % of all people employed in the community.

The agrarian reform and other land laws did not give a basis for the establishment of a social rural economy in Lendavske Gorice. The Lendavske Gorice are therefore an exception among the Sub-Pannonian vineyards. The comparison of the land categories during the years 1965 and 1984 shows comparatively urgent changes. The extent of the vineyards has been increased for some hectares (469—483). It is an exception in the viticultural regions of North-East Slovenia, where the viticultural areas withdrew also up to 50 %. So the Lendavske Gorice are one of the most typical viticultural regions with an exceptionally dismembered private property, so that the average vineyard parcel measures only 0,12 ha. The estimation of the agrarian and stock-farming production show that in the Lendavske Gorice they do not satisfy the home needs.

The widening of the town and the general urbanization have rather changed the landscape, as 1,584 apartments have been built after the year 1945 or 71 % of all the housing fund. Corresponding to this also the equipment of the appartments.

In the year 1869 there were 2,896 inhabitants in the Lendavske Gorice, in the year 1900 5,689 and in the year 1948 5,439. The stagnation in the last period is a reflexion of the unfavourable economic development, which caused a strong emigration and it absorbed the comparatively high natural increase. In the year 1953 6,315 inhabitants were counted, which is an immediate consequence of the quick development of the enterprise Nafta (Oil). In the period between 1953 and 1971 this enterprise a crisis in the development experienced and this caused anew a stagnation of the growth of the inhabitants. In the decade of 1971 to 1981 the former craftsmen's workshops developed into industrial enterprises and employed about 2,000 new workers. This had an influence on increase of the inhabitants and in the year 1981 6,745 were stated. The growth of the inhabitants is a consequence of the positive migration saldo and of the rise of the natural increase.

Prekmurje is the best known Slovene land of the seasonal migration. The agrarian populoussnes forced the people to go to earn their living. Before the First World War they went on seasonal wark to Hungaria and Slavonia, between the wars across the Mura and into Austria and Germany, after the Second World War around all Slovenia and since 1965 on the so-called temporary work into Austria. In the year 1981 there were 253 persons or 9 % of all persons employed on temporary work abroad from Lendavske Gorice.

The historical development contributed to the fact that Lendavske Gorice are a lirynistically mixed territory, settled by Slovenes and Hungarians. In the Dolgoveške and Lendavske Gorice the Slovenes, in Dolga vas, Čentiba, Dolina and Plince the Hungarians prevail. In Lendava the Hungarians, Jews and Gipsies prevailed in the half-past period, while in the year 1981 the Slovenes were in slight majority (53 %) beside the Hungarians and the Croats. On the whole mixed territory the principles of bilinguality are put into effect (the local inscriptions, the administrative officiating, the education).

In accordance with the general development has changed the structure of age, for which it is characteristic that with the emigration of the young the nativity decreased and with it the part of the younger population; with the general improvement of the life standard the number of the older population has increased. Because of the improvement of the educational system the educational structure has visibly improved in the last twenty years; in accordance with the economical development has improved also the structure of the employees in respect to their activities. In the year 1981 the workers in the secondary sector represented 60 % of all people employed. So the Lendavske Gorice with Lendava represent an economically developed island in an underdeveloped environment.